

Evaluatie en toekomstverkenning Kennisnetwerk OBN

Eindrapportage

Bureau ZET/CREM, 25 juni 2012

Colofon

Titel: Evaluatie en toekomstverkenning Kennisnetwerk OBN
Opdrachtgever: Bosschap
Kenmerk/Projectnummer: 4016
Datum: 25 juni 2012

Projectomschrijving: In opdracht van het Bosschap is een evaluatie uitgevoerd van het functioneren en de resultaten van het Kennisnetwerk Ontwikkeling + Beheer Natuurkwaliteit (OBN). Naast een terugblik op de periode 2006 tot 2012 ('leren uit het verleden') is een begin gemaakt met een verkenning van opgaven en kansen voor het kennisnetwerk in de toekomst ('inspelen op de toekomst'). Daartoe is ondermeer een rondetafelbijeenkomst met collega-kennisinstellingen georganiseerd.

Contactpersoon : mevr. ir. C.Y. Weebers (Bosschap)

Adviseurs: Henk ten Holt, Susan Martens (Bureau ZET), Wijnand Broer (CREM)

bureau
ZET

Postbus 31264
6503 CG Nijmegen

info@bureauzet.nl
www.bureauzet.nl

KvK: 5288964
BTW: NL8506.17.273.B.01
Triodos Bank: 1985.46.327

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding voor de evaluatie en toekomstverkenning	5
1.2 Onderdelen evaluatie en toekomstverkenning	5
1.3 Leeswijzer	6
2 Onderzoeksaanpak en evaluatiekader	7
2.1 Onderzoeksaanpak	7
2.2 Evaluatiekader en indeling rapportage	7
2.3 Karakter van de evaluatie	8
3 Beschrijving OBN	9
3.1 Schets van de historische context	9
3.2 Schets van de voorgeschiedenis van het Kennisnetwerk OBN	10
3.3 Het Kennisnetwerk Ontwikkeling+Beheer Natuurkwaliteit (2006 – 2012)	11
3.3.1 Doelstelling	11
3.3.2 Opdrachtgever en opdrachtnemer	11
3.3.3 Organisatie van het kennisnetwerk	11
3.3.4 Werkprocessen	13
4 Evaluatie organisatie en processen Kennisnetwerk OBN	17
4.1 Inleiding	17
4.2 De verankering van het kennisnetwerk in de werelden onderzoek, beheer en beleid	17
4.3 De rolinvulling door het Bosschap en de interactie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer	20
4.4 Meebewegen van het kennisnetwerk met nieuwe beleidsprioriteiten	20
4.5 Organisatie van het Kennisnetwerk OBN	22
4.6 Het verloop van de belangrijke processen	22
4.7 Begroting, besteding en verantwoording van de financiële middelen	28
5 Evaluatie resultaten en effecten Kennisnetwerk OBN	31
5.1 Inleiding	31
5.2 Resultaten in de vorm van kennisproducten (kwaliteit & kwantiteit; aansluiting op beheer; aansluiting op beleid)	31
5.2.1 Analyse OBN-rapportages 2000 - 2012	31
5.2.2 Bijdrage van OBN onderzoek in de maatregelpakketten van de Programmatische Aanpak Stikstof	35
5.2.3 Voortgang van de kennisontwikkeling	36
5.2.4 Wetenschappelijke kwaliteit van het OBN-onderzoek	37
5.2.5 Bruikbaarheid van het onderzoek voor beheer	37
5.2.6 Bruikbaarheid van het onderzoek voor beleid	38
5.3 Resultaten in de vorm van kennisverspreiding naar beheer	39
5.4 Resultaten in de zin van kennisbenutting door beheer	40

5.5	Impact op natuurherstel, - beheer en –ontwikkeling	41
5.6	Impact op andere maatschappelijke doelen	42
6	Opgaven en kansen voor de toekomst	45
6.1	Inleiding	45
6.2	Inspelen op de kennisbehoefte bij provincies	45
6.3	Inspelen op de kennisbehoefte van het rijk	46
6.4	Afstemming en samenwerking met collega kennisorganisaties	46
6.5	Inspelen op de maatschappelijke waarde van natuur	47
6.6	Kansen voor cofinanciering	48
7	Hoofdconclusies en aanbevelingen	51
7.1	Hoofdconclusies	51
7.1.1	Hoofdconclusies ten aanzien van de vijf succesfactoren	51
7.1.2	Algemene hoofdconclusies	52
7.1.3	Succesfactoren Kennisnetwerk OBN	53
7.2	Aanbevelingen	53
	Bijlage 1 Documentatielijst	1
	Bijlage 2 Evaluatiekader	4
	Bijlage 3 Vragen van beheerders	7
	Bijlage 4 Minibenchmark kennisnetwerken	9
	Bijlage 5 Verslag Rondetafelbijeenkomst Kennisnetwerk OBN	11
	Bijlage 6 Overzicht respondenten, deelnemers Rondetafel- bijeenkomst en samenstelling werkgroep Evaluatie	19
	Bijlage 7 Publicaties Kennisnetwerk OBN 2006-2012	21
	Bijlage 8 Overzicht veldwerkplaatsen 2008-2011	23

Samenvatting

Evaluatie en toekomstverkenning Kennisnetwerk OBN

Het Kennisnetwerk OBN bestaat formeel sinds 1995. Het kennisnetwerk richt zich (momenteel) op de ontsluiting, ontwikkeling, verspreiding en benutting van kennis over natuurherstel ten behoeve van Natura 2000, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), leefgebiedenbenadering en ontwikkeling van nieuwe natuur om zo tot een duurzaam behoud van karakteristieke plant- en diersoorten in het Nederlandse landschap te komen.

De leiding over het Kennisnetwerk OBN berust sinds 2010 bij het Bosschap op grond van een overeenkomst met het ministerie van EL&I voor de periode 2010 – 2013. Onderdeel van deze overeenkomst is de uitvoering van een evaluatie van het Kennisnetwerk OBN vóór juni 2013. Ondermeer de recente dynamiek in het natuurbeleid en de kritische heroverwegingen rond de inzet van overheidsmiddelen vormen echter aanleiding om al in 2012 naar de plaats en het functioneren van het kennisnetwerk te kijken.

In de evaluatie is teruggeblikt op het functioneren en de resultaten van het kennisnetwerk in de periode 2006-2012 met een accent op de jaren 2010 – 2012 waarin het Bosschap de coördinatie van het Kennisnetwerk OBN uitvoert. Daarbij is gekeken naar de organisatie en processen van het Kennisnetwerk OBN en de resultaten en effecten van het Kennisnetwerk. De evaluatie beperkt zich niet tot een terugblik en leren vanuit het verleden. In de evaluatie is ook een begin gemaakt met een toekomstverkenning Kennisnetwerk OBN door te kijken naar opgaven en uitdagingen voor de toekomst.

De evaluatie en toekomstverkenning is uitgevoerd door Bureau ZET in samenwerking met CREM. Beide bureaus hebben geen verdere betrokkenheid bij het kennisnetwerk.

Overall conclusie

Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de natuur in Nederland in het algemeen, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), en aan de instandhouding van soorten en habitats die beschermd worden onder Natura 2000 wetgeving in het bijzonder. Deze bijdrage wordt geleverd door de praktijkgestuurde ontwikkeling van kennis met een hoge wetenschappelijke kwaliteit die – na vertaalslagen – verspreid wordt naar en benut wordt in de beheerpraktijk. Nederland heeft zich daarmee in de afgelopen decennia een internationale koppositie op het gebied van hersteleecologie verworven.

Het Kennisnetwerk OBN is te zien als een succes. Inhoudelijk levert het kennisnetwerk hoge kwaliteit en is het onmisbaar om het kennisintensieve (herstel)beheer van actuele en wetenschappelijke onderbouwde kennis te (blijven) voorzien. Verdere versterking van de aandacht voor het landschapsniveau is wel wenselijk. Het kennisnetwerk is goed ingericht en georganiseerd. De organisatie op landelijk niveau zorgt voor een effectieve bundeling van krachten en een efficiënte inzet van middelen. De verspreiding van kennis naar het praktijkbeheer is de afgelopen jaren geïntensiveerd en verbeterd. Niettemin valt op het terrein van de doorwerking van OBN-kennis naar het beheer nog winst te behalen. Het Kennisnetwerk OBN heeft in de afgelopen jaren een belangrijke bijdrage geleverd aan herstel van landschappen en ecosystemen en de daarin levende flora en fauna. Daarmee draagt het kennisnetwerk ook bij aan andere maatschappelijke

belangen die baat hebben bij goed functionerende ecosystemen. Recent heeft het kennisnetwerk een grote bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van wetenschappelijk onderbouwde maatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof rond Natura 2000 gebieden.

Het kennisnetwerk heeft haar resultaten en successen vooral geboekt door de intensieve en uitstekende samenwerking tussen onderzoekers en beheerders die elkaar vinden in hun gemeenschappelijke passie voor behoud en herstel van natuur en biodiversiteit. Dit is een belangrijke kracht van het netwerk. Natuurlijk zijn er ook verbeterpunten en vragen de opgaven voor de toekomst om het verleggen van accenten. Externe relaties, vooral de relaties met beleid, bestuur en onderwijs kunnen nog sterker ontwikkeld worden. Binnen de huidige context van hoge beleidsdynamiek en krupper wordende budgetten is dit van groot belang. Het algemene beeld uit deze evaluatie is echter zeker positief.

Aanbevelingen

De organisatie van het kennisnetwerk op landelijke schaal heeft in de afgelopen jaren gezorgd voor een effectieve en efficiënte inzet van middelen voor kennisontwikkeling en -transfer naar de beheerpraktijk.

- Wij bevelen aan de huidige aanpak van kennisontwikkeling op nationale schaal te behouden. Begin 2012 heeft de overheid met het bestuursakkoord tussen rijk en provincies het overheidsbeleid op gebied van natuur gedecentraliseerd. Op het gebied van kennis over hersteleecologie is het om redenen van effectiviteit en efficiëntie van groot belang dat ook in de toekomst **op nationale schaal** kennis op landschapsniveau wordt gedeeld en ontwikkeld. De huidige organisatie van het Kennisnetwerk OBN in landschapsteams sluit daar direct op aan.

Onze overige aanbevelingen hebben primair betrekking op het externe relatiebeheer door het kennisnetwerk en daarnaast op de communicatie met en kennisoverdracht naar de doelgroepen die het kennisnetwerk wil bedienen:

- Onderhoud en versterk de relatie met het beleid. Aanbevolen wordt om de meerjaren-kennisagenda te actualiseren in een proces dat de aansluiting met het actuele beleid en de actuele kennisvragen van rijk, provincies, waterschappen en andere partijen versterkt en helpt om 'warme' contacten te ontwikkelen. Om de betrokkenheid van beleid bij het Kennisnetwerk OBN verder te vergroten zou elk DT periodiek een workshop voor de eigen achterban van beleidsmakers kunnen organiseren. Ook zou nog duidelijker kunnen worden aangegeven in de onderzoeksvoorstellen en jaarplannen welke onderzoeken bijdragen aan welke beleidsdoelstellingen.
- Het inzichtelijk maken van de relevantie van het werk van het Kennisnetwerk OBN voor actuele beleidsvragen en -opgaven is ook een kwestie van PR en marketing. Wij bevelen aan hiervan meer werk te maken en een marketing- en communicatieplan op te stellen. Aandachtspunt hierbij is de marketing gericht op politieke-bestuurlijke en beleidsdoelgroepen.
- Aanbevolen wordt binnen de OBN-begroting substantieel meer ruimte te nemen voor advisering en kennisverspreiding naar beheerders. Zoek naast de (succesvolle) veldwerkplaatsen ook andere wegen om kennis bij beheerders en relevante onderwijsinstellingen onder de aandacht te brengen. Breng kennis letterlijk in 'beeld', bijvoorbeeld door resultaten van OBN-kennis in het veld te filmen.
- Aanbevolen wordt de veldwerkplaatsen ook te benutten voor een brede inventarisatie van praktijkproblemen en vragen van beheerders.

Opgaven en kansen voor de toekomst

De opgaven en kansen voor de toekomst die in het kader van de globale toekomstverkenning geïdentificeerd zijn, zijn:

- Inspelen op de kennisbehoefte bij provincies. De decentralisatie van het natuurbeleid en de daarmee gepaard gaande potentiële kennisvraag bij provincies noodzaakt tot een sterkere relatie met de provincies. Daarnaast blijven ook de potentiële kennisvragen en communicatielijnen met het rijksbeleid van belang.
- Inzetten op sterkere afstemming en samenwerking met andere nationale onderzoeksprogramma's met maatschappelijke doelen, zoals het Deltaprogramma, Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA) en Stichting Kennisontwikkeling Kennisoverdracht Bodem (SKB). Deze programma's zijn, zij het vooral zijdelings, ook betrokken bij het maken van de vertaalslag tussen hoogwaardige kennis over de ontwikkeling en het beheer van natuurlijke ecosystemen en landschappen (de kracht van OBN) naar de praktijk. De (rijks)overheid zou ook meer kunnen sturen op deze gezamenlijke kennisontwikkeling.
- De aandacht voor de maatschappelijke waarde van de natuur biedt kansen voor het Kennisnetwerk OBN. Kennis over ecologische processen en het juiste beheer van gebieden speelt een belangrijke rol bij het creëren en duurzaam in stand houden van gebiedsfuncties/ ecosysteemdiensten. Het vertrekpunt voor OBN-onderzoek blijft ecologie. In de ontwikkeling van OBN-kennis kan wel meer rekening gehouden worden met relatie tussen ecologie en economie, om zodoende aan de vraag naar kennis op dit raakvlak te kunnen voldoen. Denk bijvoorbeeld aan vragen die voortkomen uit de topsectoren Water en Energie en de biobased economy.
- Benutten van internationale cofinanciering. Het Kennisnetwerk OBN neemt internationaal een koppositie in op het gebied van kennis over ontwikkeling en beheer van natuur. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre deze koppositie kan worden gebruikt voor internationale samenwerking en cofinanciering.

Voor een volledig overzicht van de conclusies en aanbevelingen wordt verwezen naar de rapportage.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor de evaluatie en toekomstverkenning

Het Bosschap heeft sinds 2010 de leiding over het Kennisnetwerk OBN op grond van een overeenkomst met het ministerie van EL&I voor de periode 2010 - 2013. Onderdeel van deze overeenkomst is dat het Bosschap zorg zal dragen voor een evaluatie van het Kennisnetwerk OBN vóór juni 2013.

Naast de formele verplichting om het kennisnetwerk te evalueren en het feit dat de vorige evaluatie van het Kennisnetwerk OBN bijna acht jaar geleden heeft plaatsgevonden, vormen de recente dynamiek in het natuurbeleid en de kritische heroverwegingen rond de inzet van overheidsmiddelen een minstens zo belangrijke aanleiding om naar de plaats en het functioneren van het kennisnetwerk nu, in de afgelopen periode en vooral ook in de toekomst te kijken. Tot slot maken ook de op handen zijnde begrotingsbehandelingen dit najaar het zinnig op dit moment een evaluatie van het kennisnetwerk uit te voeren.

Om deze redenen heeft het Bosschap besloten van april tot en met juni 2012 een onafhankelijke evaluatie en toekomstverkenning van het Kennisnetwerk OBN uit te laten voeren. Het onderzoek is uitgevoerd door Bureau ZET in samenwerking met CREM.

1.2 Onderdelen evaluatie en toekomstverkenning

De evaluatie en toekomstverkenning bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Evaluatie van het Kennisnetwerk OBN 2006-2012

In de evaluatie is aan de hand van een systematisch opgesteld evaluatiekader teruggeblift op het functioneren en de resultaten van het kennisnetwerk in de periode 2006-2012 met een accent op de jaren 2010 – 2012 waarin het Bosschap leiding gaf aan het kennisnetwerk. Binnen het kader van deze terugblik zijn niet alleen conclusies getrokken over de periode 2006 - 2012 maar wordt ook gekeken naar verbetermogelijkheden ('leren uit het verleden').

2. Toekomstverkenning

Voor de toekomst van het kennisnetwerk is een brede, gedegen toekomstverkenning van groot belang. Daarbij gaat het ondermeer om de verkenning van nieuwe beleidsprioriteiten en kennisvragen in het beleid van rijk, provincies en waterschappen waarbij het kennisnetwerk kan aansluiten en om een verkenning van mogelijkheden tot cofinanciering en samenwerking met collega kennisinstellingen. Hiermee is in het huidige project een eerste begin gemaakt door:

a. Rondetafelbijeenkomst

Er is een Rondetafelbijeenkomst georganiseerd met enkele collega-kennisnetwerken gericht op onderlinge uitwisseling en vergelijking, leren van elkaar en verkennen van samenwerkingsbehoeften en -mogelijkheden voor de toekomst.

b. Interne toekomstverkenning

Er heeft een eerste, 'interne' toekomstverkenning plaatsgevonden door leden van het kennisnetwerk en een beperkte selectie van beheerders te bevragen op de nieuwe kansen die zij zien voor het kennisnetwerk in de toekomst ('inspelen op de toekomst').

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft beknopt de onderzoeksaanpak. In hoofdstuk 3 geven wij vervolgens een beschrijving van het kennisnetwerk waarbij we ingaan op het ontstaan en de historische ontwikkeling en vervolgens op de huidige organisatie en werkwijze. Dit hoofdstuk is vooral bedoeld voor lezers die minder goed bekend zijn met OBN. In de hoofdstukken daarna geven we de resultaten van de evaluatie en toekomstverkenning weer. Hoofdstuk 4 gaat in op de organisatiekant van het kennisnetwerk (aansturing, organisatie, processen, middelen). In hoofdstuk 5 benoemen we de resultaten en effecten. Hoofdstuk 6 gaat over opgaven en kansen voor de toekomst. De rapportage besluit met conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 7.

2 Onderzoeksaanpak en evaluatiekader

2.1 Onderzoeksaanpak

In de evaluatie zijn de volgende stappen gezet:

1. Verzamelen en bestuderen documentatie (zie bijlage 1 voor de documentatielijst);
2. Opstellen systematisch evaluatiekader (zie bijlage 2);
3. Vertalen evaluatiekader in enquêtevragen deskundigenteams (DT's) en interviewvragen EL&I, Bosschap en beheerders;
4. Uitzetten en verwerken resultaten zeven DT-enquêtes en een Expertisegroep enquête ;
5. Interviews met elf beheerders¹;
6. Interviews met EL&I-dossierhouder en OBN-beleidscoördinator Bosschap;
7. Verwerken resultaten in concept rapportage;
8. Bespreking/verificatie van het conceptrapport door de door het Bosschap ingestelde Werkgroep Evaluatie
9. Opstellen eindrapportage.

De toekomstverkenning is als volgt georganiseerd:

1. Opnemen van toekomstgerichte vragen ('inspelen op de toekomst') in DT-enquêtes en vragenlijsten EL&I, Bosschap en beheerders
2. Organisatie Rondetafelbijeenkomst:
  - a. Vooroverleg met EL&I, SKB en Deltaprogramma over toekomstige ontwikkelingen.
  - b. Een 'minibenchmark' van SKB, STOWA en Deltaprogramma waarin het doel en de aanpak van de organisaties is vergeleken met het Kennisnetwerk OBN (zie bijlage 4).
  - c. Overleg tijdens de Rondetafelbijeenkomst over (1) ontwikkelingen die van belang zijn voor het Kennisnetwerk OBN en de collega-kennisnetwerken en (2) de meerwaarde van en mogelijkheden voor samenwerking tussen de kennisnetwerken OBN, SKB, STOWA en Deltaprogramma.
  - d. Verslaglegging Rondetafelbijeenkomst (zie bijlage 5).

Een overzicht van respondenten, deelnemers aan de Rondetafelbijeenkomst en de samenstelling van de Werkgroep Evaluatie is te vinden in bijlage 6.

2.2 Evaluatiekader en indeling rapportage

Voor het evaluatiedeel van het onderzoek is een systematisch evaluatiekader ontwikkeld op basis van de RPE-methode (input-throughput-output-outcome). Dit evaluatiekader is te zien als een hulpmiddel voor een systematische aanpak van de evaluatie, om te voorkomen dat belangrijke onderwerpen gemist worden of onderbelicht blijven. Het evaluatiekader is opgenomen in bijlage 2.

De rapportage is niet exact ingedeeld conform de opzet van het evaluatiekader. Dit zou leiden tot veel herhaling in de rapportage omdat onderdelen veelal samenhangen. Tevens is het aantal evaluatievragen groot en zijn de uitkomsten op de uiteenlopende punten van evaluatie van verschillend belang. Er is daarom voor gekozen de rapportage te clusteren rond de meer relevante

¹ De selectie van beheerders is tot stand gekomen door verspreid over Nederland (en de landschapstypen) willekeurig 10 Natura 2000-gebieden aan te wijzen en vervolgens de beheerders van die gebieden te benaderen voor een interview.

onderwerpen. Daarin komen ook de vijf zogeheten succesfactoren van het Kennisnetwerk OBN uit de overeenkomst tussen het ministerie van EL&I en het Bosschap aan bod. Dit zijn:

- sturing op basis van kennisbehoeften van beheerders en eigenaren;
- ontwikkeling van onderzoeksvragen in samenwerking tussen praktijk en onderzoek;
- uitvoering door toepassingsgericht veldonderzoek, innovatieve praktijkgerichte experimenten en stimuleren van innovaties in beheer;
- beoordeling onderzoeksresultaten door onafhankelijke deskundigen;
- kennisoverdracht tussen onderzoek, onderwijs en sector.

2.3 Karakter van de evaluatie

In de opdracht voor het uit te voeren evaluatieonderzoek is een evenwicht gezocht tussen terugblikken op het verleden en vooruitblikken naar de toekomst. De terugblik op het verleden heeft zowel tot doel de balans op te maken en verantwoording af te leggen als daaruit te leren voor de toekomst. Een systematische terugblik is van groot belang voor het identificeren van succesfactoren (te behouden voor de toekomst) en van leerpunten en verbetermogelijkheden (op te pakken in de toekomst). Verbetermogelijkheden en leerpunten worden daarnaast gedestilleerd uit de kansen en opgaven die in het kader van de eerste stappen in de toekomstverkenning genoemd zijn door beheerders, DT-leden en deelnemers aan de Rondetafelbijeenkomst.

De evaluatie is overwegend kwalitatief van karakter. Voor zover de omvang van het onderzoek het toelaat zijn verschillende bronnen en verschillende onderzoeksmethoden (documentenanalyse, enquêtes, interviews, groepsdiscussie) gecombineerd. De evaluatie geeft een oordeel over de inzet, organisatie en resultaten van het Kennisnetwerk OBN in de afgelopen jaren in termen van efficiency, effectiviteit en kwaliteit. De nadruk ligt hierbij op het proces van vraagarticulatie tot en met kennisoverdracht (throughput), de output en, voor zover mogelijk, de outcome van het kennisnetwerk.

De evaluatie is als onafhankelijk te beschouwen in die zin dat de evaluatoren zelf geen betrokkenheid en belangen hebben bij het Kennisnetwerk OBN. De gebruikte gegevens uit documenten, interviews en enquêtes zijn echter vaak afkomstig van bronnen die wel een positie in (relatie tot) het kennisnetwerk hebben. Dit is onvermijdelijk gebleken. Het Kennisnetwerk OBN is vooral bekend bij personen en partijen die een actieve rol spelen in of betrokkenheid hebben bij het kennisnetwerk. Zij kunnen gefundeerd inzicht geven in de werkwijze, organisatie, omvang en effecten van het Kennisnetwerk OBN. Partijen die deze betrokkenheid niet hebben, beschikken vaak over te weinig informatie om oordelen te geven over het kennisnetwerk.

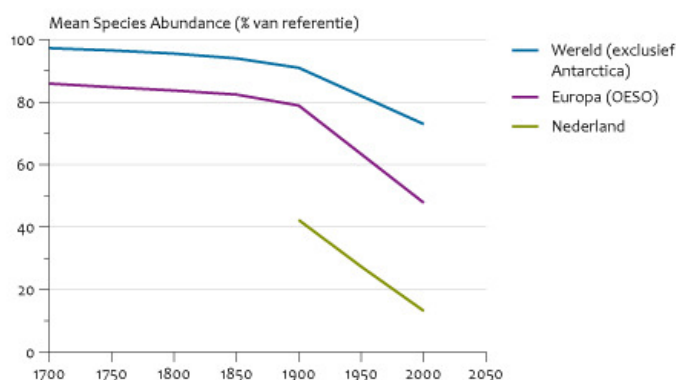
Door gegevens vanuit verschillende bronnen te combineren, in het licht te plaatsen van actuele ontwikkelingen in het veld van natuurbeheer, -ontwikkeling en -beleid en tot op zekere hoogte te vergelijken met inzichten in andere kennisnetwerken, komen de evaluatoren tot een afgewogen oordeel.

3 Beschrijving OBN

3.1 Schets van de historische context

De biodiversiteit in Nederland – een graadmeter voor de omvang en kwaliteit van de in Nederland aanwezige natuur - neemt reeds decennialang af, in Nederland sterker dan in de meeste andere landen. De hoofdoorzaken voor de achteruitgang van de Nederlandse biodiversiteit zijn een te klein en te versnipperd areaal aan natuurgebieden en onvoldoende goede milieucondities in en rondom deze natuurgebieden.

Biodiversiteit

Bron: PBL.

PBL/aug09/1440
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

Figuur 1. Afname van biodiversiteit in Nederland (1900-2000), afgezet tegen afname op wereld- en Europese schaal

De overheid werkt sinds het eind van de tachtiger jaren van de vorige eeuw via twee sporen aan een kentering:

1. Via het ruimtelijke spoor: de aanleg van de ecologische hoofdstructuur (EHS).

De EHS is een netwerk van grote en kleine natuurgebieden. Daarmee wordt voorkomen dat natuurgebieden geïsoleerd komen te liggen, planten en dieren uitsterven en natuurgebieden zo hun waarde verliezen. De EHS kan worden gezien als de ruggengraat van de Nederlandse natuur. Via het EHS-beleid wordt (vooral) gewerkt aan de ruimtelijke condities voor instandhouding en herstel van natuur en biodiversiteit.

2. Via het spoor van de milieucondities: het realiseren van een goede milieu- en waterkwaliteit. Behoud van natuur en biodiversiteit is niet alleen afhankelijk van voldoende natuurgebieden in een goede ruimtelijke samenhang maar ook van de kwaliteit van het milieu in en rondom die gebieden. Aan het realiseren van de gewenste milieucondities wordt primair gewerkt vanuit het brongerichte milieu- en waterbeleid.

Het realiseren van de genoemde ambities is een omvangrijke opgave en vereist een proces van zeer lange adem (tientallen jaren). Reeds eind jaren tachtig van de vorige eeuw zag de overheid in dat nog veel biodiversiteit (permanent) verloren zou gaan voordat de gewenste ruimtelijke en milieucondities gerealiseerd konden worden. Om de voortgang van het biodiversiteitsverlies af te remmen werd – aanvullend op het eerder genoemde beleid – besloten tot het ontwikkelen van

effectgericht milieubeleid dat gericht was op de bestrijding van de negatieve effecten van verzuring, vermessing en later ook verdroging in bossen en natuurterreinen. Dit beleid had tot doel het bestrijden van de negatieve effecten door het treffen van tijdelijke, aanvullende beheers- en/of inrichtingsmaatregelen gericht op herstel van de natuurkwaliteit. Het effectgerichte beleid kreeg vorm middels de subsidieregeling(en) Effect Gerichte Maatregelen (EGM) voor beheerders van bossen en natuurterreinen. Na een evaluatie van de regelingen EGM Natuur en EGM Bos in 1993 is het beleid herijkt en voortgezet onder de naam Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN).

3.2 Schets van de voorgeschiedenis van het Kennisnetwerk OBN

De invoering van het effectgerichte milieubeleid leidde tot het ontstaan van een vrijwel nieuw kennisgebied. De herstelopgave voor beheerders was duidelijk en er waren middelen beschikbaar om herstelmaatregelen te treffen, maar over de vraag welke maatregelen tot effectief herstel van de grote diversiteit aan ecosystemen konden leiden, bestond nauwelijks kennis bij beheerders (en kennisinstellingen). Reeds in 1989 ontwikkelden zich vervolgens de eerste deskundigenteams waarin beheer, onderzoek en beleid samenwerkten aan het ontwikkelen van wetenschappelijk onderbouwde kennis voor praktisch herstelbeheer.

De ontwikkeling van het (project) Overlevingsplan Bos en Natuur² in 1993 – 1994 gaf hieraan een verdere impuls. Het OBN was een project bestaande uit drie ‘deelprojecten’ Beleid – Kennis – Uitvoering, die nauw op elkaar waren afgestemd en samenwerkten binnen een overkoepelende organisatiestructuur. Het deelproject Kennis resulteerde in de oprichting van OBN-Kennis in 1995, de voorloper van het huidige Kennisnetwerk OBN. Het doel van OBN-Kennis was de ontwikkeling en verspreiding van kennis over effectieve maatregelen voor herstelbeheer naar beheerders. In verband met de koppeling aan de regeling EGM beperkte de kennisontwikkeling zich tot maatregelen gericht op de bestrijding van de negatieve effecten van verzuring, vermessing en verdroging. De kern van het kennisnetwerk werd gevormd door deskundigenteams op ecosysteemniveau (natte schraallanden, hoogvenen, droge duinen e.d.).

OBN-Kennis is in 2004 geëvalueerd. Mede naar aanleiding van deze evaluatie heeft in 2006 een verbreding van de doelstellingen van OBN-Kennis plaatsgevonden naar Natura 2000, inrichting EHS en leefgebiedenbenadering. Daarnaast is een nieuwe naam gekozen (Kennisnetwerk Ontwikkeling+Beheer Natuurkwaliteit, O+BN) en is besloten tot een opschaling van het onderzoek naar landschapsniveau en een daarop aansluitende herinrichting van de deskundigenteams op landschapsniveau (bijv. duin- en kustlandschap, rivierenlandschap).

---

² Het project OBN was geen beleidsprogramma in klassieke zin maar een programma waarin beleid, kennis en uitvoering geïntegreerd en in onderlinge afstemming tot ontwikkeling kwamen.

3.3 Het Kennisnetwerk Ontwikkeling+Beheer Natuurkwaliteit (2006 – 2012)

Het hernieuwde Kennisnetwerk OBN is op 12 september 2006 van start gegaan.

3.3.1 Doelstelling

De doelstelling van het Kennisnetwerk OBN is de ontsluiting, ontwikkeling, verspreiding en benutting van kennis over natuurherstel ten behoeve van Natura 2000, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), leefgebiedenbenadering en ontwikkeling van nieuwe natuur om zo tot een duurzaam behoud van karakteristieke plant- en diersoorten in het Nederlandse landschap te komen (Jaarverslag 2010 en 2011³).

3.3.2 Opdrachtgever en opdrachtnemer

De opdrachtgever van het Kennisnetwerk OBN is het ministerie van EL&I. In de periode 2006-2011 beruiste het opdrachtgeverschap bij de Directie Kennis en Innovatie (DKI). Sinds de recente reorganisatie van het ministerie is de Directie Agrokennis de opdrachtgever voor het kennisnetwerk. Dossierhouder Kennisnetwerk OBN sinds 2010 is Gerard Grimberg, werkzaam bij het Cluster Natuur & Regio van de directie Agrokennis. Hij verzorgt en coördineert de opdrachtbegeleiding vanuit het ministerie en onderhoudt daartoe contacten met de beleidsdirecties (Directie Natuur & Biodiversiteit en Programmadirectie Natura 2000).

In de periode tot 2010 was het kennisnetwerk ondergebracht bij de LNV-Directie Kennis te Ede. In 2009 is echter door het ministerie besloten OBN over te dragen aan de sector en daarvoor een geschikte instelling te zoeken. In het voorjaar van 2010 werd OBN verplaatst naar het Bosschap, een zelfstandige publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. De afspraken tussen het ministerie als opdrachtgever en het Bosschap als opdrachtnemer zijn voor een periode van vier jaar vastgelegd in een Overeenkomst LNV – Bosschap (inclusief meerjarenfinanciering). Sinds 4 juni 2010 is het Bosschap opdrachtnemer, projectleider en coördinator van het kennisnetwerk. De rol van OBN-beleidscoördinator wordt vervuld door Carleen Weebers.

De interactie tussen het ministerie als opdrachtgever en het Bosschap als opdrachtnemer is geformaliseerd rond twee ‘momenten’:

- De ontwikkeling en goedkeuring van het OBN-jaarplan voor het komende jaar (aan het einde van elk jaar);
- Het proces van goedkeuring van de verantwoording over het afgesloten jaar middels het OBN-jaarverslag (halverwege het jaar).

Daarnaast heeft het ministerie de mogelijkheid om nadere eisen te stellen aan het OBN-Jaarplan voor het daarop volgende jaar, het ministerie moet dit voor 1 mei doorgeven aan het Bosschap. Tot nu toe heeft het ministerie hier geen gebruik van gemaakt.

3.3.3 Organisatie van het kennisnetwerk

Het Bestuur van het Bosschap is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Kennisnetwerk OBN conform de overeenkomst en de goedgekeurde jaarplannen. Daarbij is de dagelijkse leiding in handen van de OBN-beleidscoördinator.

³ De doelformulering verschilt in beide Jaarverslagen – en vele andere bronnen – op details van elkaar.

OBN-beleidscoördinator

De OBN-beleidscoördinator is projectleider voor het gehele OBN-kennisnetwerk en fungeert als coördinator tussen alle betrokken organisaties. Enkele van de belangrijke taken zijn:

- Aanspreekpunt voor alle betrokken organisaties en de DT's;
- Het opstellen van de meerjarenkennisagenda, het jaarplan en jaarverslag;
- De aanbesteding van OBN-onderzoeken;
- Financiële administratie van OBN-onderzoeken en het totale OBN-project;
- Het secretariaat van de Adviescommissie OBN.

Deskundigenteams en Adviescommissie OBN

Het kern van het Kennisnetwerk OBN wordt gevormd door de deskundigenteams (DT's) en de Adviescommissie OBN.

Er zijn op dit moment zeven deskundigenteams en één expertisegroep. Dit zijn:

- Het deskundigenteam Beekdallandschap (19 leden);
- Het deskundigenteam Droog zandlandschap (17 leden);
- Het deskundigenteam Duin- en Kustlandschap (19 leden);
- Het deskundigenteam Heuvellandschap (16 leden);
- Het deskundigenteam Laagveen- en zeekleilandschap (17 leden; 7 agendaleden);
- Het deskundigenteam Nat zandlandschap (16 leden; 3 agendaleden);
- Het deskundigenteam Rivierenlandschap (15 leden; 3 agendaleden);
- De expertisegroep Fauna (15 leden).

Deskundigenteams bestaan formeel uit maximaal 15 leden. Bij zes DT's is er sprake van duo-lidmaatschappen, waarbij twee personen samen namens één organisatie zitting hebben in het DT. Elk deskundigenteam heeft een dagelijks bestuur met voorzitter, vice-voorzitter en secretaris. De voorzitter is afkomstig uit het terreinbeheer (binnen het werkveld van de betreffende DT), de vice-voorzitter uit de onderzoekswereld en de secretaris uit een van de organisaties betrokken bij het kennisnetwerk, niet zijnde een onderzoeksorganisatie. De leden van de deskundigenteams zijn (veelal) afkomstig van universiteiten en onderzoeksinstituten, uit het natuurbeheer en vanuit provincies, waterschappen en de Dienst Landelijk Gebied. Zij zijn evenals de leden van de expertisegroep gevraagd op basis van hun deskundigheid en komen kennis halen en brengen.

De hoofdtaken van de deskundigenteams zijn:

- Aansturing en begeleiding van de kennisontwikkeling (kennisagenda, onderzoeks-programmering, projectplanontwikkeling, bespreking PVEW's⁴, kwaliteitsbewaking);
- Kennisoverdracht naar het beheer (publicaties, veldwerkplaatsen, etc.);
- Advisering.

De expertisegroep Fauna is een DT-overstijgende groep die een agenderende, ondersteunende en adviserende rol vervult voor de andere DT's.

De Adviescommissie OBN is een orgaan dat het Bosschap adviseert over OBN-aangelegenheden. In de Adviescommissie zijn alle DT's vertegenwoordigd. Daarnaast is onder andere het ministerie van EL&I vertegenwoordigd door de dossierhouder Kennisnetwerk OBN van de directie Agrokennis. De

---

⁴ PVEW = Programma Van Eisen en Wensen

Adviescommissie adviseert het Bosschap bij de totstandkoming van de kennisagenda, de jaarplannen en jaarverslagen. Daarnaast beoordeelt zij PVEW's en concept-kennisproducten van de DT's. Tenslotte beoordeelt zij belangrijke DT-overstijgende projecten.

Het kennisnetwerk omvat 134 leden en 13 agendaleden⁵.

3.3.4 Werkprocessen

Het primaire proces van het Kennisnetwerk OBN is te onderscheiden in een aantal deelprocessen. In de overeenkomst tussen het ministerie als opdrachtgever en Bosschap als opdrachtnemer is een omschrijving van deze processen opgenomen. De nadere uitwerking van de uitvoering van deze werkprocessen is vastgelegd in:

- Organisatie Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN). Taken, bevoegdheden, manier van werken. Bosschap, 21 september 2010;
- Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN): aanbestedingenbeleid en organisatie. Bosschap, 16 september 2010.

De belangrijkste werkprocessen binnen het Kennisnetwerk OBN zijn:

Het opstellen van de (meerjaren)kennisagenda

Het vertrekpunt voor het kennisnetwerk is de Kennisagenda OBN, die periodiek wordt herzien. De kennisagenda wordt opgesteld door het Bosschap in samenspraak met de Adviescommissie OBN en wordt vastgesteld door de Minister van EL&I. De Kennisagenda OBN beschrijft op hoofdlijnen de voortgang en de bereikte resultaten binnen het Kennisnetwerk OBN, benoemt de prioriteiten en geeft aan waar nieuwe accenten gelegd moeten worden. De huidige OBN-kennisagenda bestrijkt de periode 2009-2015.

Het opstellen van het jaarplan en jaarverslag (incl. jaarrekening)

Op basis van de kennisagenda wordt op hoofdlijnen een jaarplan OBN, inclusief begroting, opgesteld. Het jaarplan bevat per thema een kort overzicht van de voortgang van de kennisontwikkeling, de gewichtsverdeling over de zeven landschapstypen van het Kennisnetwerk OBN, de belangrijke onderwerpen en op hoofdlijnen de te ondernemen onderzoeksprojecten, kennisverspreiding en overige activiteiten. Het jaarplan bevat zo mogelijk een inschatting van de financieringsbehoefte voor het desbetreffende jaar. Het ministerie van EL&I heeft tot 1 mei de tijd om nadere eisen te stellen aan het jaarplan van het volgende jaar. De deskundigenteams leveren vervolgens het grootste deel van de inhoud van het jaarplan. Prioritering vindt plaats op basis van de criteria voor prioriteitsstelling uit de Kennisagenda. Daarnaast vraagt het Bosschap om advies bij de Adviescommissie OBN. Het Bosschap voegt de bijdragen van de deskundigenteams samen, verzorgt de inleiding en de financiële paragraaf. De Adviescommissie OBN adviseert over het concept jaarplan. Het bestuur van het Bosschap moet zijn goedkeuring aan het jaarplan geven. Het jaarplan moet voor 1 oktober bij de minister liggen die vervolgens uiterlijk 15 december van het jaarplan moet accorderen.

⁵ Dit zijn de leden die tot de 'harde kern' van het kennisnetwerk behoren. Via diverse routes (bijvoorbeeld collega's, uitvoering van OBN-onderzoeksprojecten, e.d.) zijn daarnaast andere onderzoekers en beheerders meer of minder nauw bij onderdelen van het kennisnetwerk betrokken. De omvang van deze 'eerste schil' is niet in beeld gebracht.

Het Bosschap legt jaarlijks voor 1 juli aan de Minister verantwoording op hoofdlijnen af middels het jaarverslag en de jaarrekening van het Bosschap. De deskundigenteams leveren een kort jaarverslag aan over hun activiteiten van het afgelopen jaar. Het Bosschap stelt vervolgens een concept jaarverslag op. De Adviescommissie OBN adviseert over het concept jaarverslag en beoordeelt het jaarverslag op volledigheid. De jaarrekening betreft de in het kader van de overeenkomst bestede middelen, op basis van werkelijke inkomsten en uitgaven en op basis van nacalculatie. Het bestuur van het Bosschap is verantwoordelijk voor het jaarverslag en de jaarrekening OBN en moet deze vaststellen.

Aansturing kennisontwikkeling

De kern van het werk van het Kennisnetwerk OBN bestaat uit kennisontwikkeling op het gebied van natuurherstel via de formulering van onderzoeksvragen, het opstellen van programma's van eisen en wensen, het uitzetten van onderzoek en de kwaliteitsbewaking daarvan. Het formuleren van kennisvragen vindt plaats in de deskundigenteams onder verantwoordelijkheid van de voorzitter(s). De voorzitter ziet erop toe dat de beheerders uit het deskundigenteam inbreng leveren voor de kennisvragen. Onderzoekers fungeren als deskundige achtervang om desgewenst kennisvragen te verhelderen en nader aan te scherpen. De voorzitter en de secretaris van het deskundigenteam stellen het programma van eisen en wensen (PVEW) op voor het bestek. Dit wordt besproken in de Adviescommissie OBN en voorzien van inhoudelijk commentaar en een advies. De Adviescommissie OBN toetst de PVEW's aan:

- de verbrede OBN-doelstelling;
- eventuele landschapsoverstijgende importantie;
- de kennisagenda Kennisnetwerk OBN 2009-2015;
- de (concept) uitkomsten van de preadviezen.

Indien de Adviescommissie OBN een positief advies geeft zal het PVEW in principe worden opgenomen in het jaarplan OBN.

Het Bosschap stelt vervolgens bestekken op voor onderzoeksprojecten. Deze worden aanbesteed volgens het aanbestedingenbeleid OBN van het Bosschap. Het Bosschap dient te voldoen aan de algemeen geldende regels van openbaar bestuur⁶, alsmede rekening te houden met het (overheids)aanbestedingsrecht. De volgende indeling voor het aanbesteden van OBN onderzoeksprojecten wordt gehanteerd:

Omvang van het projectbudget:

- Bedrag < 75.000 euro (excl. BTW) - onderhands aanbesteden;
- Bedrag tussen 75.000 en 193.000 euro (excl. BTW) – (openbaar) nationaal aanbesteden;
- Bedrag > 193.000 (excl. BTW) – (openbaar) Europees aanbesteden.

Het Bosschap draagt zorg voor de beoordeling van de offertes voor onderzoeksprojecten door deskundigen uit het Kennisnetwerk OBN of daarbuiten en zorgt – na advisering door deze deskundigen – voor de opdrachtverlening. Leden van een deskundigenteam zijn in veel gevallen (potentiële) uitvoerders van OBN-onderzoek. Om belangenverstrengeling en partijdigheid te

⁶ Het Bosschap hanteert de Code Goed Bestuur product- en bedrijfsschappen.

voorkomen, worden een aantal praktische richtlijnen gegeven voor de werkwijze van deskundigenteams en de beoordeling van offertes:

- personen en/of personen van organisaties in het DT die (mede) een offerte hebben ingediend worden uitgesloten in de beoordeling van de offertes;
- het Bosschap zorgt voor de instelling van een beoordelingscommissie voor het beoordelen van de ingestuurde offertes;
- de keuze voor een offerte wordt door de beoordelingscommissie in de vorm van een advies doorgegeven aan het Bosschap, die verantwoordelijk is voor de opdrachtverlening.

Voortgangs- en kwaliteitsbewaking en (financiële) administratie van OBN-projecten

Het Bosschap en de deskundigenteams dragen waar nodig zorg voor begeleiding van de onderzoeksprojecten vanuit het OBN-kennisnetwerk. Het Bosschap zorgt voor de financiering van goedgekeurde onderzoeksprojecten, waaronder bevoorschotting en eindafrekening.

Het Bosschap zorgt voor beoordeling van resultaten van onderzoeksprojecten door deskundigen, uit het Kennisnetwerk OBN of daarbuiten, zodat aan het einde van iedere onderzoeksperiode duidelijk wordt of de verlangde prestatie al dan niet is geleverd en wat de kwaliteit ervan is. Personen die aan een onderzoeksproject hebben meegewerkt, kunnen geen deel uitmaken van de commissie die de uitkomsten van het desbetreffende project beoordeelt. Per project levert het Bosschap een schriftelijke prestatieverklaring aan het ministerie van LNV.

Kennistransfer/ communicatie

De resultaten van OBN-onderzoek worden gecommuniceerd naar de beheerpraktijk. Het Bosschap zorgt voor het opmaken, drukken en verspreiden van OBN rapporten. Een pdf-versie van het rapport komt op de website www.natuurkennis.nl. Verder verschijnt er vier keer per jaar een OBN-nieuwsbrief. Deze wordt opgenomen in het Vakblad Natuur Bos en Landschap. Het Bosschap vraagt aan de OBN-secretarissen suggesties voor artikelen in deze nieuwsbrief, gerelateerd aan onderzoeksresultaten. De nieuwsbrief wordt ook digitaal verspreid, onder alle leden van het Kennisnetwerk OBN en anderen die zich hiervoor aangemeld hebben.

Verder vraagt het Bosschap in bestekken van OBN-onderzoeken specifiek om tijd te besteden aan het verspreiden van de opgedane kennis middels bijdragen van de onderzoekers aan veldwerkplaatsen en het schrijven van een artikel voor een vakblad. Sinds augustus 2011 moeten alle OBN-rapporten voorzien worden van een Engelstalige samenvatting.

De ontwikkeling en verdere uitbouw van een communicatie-infrastructuur verloopt grotendeels via een parallel programma dat door het ministerie van EL&I eveneens bij het Bosschap is ondergebracht: het programma Kennis voor Natuur. In dit programma werkt het Bosschap nauw samen met terreinbeheerders en onderwijsinstellingen aan de communicatie en kennistransfer naar de beheerpraktijk en naar het onderwijs. Het programma omvat de Natuurportal (www.natuurportal.nl), een digitaal platform waar kennis en informatie over natuurbeheer wordt samengebracht en ontwikkeld, en de Veldwerkplaatsen. De natuurportal omvat diverse kennissites, waaronder www.natuurkennis.nl en www.wikinatuurbeheer.nl.

Advisering terreinbeheerders (en beleid)

Naast de algemene verspreiding van onderzoeksresultaten door publicaties en veldwerkplaatsen, biedt het Kennisnetwerk OBN beheerders de mogelijkheid gericht advies in te winnen over specifieke beheervraagstukken⁷. Advisering is dus een specifieke vorm van kennisoverdracht waarbij het initiatief (de vraag) ligt bij de beheerders. Hiervoor is een systeem van kennisvouchers voor gebiedsspecifieke adviezen ontwikkeld. Bij advisering bestaan vanzelfsprekend meer mogelijkheden om maatwerk te leveren aan beheerders.

Naast advisering ‘onder de vlag van OBN’ wordt de binnen het kennisnetwerk ontwikkelde kennis op tal van andere manieren bij beheerders ingebracht. Veel OBN-leden zijn, naast hun andere werkzaamheden, lid van de zogenaamde Beheercommissies of Natuurwetenschappelijke adviescommissies die veel terreinbeherende organisaties hebben ingesteld. In deze commissies komen beheervraagstukken en herstelplannen ter tafel. Bij de bespreking daarvan brengen OBN-leden vanzelfsprekend de kennis in die zij als deelnemer aan het OBN-kennisnetwerk hebben opgedaan. Tenslotte komt het ook veelvuldig voor dat beheerders OBN-leden rechtstreeks benaderen voor advies. De betrokken deskundigen en terreinbeheerders bepalen zelf of daarbij sprake is van een financiële vergoeding.

De term ‘advisering’ staat binnen OBN primair voor advisering aan terreinbeheerders. Daarnaast adviseert het kennisnetwerk zo nu en dan ook over beleidsvragen (bijv. de review van herstelstrategieën en maatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof).

---

⁷ Ten tijde van de EGM-regeling bestond deze mogelijkheid ook al en was er in bepaalde gevallen (bij de zogenaamde ‘experimentele maatregelen’) zelfs sprake van een verplichting voor beheerders om herstelplannen voor te leggen aan deskundigenteams wanneer beheerders voor EGM-subsidie in aanmerking wilden komen.

4 Evaluatie organisatie en processen Kennisnetwerk OBN

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat over de input en throughput van het kennisnetwerk: de mensen en middelen die worden ingezet, de organisatie van het kennisnetwerk en het verloop van de belangrijke processen (incl. de interactie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer).

Dit deel van de evaluatie focust op de volgende hoofdonderwerpen:

1. De verankering van het kennisnetwerk in de werelden onderzoek, beheer en beleid.
2. De rolinvulling door het Bosschap en de interactie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.
3. Meebewegen van het kennisnetwerk met nieuwe beleidsprioriteiten.
4. De organisatie van het kennisnetwerk (onderdelen, samenstelling, taken, e.d.).
5. Het verloop van de belangrijkste processen binnen het kennisnetwerk.
6. Begroting, besteding en verantwoording van de financiële middelen.

4.2 De verankering van het kennisnetwerk in de werelden onderzoek, beheer en beleid

Een directe en goede wisselwerking tussen beheer, onderzoek en beleid is, vanaf de start van het kennisnetwerk in 1989, een basisprincipe geweest voor de organisatie en samenstelling van het kennisnetwerk. Kennisvragers en kennisaanbieders hebben daardoor een platform dat een directe uitwisseling en interactie tussen praktijkproblemen en kennisaanbod mogelijk maakt waarmee vraagsturing vanuit het beheer bevorderd wordt. Dit wordt in tal van OBN-uitingen benoemd als de kernfilosofie en een belangrijke succesfactor voor het kennisnetwerk.

Het is daarmee van belang dat het kennisnetwerk goed verankerd is en blijft in de werelden van het onderzoek, het beheer en het beleid. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden tussen de verankering in de wereld van het onderzoek en het beheer en de verankering in de wereld van het beleid.

Verankering in de wereld van onderzoek en beheer

Belangrijke randvoorwaarden of succesfactoren voor een goede uitwisseling en interactie tussen kennisvraag en kennisaanbod in de deskundigenteams zijn de balans tussen de inbreng vanuit beheerders en vanuit onderzoekers én de balans tussen 'halen' en 'brengen' bij de leden van de DT's. De doelstelling van het Kennisnetwerk OBN (praktijkgestuurde, wetenschappelijk onderbouwde kennisontwikkeling) zou in gevaar komen wanneer één van beide – onderzoek of beheer – structureel de overhand heeft. Een balans tussen 'halen' en 'brengen' in de DT's is alleen mogelijk wanneer de DT-leden ecologisch inhoudelijk actief zijn en vanuit hun rol, achtergrond en kennis niet alleen iets meenemen maar ook iets in te brengen hebben dat toegevoegde waarde heeft.

Samengevat zijn de belangrijkste randvoorwaarden dat:

- er een goede balans bestaat in de actieve deelname vanuit onderzoek en beheer in de deskundigenteams en de OBN-adviescommissie;

- de belangrijkste organisaties, kennisdisciplines en stromingen uit deze werelden vertegenwoordigd zijn in het kennisnetwerk;
- de leden ecologisch inhoudelijk actief zijn zodat zij niet alleen 'halen' maar ook 'brengen';
- de samenstelling van DT's meebeweegt met belangrijke veranderingen in de kennisagenda.

Verankering in de wereld van het beleid

De verankering in de wereld van het beleid is eveneens van groot belang. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden tussen 'de voorkant' en de 'achterkant' van de beleidscyclus. Aan de voorkant van de beleidscyclus gaat het om bijdragen aan de (fundamentele) kennisvragen achter de beleidsvragen: de ontwikkeling van kennis die nodig is om beleid tot uitvoering te kunnen brengen⁸. Aan de achterkant van de beleidscyclus gaat het om het terugbrengen van de ontwikkelde kennis naar het beleid: de rol van onderbouwde kennis bij beleidsevaluatie en -herziening. Verankering aan de voorkant is nodig omdat het voor de continuïteit van het Kennisnetwerk OBN van belang is dat het kennisnetwerk in de perceptie van het beleid een bijdrage kan (blijven) leveren aan actuele beleidsdoelstellingen en -prioriteiten. Verankering aan de achterkant is van belang om te zorgen dat de ontwikkelde kennis bijdraagt aan beter onderbouwd beleid.

De verankering in de wereld van het beleid krijgt in enkele DT's invulling via directe deelname van beleidsmedewerkers aan DT's maar moet vaak op een andere manier vorm krijgen omdat de meeste beleidsmedewerkers niet ecologisch inhoudelijk actief zijn. Beleidsmedewerkers voelen zich veelal niet sterk betrokken bij de ecologisch inhoudelijke uitwisseling in de DT's en hebben op dat vlak meestal ook onvoldoende in te brengen. Kern van verankering in het beleid is niet de deelname van beleidsmakers aan DT's, maar het, op welke manier dan ook, verzorgen van goede communicatielijnen met het beleid. Ook hier is van belang dat deze communicatielijnen meebewegen met belangrijke veranderingen in het beleid. Verankering in de wereld van het beleid is daardoor een mix van directe deelname, actief relatiebeheer, tweezijdige communicatie en voeling houden met beleidsontwikkelingen.

Samengevat is de belangrijkste randvoorwaarde dat:

- het Kennisnetwerk OBN verankerd is in de wereld van het beleid, ofwel door directe vertegenwoordiging in de DT, ofwel door op andere wijze voeling te houden met beleidsontwikkelingen, bijvoorbeeld door actief relatiebeheer en goede communicatielijnen met het beleid.

Beoordeling verankering

Deskundigenteams zijn in grote lijnen tevreden over de vertegenwoordiging van onderzoek, beheer én beleid. Wel gold dit voor beleid in mindere mate dan voor onderzoek en beheer. Er was meestal voldoende inbreng van en een goed samenspel in het eigen DT tussen onderzoek, beheer en beleid. De wijze waarop de verankering in de wereld van het beleid vorm krijgt, verschilt sterk tussen DT's. In sommige DT's nemen vertegenwoordigers vanuit het beleid deel (bijv. DT Heuvelland en Beekdallandschap), andere DT's betrekken het beleid bij de ontwikkeling van

---

⁸ Hiermee is niet bedoeld dat het Kennisnetwerk OBN beleidsondersteunend onderzoek dient te verrichten. De bijdrage van door het Kennisnetwerk OBN ontwikkelde kennis aan beleidsontwikkeling en -uitvoering is meer fundamenteel van aard en wordt vanuit een onafhankelijke positie ten opzichte van het beleid ontwikkeld.

PVEW's (bijv. DT Rivierenland), weer andere DT's organiseren workshops gericht op kennisgebruikers (bijv. DT Heuvelland). Een aantal DT's heeft behoefte aan een sterkere vertegenwoordiging van de provincies (i.v.m. de decentralisatie van het natuurbeleid) en sommige DT's zijn van plan activiteiten gericht op provincies te organiseren (bijvoorbeeld een workshop Natura 2000). Een aantal DT's benoemt dat het moeilijk is het ministerie van EL&I actief te betrekken.

Ook de huidige dossierhouder Kennisnetwerk OBN bij het ministerie van EL&I geeft aan dat het moeilijk is om de relevante beleidsdirecties actief bij OBN te betrekken. Het is in de afgelopen beleidsmatig en organisatorisch zeer hectische periode nog eens extra lastig geweest. Voorts constateert hij dat de relatie tussen 'Den Haag' en OBN altijd al een kwestie van vallen en opstaan is geweest en dat dit zeker ook voor de afgelopen periode gold. Bij de beleidsmedewerkers en MT-leden op het ministerie leeft OBN meestal niet, men is er niet of nauwelijks mee bekend en ziet, mede daardoor, het belang voor het eigen werk niet. Voor de toekomst van OBN is het van groot belang opnieuw en tijdig aan 'warme' relaties in - het sterk veranderde - Den Haag te gaan werken.

De beleidscoördinator van het Kennisnetwerk OBN onderschrijft het belang van een nauwe relatie tussen het kennisnetwerk en de beleidsdirecties van het ministerie EL&I en de provincies. Echter onderzoek heeft een andere dynamiek dan het beleid, de relatie zal dus altijd met een zekere golfbeweging verlopen.

De evaluatoren zijn van mening dat de verankering in de onderzoekswereld en het beheer goed en evenwichtig te noemen is, de verankering in de wereld van het beleid is minder sterk. Dit geldt zowel op het niveau van het kennisnetwerk als geheel als voor afzonderlijke DT's. Uit een globale analyse⁹ van de adresgegevens van het Kennisnetwerk OBN komt naar voren dat de deelname van personen die de link naar rijk, provincies en waterschappen vertegenwoordigen gering is. Waterschappen zijn relatief het best vertegenwoordigd.

Het beleid wordt – zowel aan de voorkant als aan de achterkant – naar ons oordeel nog onvoldoende betrokken bij het kennisnetwerk. Dat geldt zowel voor beleidsmedewerkers die het beleid rond natuurkwaliteit en biodiversiteitsbehoud in den brede vertegenwoordigen als voor beleidsmedewerkers die specifieke beleidsdossiers (Natura 2000, veiligheid, leefgebiedenbenadering, inrichting, klimaatverandering, ontsnippering & verbindingen) of nieuwe invalshoeken (ecosysteemdiensten/landschapsdiensten/groene en blauwe diensten) vertegenwoordigen. Een uitzondering geldt het gebied van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), op dit terrein is wel sprake van meer directe relaties tussen enerzijds het Kennisnetwerk OBN en anderzijds personen die het beleid vertegenwoordigen. Een goede verankering in de wereld van het beleid is 'een permanente uitdaging' voor het kennisnetwerk. Dit werd ook in de evaluatie in 2004 reeds benoemd.

Conclusie

Wij concluderen dat de verankering in de werelden van onderzoek en beheer goed is en de verankering in de wereld van het beleid versterking behoeft. Een dergelijke verankering is van

⁹ Globaal in de zin dat niet bij ieder OBN-lid aan de naam en adresgegevens af te lezen is of hij/zij beheer of beleid vertegenwoordigd.

belang voor de zichtbaarheid van het kennisnetwerk bij het beleid en voor de continuïteit van het netwerk.

4.3 De rolinvulling door het Bosschap en de interactie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer

Het Bosschap geeft sinds juni 2010 leiding aan het kennisnetwerk. Leden van het kennisnetwerk spreken, veelal in zeer positieve bewoordingen, hun waardering uit voor de wijze waarop het Bosschap haar rol en taken vervult. Organisatie en procesvoering binnen het kennisnetwerk zijn sterk verbeterd (transparanter geworden) en geprofessionaliseerd en het Bosschap speelt daarbij een goede tot uitstekende rol.

De relatie met en interactie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer is van cruciaal belang voor het Kennisnetwerk OBN. Voorop staat daarbij of de overeenkomst tussen het ministerie en het Bosschap naar wens en tevredenheid van de opdrachtgever wordt uitgevoerd. De opdrachtgever geeft – bij monde van de dossierhouder OBN – blijk van grote tevredenheid over de wijze waarop het Bosschap leiding geeft aan het Kennisnetwerk OBN.

“Het Bosschap heeft OBN op een fantastische wijze overgenomen. Ze doen het goed en hebben hun eigen draai erin gevonden. Die ruimte bestond ook uitdrukkelijk bij de overdracht, het hoefde niet op dezelfde manier als daarvoor.”

Ook is op een goede manier invulling gegeven aan enkele actuele beleidsprioriteiten, bijvoorbeeld door de OBN-advisering rond de herstelstrategieën PAS. Minder tevreden is hij over de soms nog te sterke focus op het verhogen van de biodiversiteit ‘op de vierkante meter’ bij een deel van het kennisnetwerk. Het denken op landschapsschaal en in ecosysteemdiensten die op die schaal beter zichtbaar worden, gebeurt soms nog onvoldoende.

Conclusie

Het Bosschap vult zijn rol als opdrachtnemer naar behoren in en de interactie tussen Bosschap en de directe vertegenwoordiger van het ministerie van EL&I verloopt in de meeste opzichten¹⁰ goed.

4.4 Meebewegen van het kennisnetwerk met nieuwe beleidsprioriteiten

Beleed en kennisontwikkeling zijn twee sterk verschillende werelden. Het beleid staat dicht bij de politiek die hoogdynamisch is en deels wordt geregeerd door incidenten. Kennisontwikkeling – en zeker ecologische – kent een andere dynamiek. Het is daarom goed dat het Kennisnetwerk OBN op enige afstand staat van beleid en politiek: fundamentele kennisontwikkeling vergt een lange termijn programmering en kan niet meebewegen met elke beleidsmatige wijziging. Tegelijkertijd is wel van belang dat het kennisnetwerk meebeweegt met de meer structurele en fundamentele ontwikkelingen in het beleid, al was het maar omdat het kennisnetwerk voor zijn financiering afhankelijk is van de vraag of het beleid het Kennisnetwerk OBN als een nuttige investering ziet.

¹⁰ Eén specifiek aspect (de sturing van het kennisnetwerk op nieuwe beleidsprioriteiten en –accenten) verdient nadere aandacht. We bespreken dit in paragraaf 4.4.

Om te zorgen dat het kennisnetwerk meebeweegt met het beleid is een goede verankering in de wereld van het beleid belangrijk (zie paragraaf 4.3). Daarnaast is van belang dat een goede wisselwerking plaatsvindt met de opdrachtgever bij de totstandkoming van de kennisagenda en de jaarplannen. Het ministerie van EL&I uit zijn wensen met betrekking tot aanpassingen en accentverschuivingen voor het komende jaar in de Jaarbrief. In de Jaarbrief van 8 december 2010 worden diverse gewenste beleidsaccenten benoemd en worden diverse suggesties gedaan in verband met de prioritering van het OBN-onderzoek. In de Jaarbrief van 22 december 2011 worden eveneens – deels dezelfde – verzoeken en suggesties gedaan.

Genoemde verzoeken en suggesties worden door de OBN-beleidscoördinator ingebracht in de DT's en eveneens besproken in de Adviescommissie en krijgen op deze wijze een zekere doorwerking in de jaarlijkse actualisatie van de kennisagenda en de onderzoeksprioritering. In het Jaarplan 2012 wordt beknopt beschreven hoe wensen en suggesties uit de Jaarbrief 2011 doorwerken in de onderzoeksprioritering (zie paragraaf 1.2 in Jaarplan 2012).

De DT's verschillen onderling vrij sterk in hun oordeel over de vraag of de kennisontwikkeling goed aansluit op beleidsprioriteiten. Dit varieert van 'wordt pas sinds kort op gestuurd' tot – bij de meeste DT's – 'de kennisontwikkeling sluit goed aan op beleidsprioriteiten (met name Natura 2000/PAS)'.
'

In onderstaande tabel is de wijze waarop in de jaren sinds 2006 het doel van het kennisnetwerk OBN wordt gecommuniceerd opgenomen.

Jaar	Doel Kennisnetwerk OBN	Bron
2006	Natuurherstel, Natura 2000, inrichting en soortenbeleid	Jaarplan 2012 (secundaire bron)
2009	De reikwijdte van het kennisnetwerk omvat niet alleen hersteleologie, maar tevens Natura 2000, inrichting, natuurontwikkeling en soortenbeleid	Kennisagenda 2009 -2015
2010	... kennis over natuurherstel, Natura 2000, leefgebiedenbenadering en ontwikkeling van nieuwe natuur	Jaarverslag 2010
2011	... kennis over natuurherstel ten behoeve van Natura 2000, Programmatische Aanpak Stikstof, leefgebiedenbenadering en ontwikkeling van nieuwe natuur	Jaarverslag 2011

Tabel 1. Doelformulering Kennisnetwerk OBN sinds 2006

Uit dit overzicht kan worden opgemaakt dat het Kennisnetwerk OBN in de communicatie over haar doelstellingen meebeweegt met majeure ontwikkelingen in het natuurbeleid. Zo is bijvoorbeeld soortenbeleid vervangen door leefgebiedenbenadering en is de Programmatische Aanpak Stikstof toegevoegd. Wij kunnen evenwel niet beoordelen hoe systematisch en met welke diepgang hieraan invulling wordt gegeven omdat wij geen documenten hebben aangetroffen die een helder overzicht geven van de uiteindelijke afspraken die met de opdrachtgever zijn gemaakt over de wijze waarop al dan niet door het kennisnetwerk invulling kan en zal worden gegeven aan de geuite wensen. Onduidelijk is daardoor hoe dit jaarlijkse proces eindigt.

Conclusie

Innovatieve kennisontwikkeling en beleid hebben een sterk verschillende dynamiek. Wij concluderen dat het kennisnetwerk gehoor geeft aan en meebeweegt met majeure ontwikkelingen in het beleid en wensen van de opdrachtgever met de kanttekening dat niet transparant is hoe en in welke mate hieraan exact invulling gegeven wordt.

4.5 Organisatie van het Kennisnetwerk OBN

De DT's oordelen over het algemeen positief over de huidige organisatie van het kennisnetwerk. In het verleden was niet altijd transparant hoe de advisering door de Adviescommissie tot stand komt, met name doordat de rol van de Adviescommissie niet altijd goed was afgebakend ten opzichte van de rol van de deskundigenteams. Dit is wel verbeterd.

Over de huidige DT-indeling en het aantal DT's bestaat in grote meerderheid tevredenheid. Wel wordt gepleit voor het vaker inzetten van tijdelijke expertiseteams met als opdracht om de aandacht voor specifieke onderwerpen in de DT's te versterken. Tevens pleit men voor meer flexibiliteit in de samenstelling van DT's. Twee DT's zijn van mening dat faunakennis beter in de DT's zelf kan worden opgenomen, nu wordt een extra afstemmingslaag gecreëerd.

Een aantal beheerders geeft aan dat er binnen het Kennisnetwerk OBN nog onvoldoende aandacht is voor het onderwerp ruimtelijke samenhang mede in relatie tot klimaatverandering. In Nederland beschikbare kennis op dit gebied zou beter ontsloten en verspreid kunnen worden naar beheerders. Men pleit voor een DT/EG Ruimtelijke samenhang.

Conclusie

Wij concluderen dat de huidige organisatie en DT-indeling in grote lijnen voldoet. Wellicht is een beperkte reorganisatie wenselijk, met aandacht voor de volgende zaken:

- DT/EG Ruimtelijke samenhang of versterking van de aandacht daarvoor in bestaande DT's;
- behoefte aan nieuwe, tijdelijke expertiseteams voor specifieke onderwerpen;
- flexibeler samenstelling DT's;
- integratie faunakennis in huidige DT's.

4.6 Het verloop van de belangrijke processen

Het opstellen en actualiseren van de (meerjaren)kennisagenda

De laatste OBN-kennisagenda dateert van september 2009. Diverse deskundigenteams zijn van mening dat het goed is om de meerjarenkennisagenda te actualiseren, zeker in het licht van de recente beleidsdynamiek en de verschuiving van beleidsverantwoordelijkheden van rijk naar met name provincies.

De beleidscoördinator van het Kennisnetwerk OBN geeft aan dat op dit moment gewerkt wordt met een vrij brede kennisagenda, die veel ruimte biedt voor het verleggen van accenten. Jaarlijks wordt bij het opstellen van het jaarplan met de afzonderlijke DT's besproken welke insteek voor onderzoek zij willen kiezen, hierdoor wordt het mogelijk aan te sluiten op de actualiteit. Bovendien is het ook mogelijk, als de actualiteit daarom vraagt, activiteiten uit te voeren die buiten de kennisagenda vallen. Advisering PAS is hiervan een goed voorbeeld. Wel wordt door de

beleidscoördinator onderschreven dat de inbreng van decentrale overheden in de kennisagenda groter zou kunnen zijn. Bij het opstellen van de volgende meerjarenkennisagenda zal dit een aandachtspunt zijn.

Door enkele DT's wordt gepleit voor meer onderlinge uitwisseling bij het opstellen van kennisagenda's en onderzoeksopdrachten.

Conclusie

De jaarlijkse actualisering van de meerjarenkennisagenda biedt een goede mogelijkheid aan te blijven sluiten op de actualiteit. Niettemin bestaat een grote behoefte aan algemene actualisering van de meerjarenkennisagenda om de aansluiting met het beleid en de kennisvragen van rijk en met name decentrale overheden te verbeteren.

Het opstellen van het jaarplan en jaarverslag (inclusief jaarrekening)

De opdrachtgever is tevreden over de invulling die het Bosschap geeft aan het proces van opstellen jaarplan, jaarverslag en jaarrekening. Ook de beleidscoördinator Kennisnetwerk OBN spreekt hierover haar tevredenheid uit. De besprekingen tussen opdrachtgever en opdrachtnemer gekoppeld aan jaarplan en jaaropgave zijn constructief en het ministerie pakt het financiële deel professioneel op. Aandachtspunt daarbij is een tijdige betaling aan het Bosschap. De betaling vanuit het ministerie komt meestal later dan afgesproken.

Het werken met een duidelijke jaarcyclus heeft volgens de beleidscoördinator OBN als voordeel dat meer sturing gegeven kan worden aan de kennisontwikkeling. Er is meer zicht op de voortgang in onderzoeksprojecten. Door de deadlines voor indienen van PVEW's etc. hebben DT's meer zicht op de tijd die beschikbaar is om zaken voor te bereiden en in hun eigen werk nog een kwaliteitsslag te maken.

Ook door de DT's wordt de transparante structuur van het werken met een strak geplande jaarcyclus benoemd als een positief punt.

Conclusie

De jaarcyclus is goed georganiseerd – beter dan voorheen - en verloopt naar wens.

Aansturing kennisontwikkeling en vraagsturing door het beheer

We gaan hier in op de formulering van onderzoeksvragen, het opstellen van programma's van eisen en wensen (PVEW's) en het uitzetten van onderzoek.

De DT's verschillen onderling vrij sterk in hun oordeel over de mate waarin bij het formuleren van onderzoeksvragen de gewenste vraagsturing door het beheer goed tot zijn recht komt. Dit varieert van 'voldoende', 'komt op gang' en 'blijft een aandachtspunt' tot 'we besteden hier in veel DT-bijeenkomsten aandacht aan en borgen een zo goed mogelijke aansluiting op beheers- én beleidsprioriteiten'. Beheerders zijn vooral enthousiast over gebiedsspecifieke adviezen, het is soms lastig algemene kennisvragen te destilleren die elke beheerder aanspreken.

Deze laatste uitspraak wordt door veel geïnterviewde beheerders onderschreven. Zij geven aan dat het voor beheerders lastig is hun kennisvragen te articuleren. Vaak is er sprake van latente vragen,

die pas na direct contact over een onderwerp expliciet gemaakt kunnen worden. Het blootleggen van deze vragen vergt volgens een aantal respondenten intensiever contact dan op dit moment gebruikelijk is tussen beheerders in het veld en DT-leden. Het zou goed zijn als vanuit het Kennisnetwerk OBN meer ruimte gecreëerd wordt voor dialoog waarin vraagarticulatie door beheerders gestimuleerd wordt. Een deel van de ondervraagden geeft aan dat de veldwerkplaatsen hiervoor een goede gelegenheid zouden zijn. Tegelijkertijd wordt onderkend dat de vragen van beheerders vaak zeer specifiek zijn en zich niet altijd goed lenen voor het meer wetenschappelijke karakter van de kennis die binnen OBN ontwikkeld wordt. Met het verdwijnen van de EGM-regeling kan de link tussen specifieke maatregelen in een specifiek gebied en het onderzoek van OBN minder makkelijk gelegd worden. Beheerders die zelf betrokken zijn bij een DT (als lid of anderszins) geven overigens wel aan dat in DT's meestal voldoende ruimte is voor de wisselwerking tussen kennis/onderzoek en praktijk om tot een praktisch relevante kennisagenda en onderzoeksprogrammering te komen. Verder wordt opgemerkt dat de uitwisseling tussen onderzoek en praktijk makkelijker verloopt in een DT dat een duidelijke regionale begrenzing en overzichtelijke omvang kent zoals het DT Heuvelland. Er ontstaat dan een regionaal netwerk met korte lijnen waarin de meeste mensen elkaar persoonlijk kennen en makkelijk kunnen vinden. Bijlage 3 geeft een overzicht van kennisvragen die beheerders tijdens in de interviews noemden en waarin het Kennisnetwerk OBN mogelijk een rol kan spelen.

De dossierhouder Kennisnetwerk OBN bij het ministerie van EL&I constateert grote verschillen in de mate waarin in PVEW's aandacht besteed wordt aan de beleidscontext waarbinnen het voorgenomen onderzoek zich afspeelt en de beleidsrelevantie van dat onderzoek. Hij ziet graag dat hieraan structureel aandacht besteed wordt. Het komt soms nog voor dat in de PVEW's de kapstukken naar beleid erg beperkt zijn. Bij het ontwikkelen van PVEW's zou men vooraf de beleidscontext goed helder moeten maken en dan pas verder schrijven aan het offerteverzoek.

De gehanteerde aanbestedingsprocedure voor onderzoek is transparant en het belang daarvan wordt door alle betrokkenen onderschreven. Wel wordt, zowel door DT's als door de beleidscoördinator OBN opgemerkt dat de geformaliseerde procedure relatief veel tijd vergt. De inzet in tijd en middelen voor een goede aanbestedingsprocedure ziet de beleidscoördinator OBN echter als onvermijdelijk. In sommige gevallen vereisen onderzoeksbestekken overigens dermate specifieke kennis dat men op voorhand al weet dat slecht een zeer klein aantal partijen in staat zal zijn een offerte van voldoende kwaliteit aan te leveren. In dat geval zou het aanbestedingstraject in de ogen van de beleidscoördinator OBN eenvoudiger moeten kunnen verlopen.

Conclusies:

- Vraagsturing door het beheer krijgt in alle DT's aandacht, de intensiteit daarvan verschilt per DT. Het zorg dragen voor vraagsturing door het beheer is en blijft een punt waaraan permanent aandacht besteed moet worden.
- De mate waarin in PVEW's aandacht besteed wordt aan de beleidscontext en beleidskapstukken loopt sterk uiteen en is soms onvoldoende.
- De onderzoeks-aanbesteding is goed en transparant georganiseerd.

Voortgangs- en kwaliteitsbewaking en (financiële) administratie van OBN-projecten

De beleidscoördinator van het Kennisnetwerk OBN geeft aan dat hierover duidelijke afspraken gemaakt zijn met de DT's en dat dit, op een enkele uitzondering na, goed loopt. Ook de DT's lijken hierover in het algemeen tevreden. Enkele DT's geven aan dat er nog verbeteringen mogelijk zijn in de voortgangscontrole en begeleiding van lopende onderzoeken. Als belemmerende factoren worden tijdsgebrek en/of te weinig discipline bij enkele DT-leden genoemd.

Conclusie

- Voortgangsbewaking, kwaliteitsbewaking en financiële administratie van OBN-projecten verlopen meestal naar behoren.

Kennistransfer/communicatie

De terugkoppeling van onderzoeksresultaten naar beheerders, eigenaren en andere kennisvragers is een belangrijk onderdeel van het werk van het Kennisnetwerk OBN. We beschrijven hier het proces van kennistransfer en communicatie, de resultaten daarvan komen in hoofdstuk 5 aan de orde. Daar komen ook beheerders aan het woord over de waardering die zij hebben voor de kennisverspreiding door het Kennisnetwerk OBN.

De beleidscoördinator OBN stelt dat de laatste jaren, onder leiding van het Bosschap, meer aandacht is besteed aan kennistransfer en communicatie. Naast de onderzoeksrapporten wordt kennis door het Bosschap verspreid en onder de aandacht gebracht via de website www.natuurkennis.nl, nieuwsbrieven, jaarverslagen en jaarplan, twitter, veldwerkplaatsen, symposia en presentaties. Met de DT's is de afspraak gemaakt dat in principe op elk afgerond onderzoek een veldwerkplaats, artikel of brochure volgt, mits er ook daadwerkelijk nieuwe inzichten voor het voetlicht te brengen zijn. Sommige DT's zijn daar actiever in dan anderen.

Bij bijzondere onderzoeksresultaten wordt extra werk gemaakt van het onder de aandacht brengen van resultaten. De beleidscoördinator van het Kennisnetwerk OBN noemt als voorbeelden de Vennensleutel en het onderzoek naar Heideherstel. Hierover zijn workshops, themadagen bij verschillende beheerders en communicatie richting beleidsmakers georganiseerd.

Via de Society of Ecological Restoration (SER) wordt OBN-kennis internationaal uitgewisseld op Europese en wereldwijde schaal. Ook leiden OBN-onderzoeken regelmatig tot publicaties in internationale wetenschappelijke tijdschriften. Recent (augustus 2011) is besloten dat alle OBN-rapporten voorzien worden van een Engelstalige samenvatting. Er zijn drie publicaties (samenvattingen van bijzondere onderzoeksresultaten) vertaald in het Engels en er is een Engelstalige brochure over OBN gemaakt. Het DT Duin- en kustlandschap heeft op 19 juni 2012 een excursie en presentatie gekoppeld aan een Atlantisch Biogeographical Seminar dat het ministerie van EL&I organiseert voor de Europese Commissie.

Met behulp van een werkgroep onder leiding van het Bosschap en ondersteund door het ministerie van EL&I wordt specifiek gekeken naar de actuele kennisbehoeften van de beheerders. In deze werkgroep Kennis voor Natuur werken de kenniscoördinatoren van terreinbeherende organisatie en groene onderwijsinstellingen samen en wordt besproken hoe kennis het best onder de aandacht van beheerders gebracht kan worden en hoe verankering in het onderwijs plaats kan vinden.

In dit verband merkt de dossierhouder OBN van het ministerie van EL&I op dat bij terrein-beherende organisaties de bereidheid gegroeid is om samen te werken in de kennisoverdracht naar beheerders. De organisatie van veldwerkplaatsen wordt nu bijvoorbeeld ook samen opgepakt. Vroeger organiseerde elke terreinbeherende organisatie zijn eigen kennisoverdracht. Door de geïnterviewde beheerders wordt eveneens geconstateerd dat samenwerking tussen beheerders op het gebied van kennisverspreiding noodzakelijker is geworden en meer van de grond komt.

Binnen de kaders van wat mogelijk is zijn de DT's in het algemeen positief over de verspreiding van kennis naar beheerders. Met name de veldwerkplaatsen worden genoemd als een zeer belangrijke verspreidingsroute. Wel is kennisverspreiding duidelijk een punt dat aandacht nodig blijft hebben en waarop DT's meer zouden willen inzetten.

Ook wordt gepleit voor meer internationale zichtbaarheid van OBN. Dit geldt zowel voor het digitaal ontsluiten van inhoudelijke kennis door de Engelstalige samenvattingen in een Engelstalig deel van de website op te nemen als voor het voeren van een actief beleid gericht op het promoten van het 'OBN-model' als exportproduct. Het model van het Kennisnetwerk OBN kan als voorbeeld worden gesteld voor landen waar op dit gebied nog geen kennisinfrastructuur bestaat, ondermeer in de context van de oprichting van het Biodiversiteitspanel IPBES (Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services). Het ministerie van EL&I kan hierbij een actieve rol spelen.

We constateren dat er op dit moment niet of nauwelijks aparte communicatieactiviteiten gericht op het beleid ontwikkeld worden. Volgens de dossierhouder OBN van EL&I zou dit een zinvolle aanvulling op de huidige kennistransfer zijn. Het gros van de informatie is voor beleidsmakers niet interessant maar, omdat je een reeks van jaren OBN-onderzoek hebt, kun je daar de grote lijnen uit destilleren en ze – op een hoger abstractieniveau – onder de aandacht van het beleid brengen. Daarbij kan gedacht worden aan een overzicht van wat OBN in beleidsmatige termen heeft opgeleverd en een statement over de huidige stand van zaken in politiek en beleid en de manier waarop het Kennisnetwerk OBN daarop inspeelt. Ook (regionale) politici en bestuurders kunnen belangrijke doelgroepen voor communicatie zijn. Door hen in het veld kennis te laten nemen van de resultaten van OBN-onderzoek kan de (meer)waarde van het kennisnetwerk voor het voetlicht gebracht worden.

Conclusies

- De aandacht voor kennistransfer en communicatie van onderzoeksresultaten is de laatste jaren binnen OBN sterk toegenomen, met name de veldwerkplaatsen worden gewaardeerd en ervaren als een effectieve vorm van kennisoverdracht.
- Er zijn grote verschillen in de mate waarin DT's werk maken van kennisverspreiding.
- Alle betrokkenen zijn van mening dat er (nog) meer ingezet moet worden op kennisverspreiding naar het beheer.
- Er wordt nog relatief weinig aandacht besteed aan kennistransfer en communicatie met beleid, politiek en bestuur en in internationaal verband.

Advisering terreinbeheerders en beleid

Vrijwel alle DT's vinden de adviesrol zeer belangrijk. Er zijn echter grote verschillen tussen DT's in de mate waarin van deze adviesrol gebruik is gemaakt door beheerders. De meeste DT's geven aan dat er door beheerders slechts minimaal gebruik is gemaakt van de adviesmogelijkheid. Slechts een

enkel DT kan per jaar meerdere voorbeelden van behandelde adviesaanvragen noemen. De onbekendheid met de mogelijkheid voor advisering en een ingewikkeld systeem met kennisvouchers zijn hier volgens DT's onder andere debet aan. Tevens speelt een rol dat beheerders vaak al in de DT's deelnemen en op die wijze veel kennis meenemen waardoor een apart advies niet meer nodig is.

Zo'n driekwart van de ondervraagde beheerders is bekend met de adviesfunctie van het Kennisnetwerk OBN. Het merendeel hiervan heeft echter nooit (formeel) gebruik gemaakt van de adviesfunctie. Hiervoor worden in hoofdlijnen twee redenen genoemd. Ten eerste dat sommige beheerders de expertise om OBN-kennis toe te passen op gebiedsspecifieke vragen zelf in huis hebben. En ten tweede dat de expertise van DT-leden ook zonder adviesaanvraag ingezet kan worden, bijvoorbeeld omdat DT-leden ook zitting hebben in de eigen beheercommissie. Het is dan ook aannemelijk te maken dat de cijfers in het jaarverslag over de omvang van advisering een onderschatting zijn van het belang van OBN-advies. Twee beheerders in de steekproef hebben wel gebruik gemaakt van OBN-advisering. De ervaringen daarmee zijn positief: 'Het is een goede manier om algemene kennis gebiedsspecifieker te maken. We zijn tevreden over de resultaten van het advies.' En 'de kennisbon is een goede stimulans om deskundigen uit te nodigen en hen hele specifieke vragen voor te leggen.'

De adviserende rol van DT's in beleidsmatige gremia is recentelijk groter geweest. Daarbij moet natuurlijk gedacht worden aan de review voor de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) maar ook aan adviezen en het verzorgen van en deelname aan workshops over bijvoorbeeld rivierecologie, kustbeleid en –beheer, klimaatadaptatie en dergelijke.

Er is in de praktijk van natuurbeheer met grote regelmaat een sterke behoefte aan snel inzetbare hoogwaardige specifieke kennis zoals die bij OBN-leden aanwezig is. De meeste DT's vinden versterking van de adviesrol, mits goed georganiseerd en betaald, van groot belang. Er is volgens sommige DT's meer PR nodig om organisaties die niet aan het Kennisnetwerk OBN denken te wijzen op de mogelijkheden. Daarbij moet er wel voor gewaakt worden dat de adviesrol niet gaat conflicteren met de onafhankelijkheid van het kennisnetwerk.

Tenslotte wordt gepleit voor het beschikbaar maken van de verstrekte adviezen via de website.

Conclusie

- Advisering van beheerders met OBN-kennis vindt plaats op verschillende manieren (vanuit het netwerk zelf en in bilaterale contacten tussen OBN-leden en beheerders); de post 'Advisering door leden DT's' in het jaarverslag is een onderschatting van de mate waarin OBN-kennis de beheerpraktijk bereikt via advisering.
- Advisering wordt unaniem zeer belangrijk gevonden. Een grotere inzet op advisering is een breed levende wens waarvoor het nodig geacht wordt meer in te zetten op PR omtrent deze mogelijkheid richting beheerders en andere organisaties die baat kunnen hebben bij OBN-kennis.

4.7 Begroting, besteding en verantwoording van de financiële middelen

Het ministerie van EL&I heeft voor de uitvoering van de overeenkomst tussen haarzelf en het Bosschap een bedrag van jaarlijks 2 miljoen euro (inclusief overhead, exclusief btw) beschikbaar gesteld voor de jaren 2010 – 2013. Dit bedrag is hoger dan het budget dat in de periode daarvoor jaarlijks werd besteed (ongeveer 1,2 miljoen exclusief overhead).

In onderstaande tabel zijn de geplande en gerealiseerde uitgaven aan het Kennisnetwerk OBN opgenomen.

	2010		2011		2012
	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting
Onderzoekprojecten	2.005.000	1.996.951	1.761.400	1.866.811	1.703.700
Advisering door leden DT's	24.000	4.630	24.000	64.461	28.000
Kennisverspreidingsactiviteiten	28.520	27.328	51.000	33.285	75.000
Vergoeding Adviescommissie en Deskundigenteams	128.400	89.567	317.920	164.900	304.620
Organisatiekosten Bosschap	115.600	151.737	115.810	108.435	155.000
Kosten derden	84.000	54.269	128.720	73.956	119.180
Totaal	2.385.520	2.324.482	2.385.500	2.311.848	2.385.500

Tabel 2. Geplande en gerealiseerde uitgaven

In 2011 is van provincies, Deltares en terreinbeheerders in totaal € 227.576 (= circa 10%) aan cofinanciering ontvangen¹¹. Daarnaast was sprake van veel in natura bijdragen. Enerzijds vanuit de onderzoekers die ook in 2011 veel niet-declarabele uren maakten en veelal belangeloos kennis overdroegen in de vorm van artikelen, lezingen, workshops, en het meenemen van beheerders om in het veld de resultaten van het OBN-onderzoek toe te lichten. Anderzijds vanuit de eigenaren van de terreinen waarin de OBN-onderzoeken plaatsvinden via de vele gratis hand- en spandiensten.

De opdrachtgever geeft aan dat zij tevreden is over de wijze waarop via jaarverslag en jaarrekening verantwoording wordt afgelegd over de ingezette middelen.

De opdrachtgever beoordeelt in de jaarbrief van 2010 de overhead als fors en verzoekt om te bezien of er mogelijkheden bestaan om de overhead te verminderen. Wij kunnen niet beoordelen of de overhead inderdaad fors genoemd moet worden. Daarvoor zou een diepgaander financieel onderzoek en vergelijking met andere kennisnetwerken nodig zijn.

Op de vraag of er een goede balans bestond tussen 'halen en brengen' in het kennisnetwerk werd door de DT's veelal geantwoord dat die balans goed was, zij het dat er, ook al is dit verbeterd, net als in het verleden nog steeds sprake is van veel onbetaalde uren en relatief lage vergoedingen.

Opvallend in bovenstaand financieel overzicht is de relatief zeer geringe (financiële) inzet op kennisverspreiding en advisering¹². De dossierhouder Kennisnetwerk OBN van het ministerie van

¹¹ Vóór 2011 werd cofinanciering niet apart benoemd in het jaarverslag.

¹² Zie echter ook paragraaf 4.6.

EL&I verzoekt in de jaarbrieven dan ook om een zwaardere inzet op en een betere invulling door DT's van de activiteiten gericht op verspreiding van kennis. Ook geven veel DT's zelf aan dat een effectieve en efficiënte inzet van middelen gebaat zou zijn bij een zwaardere inzet op kennisverspreiding en versterking van de adviesrol.

In de kennisparagraaf in het decentralisatieakkoord van rijk en provincies wordt opgemerkt dat het rijk verantwoordelijkheid blijft houden voor de kennisinfrastructuur. Het is op dit moment evenwel nog niet geheel duidelijk hoe die verantwoordelijkheid zal uitkristalliseren en hoe de bijdrage van het ministerie van EL&I zich in de toekomst zal ontwikkelen.

Het ministerie van EL&I geeft in haar jaarbrieven aan dat zij verwacht dat het Kennisnetwerk EL&I actief op zoek gaat naar nieuwe allianties/samenwerkingsverbanden met het oog op meekoppeling met andere maatschappelijke belangen en medefinanciering van OBN-onderzoek door daarmee verbonden partijen. Hieraan is door het kennisnetwerk al een eerste invulling gegeven.

Conclusies

- De bestedingen blijven binnen de beschikbare middelen en de financiële verantwoording voldoet aan de wensen van de opdrachtgever;
- De financiële inzet op advisering en kennisverspreiding is laag in vergelijking tot de inzet op onderzoek;
- Er is een begin gemaakt met de zoektocht naar nieuwe allianties en cofinanciering.

5 Evaluatie resultaten en effecten Kennisnetwerk OBN

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat over de output en outcome van het kennisnetwerk: de kennis(producten), de verspreiding van kennis naar het beheer, de benutting van die kennis door het beheer, de effecten op het uiteindelijke doel (natuur- en biodiversiteitbehoud) en de overige maatschappelijke belangen die daarmee gediend worden.

Dit deel van de evaluatie focust op de volgende hoofdonderwerpen:

1. Resultaten in de vorm van kennisproducten (kwaliteit & kwantiteit; bruikbaarheid voor beheer en beleid)
2. Resultaten in de vorm van kennisverspreiding naar beheer (en beleid)
3. Resultaten in de zin van kennisbenutting door beheer (en beleid)
4. Impact op natuurherstel, -beheer en -ontwikkeling
5. Impact op andere maatschappelijke doelen

5.2 Resultaten in de vorm van kennisproducten (kwaliteit & kwantiteit; aansluiting op beheer; aansluiting op beleid)

Het belangrijkste product van het OBN-kennisnetwerk is wetenschappelijke kennis. De ontwikkelde kennis wordt primair vastgelegd in rapportages (zie bijlage 7 voor een lijst van OBN-publicaties in de periode 2006-2012). In deze paragraaf kijken we vanuit een aantal invalshoeken naar de kennisontwikkeling en kennisproducten. Daarbij maken we in paragraaf 5.2.1 dankbaar gebruik van een analyse van OBN-rapportages over de periode 2000 tot 2012 opgesteld door dr. A.P. Grootjans (RUG). Wij merken op dat het een indicatieve analyse betreft, waarbij de reikwijdte en diepgang van OBN-onderzoeken niet in aanmerking is genomen. In paragraaf 5.2.2 zoomen we in op de bijdrage van het Kennisnetwerk OBN aan de ontwikkeling van herstelstrategieën in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof. Deze analyse is opgesteld door drs. H.H. van Kleef (Stichting Bargerveen).

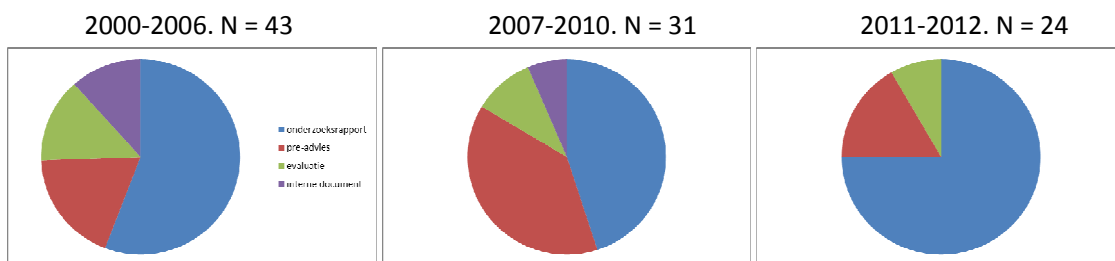
5.2.1 Analyse OBN-rapportages 2000 - 2012

Type rapporten

Het OBN-kennisnetwerk heeft in de laatste 12 jaar verschillende typen rapportages gepubliceerd:

- onderzoeksrapporten met nieuwe, oorspronkelijke onderzoeksgegevens;
- preadviezen die een overzicht geven van bestaande literatuur en lacunes in kennis identificeren;
- evaluaties die effecten van beheersmaatregelen of effectiviteit van beheersmaatregelen evalueren;
- interne documenten gericht op communicatie tussen deskundigenteams onderling en tussen het OBN-kennisnetwerk en organisaties die bij de uitvoering van het programma zijn betrokken.

Figuur 2 (onderstaand) geeft van 98 verschenen rapporten verschenen aan tot welke categorie de rapporten behoren en wel in drie verschillende perioden. De rapporten uit 2000-2006 betreffen de periode van de oude indeling van deskundigenteams. Vanaf 2006 werden per landschapstype verschillende nieuwe teams gevormd. Veel van deze nieuwe teams begonnen hun werk met het maken van preadviezen waarin bestaande kennis werd geïnventariseerd en kennislacunes werden geïdentificeerd. Het percentage preadviezen is toegenomen in de periode 2007-2010, evenals het percentage interne documenten, gericht op interne communicatie (voorbeelden). Het percentage onderzoeksrapporten is ten gevolge daarvan gedaald tot minder dan 50 procent. Na 2010 is het aantal preadviezen weer sterk afgenomen en zijn er geen interne rapporten meer verschenen. Het percentage onderzoeksrapporten is in deze periode gestegen tot 45 procent. Dit geeft aan dat de meeste nieuwe deskundigenteams de fase van het krijgen van een overzicht van de problematiek en het identificeren van gaten in de kennis hebben afgerond.

Figuur 2. Verandering in type rapportage (in percentage) gedurende drie periodes tussen 2000-2012.

Onderzochte ecosysteemtypen

In de periode 2000-2007 werd nog veel aandacht gegeven aan zeer voedselarme ecosystemen die direct door verzuring en verdroging werden aangetast. Voorbeelden zijn de uiterst gevoelige Blauwgraslanden, Trilvenen, Vennen, Hoogvenen en Natte heiden (zie tabel 3).

Periode	2000-2006	2007-2011	na 2011
Ecosysteemtype			
Blauwgraslanden	7		
Hoogvenen + Natte heiden	4	9	2
Droge heiden + Jeneverbesstruweel	1	2	2
Vennen + Duinvalleien	5	4	1
Laagvenen	4	7	2
Natte en Droge bossen	3	6	3
Grijze duinen	3	6	3
Kalkgraslanden		2	1
Witte duinen en Stuifzanden		3	2
Grote Rivieren en Beekdalen		3	2
Diversen	2	2	2
Totaal	29	44	20

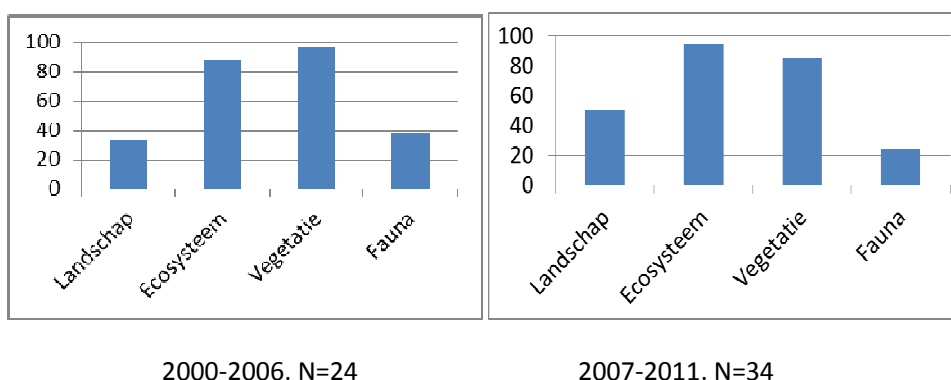
Tabel 3. Aantal OBN-projecten, onderscheiden naar ecosysteemtype dat werd uitgevoerd of opgestart (na 2011) in drie verschillende perioden. In 2006 werd de doelstelling van het OBN-netwerk verbreed en werden veel nieuwe deskundigenteams opgericht.

Na 2007 verschenen studies waarin ook veel ecosysteemtypen werden betrokken van Laagvenen, Bossen, Droge duinen, Rivieren en Beekdalen. Dit zijn vooral ecosystemen die middels de Natura

2000 wetgeving speciale beschermingen genieten en waarover kennis ontwikkeld moest worden over bijvoorbeeld effecten van isolatie, kwetsbaarheid voor atmosferische stikstofdepositie en mogelijkheden voor een meer natuurlijke ontwikkeling. Deze verbreding van de OBN-doelstelling kwam ook tot uiting in het opstarten van geheel nieuwe deskundigenteams in 2006.

Onderzochte ecosysteemkenmerken

Vóór 2000 werd binnen het OBN-kennisnetwerk vooral gewerkt op het niveau van de standplaats en werd weinig aandacht besteed aan andere aspecten van het ecosysteem dan de vegetatie en de bodem. Na 2000 werd meer aandacht besteed aan de fauna. Bij de herindelingen en uitbreiding van de deskundigenteams in 2006 werd als doel gesteld dat de deskundigenteams de schaal van het gehele landschap meer bij hun onderzoek zouden betrekken.

Figuur 3. Analyse van onderzoeksrapporten naar aspecten van het ecosysteem dat bij de onderzoeken werd betrokken onderscheiden naar de onderzoeksperiode voor 2006 en na 2006.

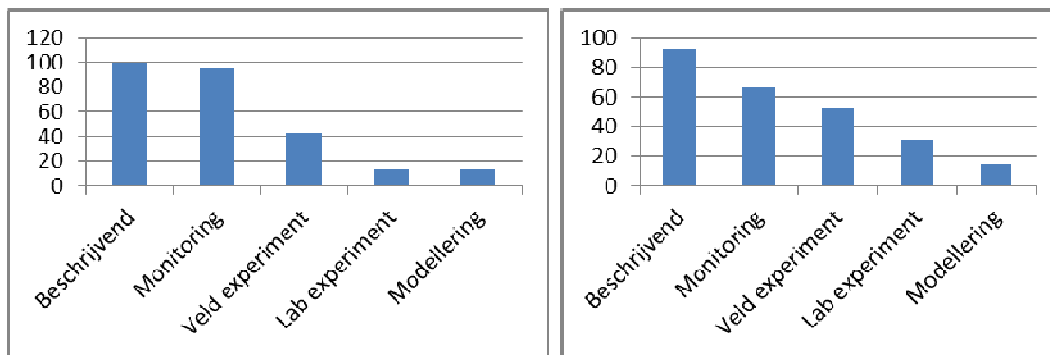
Uit een analyse van de onderzoeksrapporten in de perioden voor en na 2006 komt deze oriëntatie op het landschapsniveau ook tot uiting. Hoewel in de meeste onderzoeksrapporten het ecosysteemniveau nog steeds centraal staat, omdat hier de nadelige effecten van isolatie, verzuring, verdroging en eutrofiering het meest naar voren komen, zien we dat het aantal rapportages waarin het landschap nadrukkelijk betrokken werd, gestegen is van 30% naar 43% (Figuur 3). Het percentage rapporten waarin de fauna werd betrokken was in de periode 2000-2006 bijna 40%. Dit is de weerslag van een inhaalslag voor het faunaonderzoek na de periode 1990-2000 waarin effecten van herstelmaatregelen op de fauna onderbelicht waren. Na 2006 is dit percentage gedaald tot 24%, hoewel het aantal rapporten waarin fauna nadrukkelijk aan de orde kwam vrijwel niet is gedaald. De daling wordt vooral veroorzaakt doordat na 2006 ook veel deelrapporten zijn verschenen vanuit grotere projecten, waarin het faunaonderdeel niet in alle deelonderzoeken werd gerapporteerd. Ook werden er na 2006 veel nieuwe onderwerpen aangesneden (suppletieonderzoek, onderzoek naar kiezelwieren, morfologie van rivieren e.d.) waarbij het nog niet doelmatig was om veel aandacht te geven aan de fauna. In de vervolgfases van veel van die projecten worden fauna-aspecten wel betrokken, maar deze studies zijn nog niet afgerond.

Onderzoekbenaderingen

In het OBN-onderzoek naar effectiviteit van natuurherstel en natuurbeheermaatregelen wordt vaak gebruik gemaakt van een benadering waarbij vaste waarnemingsplekken regelmatig worden beschreven en metingen worden gedaan aan milieufactoren (monitoring). Hierdoor kan inzicht

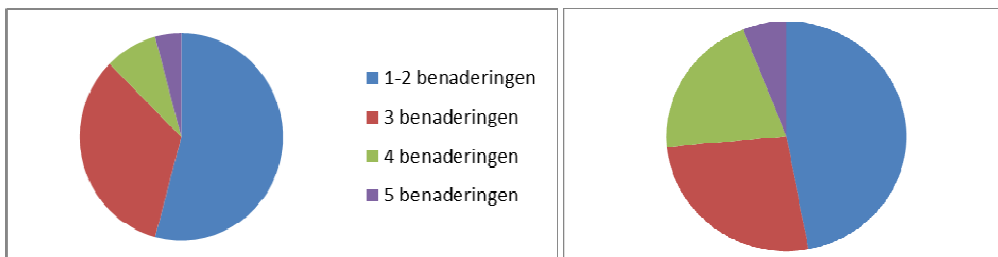
worden verkregen in het effect van genomen maatregelen, maar de interpretatie is niet altijd eenduidig en inzicht in de ecologische mechanismen blijft beperkt. Het uitvoeren van experimenten in het veld (experimentele monitoring) kan het inzicht in achterliggende mechanismen sterk vergroten. Het tevens uitvoeren van experimenten onder gecontroleerde omstandigheden (in het laboratorium) kan de bewijsvoering van veronderstelde succesfactoren verder vergroten. Modelleren van veronderstelde mechanismen kan eveneens het inzicht in onderliggende mechanismen versterken. Als je waargenomen veranderingen juist kunt voorspellen, begrijp je hoe het werkt.

In figuur 4 is te zien dat in de OBN-rapporten een beschrijvende benadering met veel aandacht voor monitoring overheerst.

Figuur 4. Gehanteerde onderzoek benaderingen in OBN rapportages uitgewerkt voor twee perioden. De periode voor 2006 en na 2006.

Het aandeel van onderzoeken waarin ook veldexperimenten worden uitgevoerd was in de periode 2000-2007 ongeveer 40% , maar is in de periode 2008-2011 gestegen naar rond de 50%. Het percentage studies met laboratoriumexperimenten is eveneens gestegen (van 10% naar 30%). In beide perioden bleef het aandeel onderzoeken met een modelmatige benadering laag (rond de 10%).

Figuur 5. Complexiteit van onderzoekbenaderingen uitgewerkt voor de periode voor 2006 en na 2006.

Hoewel meer dan de helft van de onderzoeken een relatief homogene onderzoekbenadering kiest (zie figuur 5; 1-2 benaderingen, vooral beschrijvend en gericht op monitoring), worden in de periode 2007-2011 meer gevarieerde, complexe, meer samenhangende onderzoeksprojecten uitgevoerd (meer dan 4 benaderingen). In deze analyse is uitsluitend gekeken naar wat in onderzoeksrapporten is weergegeven. De omvang van de projecten, wat betreft financiële middelen, kan echter sterk verschillen. Het zijn vooral de grotere projecten die een breed scala aan

onderzoekbenaderingen hanteren. Uit de analyse van de rapporten komt het beeld naar voren dat het OBN-netwerk in toenemende mate investeert in samenhangende projecten, met een breed scala aan onderzoekbenaderingen, hetgeen de bewijsvoering ten goede komt.

Belangrijkste bevindingen:

- de verbreding van de OBN-doelstelling in 2006 (het loslaten van de exclusieve koppeling aan verzuring, vermisting en verdroging) komt zeer duidelijk tot uiting in een verbreding van de onderzochte ecosysteemtypen;
- het verleggen van de focus van ecosysteemniveau naar landschapsniveau (eveneens in 2006) komt tot uiting in een (beperkte) toename van het aantal rapportages waarin het landschap nadrukkelijk wordt betrokken, het ecosysteemniveau staat nog steeds centraal in veel OBN-onderzoek;
- binnen het OBN-onderzoek overheerst een homogene beschrijvende benadering met veel aandacht voor monitoring maar het OBN-netwerk investeert in toenemende mate in samenhangende projecten, met een breed scala aan onderzoekbenaderingen, hetgeen de bewijsvoering ten goede komt.

Conclusie

Wij concluderen dat de in 2006 beoogde verbreding goed uit de verf is gekomen, dat de focus geleidelijk meer naar het landschapsniveau wordt verlegd maar dat dit proces vrij traag verloopt en dat de bewijsvoering van OBN-onderzoek steeds beter wordt.

5.2.2 Bijdrage van OBN onderzoek in de maatregelpakketten van de Programmatische Aanpak Stikstof

Methodiek

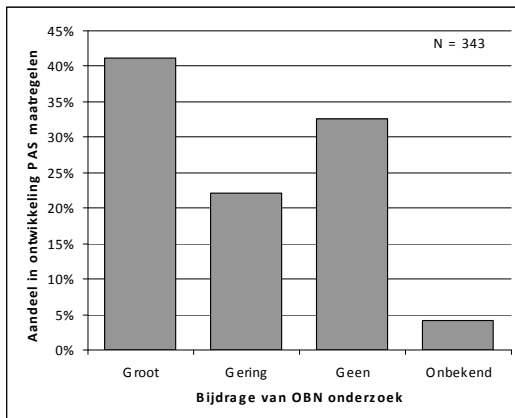
Voor de PAS zijn voor 55 habitattypen herstelstrategieën ontwikkeld en beheermaatregelen om de natuurwaarden van deze habitattypen in stand te houden/herstellen. De effectiviteit van de maatregelen is onderverdeeld in bewezen effectief, vuistregels (niet bewezen maar logischerwijs effectief) en hypothetisch (nog niet bewezen). Deze omvangrijke lijst aan maatregelen is voorgelegd aan deskundige personen die een goede kennis hebben van onderzoek dat in het verleden binnen het programma OBN is uitgevoerd. Doel was het belang van OBN-onderzoek bij de totstandkoming van de PAS beheermaatregelen in beeld te krijgen. De deskundigen hebben iedere maatregel ingedeeld in één van vier categorieën:

- + Grote bijdrage van OBN
- +/- Kleine bijdrage van OBN
- Geen bijdrage van OBN
- 0 Onbekend

Resultaten

In totaal zijn 343 PAS-maatregelen gescoord op de OBN-bijdrage. Het verkregen overzicht heeft een goede dekking aangezien slechts voor een klein deel werd aangegeven dat het onbekend was of OBN-onderzoek een bijdrage heeft geleverd aan de betreffende maatregelen (Figuur 6). OBN-onderzoek heeft in 63 procent van de gevallen bijgedragen aan de ontwikkeling van de maatregelen. Voor 41 procent van de maatregelen was OBN zelfs de drijvende kracht bij de ontwikkeling van de maatregelen. Een derde van de PAS-maatregelen is tot stand gekomen via andere onderzoeksprogramma's.

OBN-onderzoek heeft vooral een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van maatregelen met een bewezen effectiviteit en aan vernieuwende maatregelen waarvan de effectiviteit nog moeten worden aangetoond (Tabel 4). Maatregelen waarvan de effectiviteit met logisch redeneren is onderbouwd zijn vooral buiten het OBN-programma ontwikkeld. Uit deze getallen blijkt de “evidence-based approach” van het OBN-programma, evenals het vernieuwende karakter van het OBN-onderzoek.

Figuur 6: Procentuele bijdrage van OBN-onderzoek aan de ontwikkeling van maatregelen die voor de PAS zijn geformuleerd.

		Effectiviteit van de maatregel		
		Bewezen	Hypothetisch	Vuistregel
Bijdrage OBN	Groot	44%	43%	33%
	Gering	25%	17%	23%
	Geen	27%	36%	38%
	Onbekend	4%	3%	6%
Totaal		100%	100%	100%
N		158	99	87

Tabel 4: Relatieve bijdrage van OBN-onderzoek aan de ontwikkeling van PAS-maatregelen met verschillende status van effectiviteit.

Conclusie

Wij concluderen dat OBN-onderzoek een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling en onderbouwing van PAS-maatregelen.

5.2.3 Voortgang van de kennisontwikkeling

De OBN-kennisagenda 2009-2015 vormt het bredere kader voor de kennisontwikkeling binnen de deskundigenteams. Deze lange termijn visie geeft structuur en richting aan de onderzoeks-programmering. Vanaf 2006 werden per landschapstype verschillende nieuwe teams gevormd. Veel van deze nieuwe teams begonnen hun werk met het maken van preadviezen waarin bestaande kennis op een rij werd gezet en kennislacunes werden geïdentificeerd. Vervolgens kon het onderzoek worden geprogrammeerd en uitgevoerd. In de jaren na 2006 is door de deskundigenteams – binnen het kader van de lange termijn agenda - de kennisagenda met enige regelmaat geactualiseerd.

DT's zijn over het algemeen redelijk positief over het verloop en de voortgang van de kennisontwikkeling voor het eigen landschapstype. Enkele DT's geven aan dat het beter kan of dat men meer en sneller vooruit wil. De omslag van langjarige projecten naar kortdurende financiering en de daarmee samenhangende beperkte omvang van het budget voor de in te dienen projecten vormt een bottleneck. Hierdoor is het lastiger geworden om jonge onderzoekers of promovendi aan te stellen, wat de ontwikkeling van nieuwe kennis en de kennisverdieping bemoeilijkt.

Expertisegroep Fauna

Sinds 2006 zijn enkele grote faunaonderzoeken gestart en afgerond (onder andere heide, stuifzanden en bossen; beide eerste inmiddels afgerond, de laatste nog lopend). Dit heeft een grote hoeveelheid goed toepasbare kennis opgeleverd, die eerder uit botanisch onderzoek niet naar voren was gekomen. Een voorbeeld hiervan is het belang van de N:P ratio in heidesystemen voor de overleving van de fauna en waarschijnlijk achteraf ook voor een aantal plantensoorten. Voor andere landschappen moet volgens de expertisegroep nog faunaonderzoek worden geprogrammeerd.

Conclusie

Wij concluderen dat het algemene beeld is dat sinds 2006 in alle DT's vorderingen zijn gemaakt waarbij ook geldt dat veel in gang is gezet dat in de komende periode geoogst kan gaan worden.

5.2.4 Wetenschappelijke kwaliteit van het OBN-onderzoek

De wetenschappelijke kwaliteit van het OBN-onderzoek wordt – door de deskundigenteams zelf – als goed tot uitstekend beoordeeld. Het onderzoek leidt in het algemeen behalve tot praktische beheersadviezen ook tot proefschriften en wetenschappelijke artikelen. Het onderzoek wordt gezien als vernieuwend, inspirerend voor de praktijk en van wetenschappelijk hoog niveau. Eén deskundigenteam geeft aan dat er nog wel wat kwaliteitsverschil is tussen de geleverde producten.

In dit verband wordt ook vaak gememoreerd dat Nederland internationaal ver voorop loopt in de kennisontwikkeling over ecologisch herstelbeheer. Het OBN-model kan als blauwdruk gelden voor de ontwikkeling van een effectieve en efficiënte kennisinfrastructuur in landen die – in het kader van de recente oprichting van het Biodiversiteitspanel (Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) – aan het begin staan van de ontwikkeling van een dergelijke kennisinfrastructuur.

Conclusie

Wij concluderen dat, mogelijk een enkele uitzondering daargelaten, het OBN-onderzoek van hoge wetenschappelijke kwaliteit is en internationale allure heeft en dat het 'OBN-model' als inspirerend voorbeeld kan gelden voor landen die een dergelijke kennisinfrastructuur nog ontberen.

5.2.5 Bruikbaarheid van het onderzoek voor beheer

De praktische bruikbaarheid van OBN-onderzoek wordt door de deskundigenteams als redelijk tot goed gezien. De praktische bruikbaarheid steekt gunstig af bij veel ander onderzoek. Daarbij wordt door veel DT's aangetekend dat het deels om innovatief onderzoek gaat dat vooral gericht is op het beter begrijpen van ecologische processen. In dat stadium staat praktisch toepasbaarheid nog niet voorop. Dit innovatieve karakter dient ook behouden te blijven.

Opgemerkt wordt dat vanuit onderzoek in vrijwel alle gevallen nog een vertaalslag naar beheer noodzakelijk is. Dit heeft zowel betrekking op de inhoud (het filteren en vertalen van de kennis naar handelingsperspectieven voor de beheerpraktijk) als op de vorm (het benutten van verschillende wijzen van kennisoverdracht). Aan de benodigde vertaalslag naar het beheer wordt in toenemende mate aandacht besteed. Voorbeelden hiervan zijn de beheerparagraaf in rapporten, afzonderlijke producten zoals de stuifzandenbrochure, digitale ontsluiting van kennis via de Natuurportal en Wiki Natuurbeheer, en vooral de zogenaamde Veldwerkplaatsen.

Zowel DT's als beheerders geven aan dat bruikbaarheid voor het beheer verbeterd is, met name doordat deze nu in de vorm van veldwerkplaatsen aangeboden wordt. De bruikbaarheid van OBN-onderzoek voor de praktijk blijft wel een (permanent) aandachtspunt waarop ook nog verdere verbetering mogelijk is, bijvoorbeeld door beheerders in de conceptfase van onderzoeksvorstellen en onderzoeksrapportages op dat aspect te laten meelesen (review door beheerdersteam). De aansluiting van OBN-kennisproducten op de beheerpraktijk wordt in meer detail behandeld in paragrafen 5.3 en 5.4.

Conclusie

Wij concluderen dat de praktische bruikbaarheid voor beheer redelijk tot goed is, veel aandacht krijgt en moet blijven krijgen.

5.2.6 Bruikbaarheid van het onderzoek voor beleid

OBN-onderzoek is in de meeste gevallen niet gericht op direct gebruik door beleidsmakers. Het beleid is niet op dezelfde wijze als beheer doelgroep van de kennisontwikkeling en -transfer. Bruikbaarheid van het onderzoek voor beleid kan onderscheiden worden in bruikbaarheid in algemene zin en bruikbaarheid voor specifieke beleidsdoeleinden.

Bruikbaarheid in algemene zin

Vanuit haar systeemverantwoordelijkheid heeft het rijk er in algemene zin belang bij dat het Nederlandse natuurbeheer gebaseerd is op effectieve maatregelen die efficiënt worden uitgevoerd. Het Kennisnetwerk OBN voorziet de beheerpraktijk van dergelijke kennis en is daarmee van algemeen nut.

Bruikbaarheid voor specifieke beleidsdoeleinden

Veel door het kennisnetwerk ontwikkelde, fundamentele kennis is in het beleid zelf niet direct bruikbaar of, misschien beter gezegd, de bruikbaarheid is niet altijd meteen zichtbaar. Voor het beleid gaat het in het algemeen meer om de grote lijnen. Om zicht te krijgen op de bruikbaarheid van de ontwikkelde kennis zijn, net als bij het beheer, vertaalslagen nodig waarin de betekenis van de kennis voor de specifieke beleidscontext geïdentificeerd wordt en handelingsperspectieven voor beleidsmakers worden aangereikt. Wij hebben de indruk dat het Kennisnetwerk OBN hier in het algemeen minder op gericht is en minder werk van maakt, uitzonderingen daargelaten. Binnen het kennisnetwerk worden - meer incidenteel - activiteiten ondernomen waarin het beleid direct betrokken is (DT laagveen en zeeklei: kennislacunes Natura 2000 Wieden en Weerribben, in samenwerking met de provincie en het waterschap) of waarbij het beleid doelgroep is (DT Heuvellandschap: symposium over bermbeheer gemeenten).

Dit neemt niet weg dat OBN-kennis bij tijd en wijle zeer bruikbaar en zelfs onmisbaar kan zijn voor specifieke actuele beleidsdoeleinden. Met name de PAS-advisering door het Kennisnetwerk OBN

heeft een grote en onmisbare bijdrage geleverd aan het welslagen van het EL&I-beleid. Dit is daarmee een goed voorbeeld hoe fundamentele en innovatieve kennis (die op zichzelf meestal niet op grote interesse bij het beleid kan rekenen) op andere momenten zeer bruikbaar is voor het beleid.

Conclusie

Wij concluderen dat OBN-kennis in algemene en specifieke zin bruikbaar is voor het beleid. Tevens concluderen wij dat aan de zichtbaarheid daarvan meer aandacht besteed kan worden door het Kennisnetwerk.

5.3 Resultaten in de vorm van kennisverspreiding naar beheer

In deze paragraaf gaat het om de mate waarin en wijze waarop OBN-kennis beheerders die werkzaam zijn in de praktijk van hersteleecologie, natuurontwikkeling en -beheer bereikt. In dit verband is aan beheerders allereerst gevraagd of zij bekend zijn met het Kennisnetwerk OBN. Ongeveer een derde van de benaderde beheerders gaf aan niet bekend te zijn met het Kennisnetwerk OBN. Een aantal beheerders had wel van het kennisnetwerk gehoord, maar wist niet goed wat OBN is en waarvoor het kennisnetwerk staat. Anderen kenden het kennisnetwerk goed van de kennisproducten, adviesaanvragen of vanuit rechtstreekse betrokkenheid bij onderzoeksprojecten of deelname aan een DT. Overigens bleken wel alle geïnterviewde beheerders bekend met de veldwerkplaatsen, deze werden echter niet door iedereen met het Kennisnetwerk OBN in verband gebracht. In bijlage 8 wordt een overzicht gegeven van de in de periode 2008 tot 2011 georganiseerde veldwerkplaatsen.

De veldwerkplaatsen worden door vrijwel alle beheerders genoemd als een goede manier om kennis te verspreiden. Het zien van effecten in het veld en de mogelijkheid om daarover direct in gesprek te gaan worden als zeer waardevol beoordeeld. De veldwerkplaatsen zijn bovendien een goede manier om het eigen professionele netwerk uit te breiden. Beheerders geven aan dat zij contacten uit veldwerkplaatsen ook later nog benaderen met vragen. Wel worden een aantal kanttekeningen geplaatst bij de huidige organisatie van veldwerkplaatsen. Hoewel men begrip heeft voor de kosten, werken deze drempelverhogend voor deelname. Ook grote afstanden en lange reistijden worden als een hindernis ervaren. Het regionaal organiseren van veldwerkdagen zou niet alleen de reistijd verminderen maar ook de groeps grootte kunnen beperken, waardoor er meer ruimte is voor interactie tussen de deelnemers. Wellicht zijn er ook mogelijkheden om de organisatie van veldwerkplaatsen nog beter af te stemmen met themadagen, workshops etc. van andere (terreinbeherende) organisaties. Het aanbod is groot. 'Je kunt nu elke week wel ergens heen', merkt een beheerder op.

Een ander communicatiemiddel dat veel genoemd wordt door beheerders is het Vakblad Natuur Bos Landschap. Het Vakblad wordt goed gelezen en hoog gewaardeerd. Naar verwachting zal OBN-Kennis die via het Vakblad verspreid wordt dan ook een groot bereik hebben.

De website www.natuurkennis.nl wordt door geen van geïnterviewde beheerders spontaan genoemd als een kanaal dat zij benutten om toegang te krijgen tot OBN-kennis. Desgevraagd geeft een aantal beheerders wel aan bekend te zijn met de website. De functionaliteit hiervan vindt men echter beperkt. De website is op dit moment niet echt toegespitst op de doelgroep beheerders, is men van mening.

De beheerders die bekend zijn met OBN-rapporten beoordelen de rapporten als goed. Men is echter van mening dat niet alle beheerders de tijd en het vermogen hebben om zich de inhoud van de rapporten eigen te maken en vervolgens te koppelen aan het eigen werk. De OBN-rapporten hebben een hoog wetenschappelijke gehalte wat zich onder andere uit in veel aandacht voor onderbouwing, statistiek en dergelijke. De kennisoverdracht naar beheerders en de praktische bruikbaarheid van OBN-kennis kan verbeterd worden door een niet-wetenschappelijke samenvatting daarvan specifiek gericht op beheerders.

Grotere beheerorganisaties hebben zelf medewerkers in dienst die een taak hebben in kennismontage en – verspreiding. Deze medewerkers zorgen er voor dat OBN-kennis op een passende manier bij beheerders onder de aandacht wordt gebracht, door het versturen van e-mailupdates over verschenen rapporten, door het aanbieden van samenvattingen, het verzorgen van themadagen etc. De meeste kleine organisaties beschikken niet over dergelijke faciliteiten. Ook zijn hier de budgetten voor deelname aan workshops, zoals veldwerkplaatsen, vaak geringer. Met het oog hierop kan het zinvol zijn om voor verschillende soorten beheerorganisaties, (iets) uiteenlopende strategieën voor kennisverspreiding te hanteren. Ook het stimuleren van verdere samenwerking in kennisverspreiding tussen en met beheerorganisaties verdient aandacht.

Conclusies

- Beheerders zijn niet altijd bekend met het Kennisnetwerk OBN. Hoewel een ruime meerderheid het kennisnetwerk kent, is het bij circa 30% van de geïnterviewde beheerders nog onbekend. Beheerders zijn wel goed bekend met de Veldwerkplaatsen maar associëren deze niet altijd met OBN.
- Van de ingezette communicatiemiddelen worden met name de veldwerkplaatsen en het Vakblad Natuur Bos Landschap gewaardeerd, de digitale mogelijkheden worden veel minder genoemd en gewaardeerd.
- OBN-rapporten worden als goed beoordeeld maar niet altijd als direct bruikbaar voor beheerders.

5.4 Resultaten in de zin van kennisbenutting door beheer

Een redelijk groot deel van de geïnterviewde beheerders geeft aan dat zij zelf, of hun directe collega's, veel gebruik maken van OBN-kennisproducten bij het ontwikkelen en toetsen van plannen voor natuurherstel, -beheer of -ontwikkeling. Wel komt naar voren dat het vrijwel altijd nodig is nog een vertaalslag te maken van de door OBN ontwikkelde kennis naar het daadwerkelijk beheer. OBN-kennis is wetenschappelijk en levert meestal niet direct antwoord op de concrete vragen van beheerders, die vaak zeer (gebieds)specifiek zijn. Dit is nog sterker het geval geworden door het schrappen van de EGM-regeling. Het onderzoek is nu minder rechtstreeks gekoppeld aan maatregelen en monitoring daarvan. Overigens wordt wel breed onderschreven dat meer fundamentele kennis, zoals ontwikkeld door het Kennisnetwerk OBN nodig is om uiteindelijk een antwoord te kunnen geven op praktische behevragen. Een deel van de beherende organisaties heeft mensen in dienst die deze vertaalslag kunnen maken, andere maken hiervoor gebruik van externen. De adviesrol van het Kennisnetwerk OBN wordt in dit verband, door beheerders die er gebruik van maakten, hoog gewaardeerd.

Ook als OBN-kennis zich wel rechtstreeks laat vertalen in beheermaatregelen is deze kennis niet altijd direct toepasbaar. Soms is er voor het doorvoeren van de onderzochte maatregelen een aanpassing in inrichting of beheer nodig, die op korte termijn niet (financieel) haalbaar blijkt. Ook komt het voor dat beheerders niet van reeds gemaakte keuzes in maatregelen en strategieën willen afwijken, voordat de lange termijn effecten daarvan bekend zijn. Een door beheerders genoemd nadeel van OBN-onderzoek is dat het soms wat kortademig is. Langetermijnvisie en continuïteit zijn in het beheer van groot belang. Soms is maar voor drie jaar geld voor een onderzoeksproject, terwijl de effecten van een ingreep pas na vele jaren zichtbaar zijn. Beheerders ervaren de beperkte mogelijkheden voor langdurig en terugkerend onderzoek (monitoring) als een nadeel.

Overigens geldt ook in gevallen waarin beheerders OBN-kennis niet direct vertalen in aangepast beheer, dat de kennis wel tot nieuwe inzichten bij beheerders kan leiden en op de langere termijn tot aanpassingen in de beheerpraktijk.

Beheerders noemen diverse voorbeelden waarin zij met behulp van OBN-kennis goede resultaten behaalden. Voorbeelden hiervan zijn aanpassingen in het beheer rond het Aamsveen en de Bergvennen, de implementatie van kleinschalig akkeren op basis van onderzoek naar nutriëntenschaarste op de Strabrechtse Heide en de toepassing van maatregelen uit Plan Watersnip bij saneringsprojecten in het Ilperveld. Eén beheerder merkt op dat OBN-kennis niet alleen van belang is bij het bepalen van de juiste keuzes in inrichting en beheer, maar ook om daarover op basis van feiten te kunnen communiceren met betrokkenen. Nu het werk van de natuurbeheerder steeds meer onder de loep gelegd wordt, is deze onderbouwing van toenemend belang.

Conclusies

- Veel beheerders maken gebruik van OBN-kennisproducten bij het ontwikkelen en toetsen van plannen voor natuurherstel, -beheer of -ontwikkeling.
- De adviesrol van OBN wordt, voor zover beheerders er mee bekend zijn, hoog gewaardeerd.
- Beheerders ervaren de beperkte mogelijkheden voor langer lopend en terugkerend onderzoek (monitoring) als een belangrijke beperking voor de bruikbaarheid van het onderzoek.
- Beheerders kunnen diverse praktijkvoorbeelden noemen waarin zij met behulp van OBN-kennis goede resultaten behaalden.
- OBN-kennis is niet alleen van belang voor het maken van onderbouwde keuzes in het beheer maar ook voor de communicatie daarover door beheerders met hun omgeving.

5.5 Impact op natuurherstel, -beheer en –ontwikkeling

Het uiteindelijke doel van de investeringen in kennisontwikkeling is het stoppen van de achteruitgang van karakteristieke plant- en diersoorten (in Natura 2000 termen: bijdragen aan de gunstige staat van instandhouding van habitats en soorten).

Er is een aantal publicaties verschenen waarin de impact van EGM/OBN op natuurherstel onderwerp van onderzoek was. De belangrijkste zijn De effectiviteit van de regeling Effectgerichte Maatregelen (EGM) voor Rode-Lijstsoorten (de zogenaamde ‘tweede Rode Lijst met Groene Stip’) uit april 2010 en ‘20 jaar effectgerichte maatregelen’, een publicatie van de Unie van

Bosgroepen/KNNV uit 2011. Hiernaar wordt verwezen. Hieronder wordt geciteerd uit het OBN-jaarplan 2011 waarin de belangrijkste effecten van de EGM-regeling (waarvoor OBN de kennisbasis leverde) worden benoemd:

“Na het uitvoeren van effectgerichte maatregelen tegen verzuring, vermessing en verdroging (veelal gestoeld op OBN-onderzoeken) zijn veel zeldzame tot zeer zeldzame soorten teruggekeerd. Ook is duurzame instandhouding van bepaalde gevoelige soorten en habitats gerealiseerd. Zo zijn er van de meer dan 500 bedreigde of uitgestorven plantensoorten op de Rode lijst sinds de start van OBN ruim 100 in de betreffende terreinen in aantal en verspreiding toegenomen. Van verbetering in natuurkwaliteit zullen waarschijnlijk ook andere bedreigde soorten nog gaan profiteren dan waarvoor de maatregelen specifiek genomen waren. En niet alleen de flora maar ook de fauna. Uit recent onderzoek naar de effectiviteit van de Regeling Effect Gerichte Maatregelen blijkt ook dat een derde van de Rode lijstsoorten profiteert van herstelmaatregelen en dan vooral in de natte milieus. Tegelijkertijd is dus tweederde van de Rode lijstsoorten niet vooruit gegaan en verkeren veel soorten nog in de gevarenzone. De geboekte vooruitgang in kennis is dus helaas nog niet voldoende.”

Ook volgens de deskundigenteams is het belang van OBN-kennis voor herstel van biodiversiteit is enorm groot gebleken en is deze kennis onmisbaar. Zonder deze kennis waren deze successen niet geboekt door beheerders.

Conclusie

- OBN-kennis heeft een grote bijdrage geleverd aan het behoud en herstel van een substantieel aantal kwetsbare of in hun voortbestaan bedreigde soorten in Nederland.

5.6 Impact op andere maatschappelijke doelen

OBN-kennis richt zich op het behoud en herstel van natuurkwaliteit. Veelal door het ontwikkelen van kennis en maatregelen gericht op het herstel van ecosystemen en landschappen en de natuurlijke, ecologische processen daarin. Goed functionerende ecosystemen en landschappen resulteren niet alleen in een hoge natuurkwaliteit maar vervullen ook tal van andere maatschappelijke functies zoals (water)veiligheid, drinkwatervoorziening, biomassa-productie en een aantrekkelijke leefomgeving/landelijk gebied. In toenemende mate vindt in OBN-projecten samenwerking plaats met organisaties zoals Rijkswaterstaat, waterschappen en provincies en met kennisinstellingen zoals STOWA die maatschappelijke belangen en doelstellingen op de genoemde terreinen nastreven.

Deze stappen in de richting van samenwerking met andere dan natuurbelangen geven concreet uiting aan het in de afgelopen tien jaar sterk toegenomen besef dat natuur tal van maatschappelijke functies vervult. Door bij te dragen aan het behoud van natuur en biodiversiteit in Nederland, draagt het Kennisnetwerk OBN niet alleen bij aan ‘sectorale’ natuurbelangen maar ook aan het behoud van de groene en blauwe diensten van natuur (‘ecosysteemdiensten’) voor de samenleving. De economische waarde van deze ecosysteemdiensten wordt geschat op vele miljarden euro’s. Behoud van natuur en biodiversiteit is daarmee ook een economisch lange termijn belang. De bijdrage van het Kennisnetwerk OBN aan het behoud van de maatschappelijke

en economische functies van natuur en biodiversiteit voor komende generaties wordt tot op heden nauwelijks expliciet gemaakt.

Ook vanuit een meer op de korte termijn gericht perspectief is de bijdrage van OBN-kennis niet beperkt tot een bijdrage aan sectorale natuurbelangen. De kennis draagt bij aan de uitvoering van tal van internationale verdragen en Europese regels en richtlijnen en daarmee aan het voorkomen van een 'slechte internationale pers' en kostbare, slepende juridische procedures. Hierbij springt de problematiek rond de stikstofbelasting van Natura 2000-gebieden het meest in het oog. Door de onvoldoende staat van instandhouding van vrijwel alle Natura 2000-gebieden zijn economische ontwikkelingen in de omgeving daarvan vaak onmogelijk wanneer niet gelijktijdig wordt gewerkt aan hersteleologie. De kennis daarover is beschikbaar binnen en grotendeels ontwikkeld door het Kennisnetwerk OBN. Zonder OBN-kennis was het niet mogelijk geweest de huidige PAS-documenten te schrijven waarin gezocht wordt naar een evenwichtige afstemming tussen ecologisch herstel en economische ontwikkeling. Het Kennisnetwerk OBN levert een grote bijdrage aan de wetenschappelijke onderbouwing hiervoor en deze onderbouwing blijkt bij rechterlijke toetsen van doorslaggevend belang voor het kunnen realiseren van plannen gericht op economische en ruimtelijke ontwikkelingen. De commissie VVBI-3 (Commissie Elverding)¹³ stelt dat alleen door te investeren in de kwaliteit van de Nederlandse natuur we uit de stand-still situatie kunnen komen waarin rechters oordelen dat elke aantasting van een gebied (of soort) een beweging de verkeerde kant uit is en investeringen in de economie op deze gronden blokkeert.

Conclusies

- OBN-kennis levert een bijdrage aan het behoud en herstel van de maatschappelijke en economische functies van natuur en biodiversiteit. Deze bijdrage wordt veelal niet expliciet gemaakt.
- OBN-kennis levert een onmisbare bijdrage aan het oplossen van de ogenschijnlijke patstelling tussen economische en ecologische belangen rond Natura 2000-gebieden.

---

¹³ De Commissie VVBI, beter bekend als de commissie Elverding 3, bereidt een advies voor over het versnellen en verbeteren van de besluitvorming, daar waar economische ontwikkelingen en natuurontwikkeling met elkaar in conflict (dreigen te) komen. De commissie onderzoekt of een aanpak met een brede verkenningsfase, brede betrokkenheid van belanghebbenden en trechtering van alternatieven kan bijdragen aan een versnelde en verbeterde besluitvorming.

6 Opgaven en kansen voor de toekomst

6.1 Inleiding

Voor de toekomst van het kennisnetwerk is een brede, gedegen toekomstverkenning van groot belang. Daarbij gaat het onder meer om de verkenning van de fundamentele kennisvragen achter de (nieuwe) beleidsprioriteiten van rijk, provincies en waterschappen waaraan het Kennisnetwerk OBN vanuit de eigen kracht en waar mogelijk in samenwerking met andere kennisinstellingen bij kan dragen.

Met een dergelijke toekomstverkenning is in dit onderzoek een eerste begin gemaakt door het voorleggen van toekomstgerichte vragen aan leden van het kennisnetwerk en beheerders en door het organiseren van een Rondetafelbijeenkomst met EL&I, Provincie Gelderland/IPO en de collega kennisnetwerken STOWA, SKB en Deltaprogramma (zie bijlage 5 voor het verslag). Tijdens deze Rondetafelbijeenkomst is gesproken over actuele en te verwachten ontwikkelingen die van belang zijn voor de verschillende kennisnetwerken en over de meerwaarde van samenwerking tussen de netwerken. Voorafgaand aan de bijeenkomst is een 'minibenchmark' van SKB, STOWA en Deltaprogramma uitgevoerd waarin het doel en de aanpak van deze organisaties is vergeleken met die van het Kennisnetwerk OBN (zie bijlage 4).

De belangrijkste bevindingen uit de benchmark, de Rondetafelbijeenkomst en de interviews met DT's en beheerders zijn in dit hoofdstuk samengevat en vormen een eerste, richtinggevende basis voor een meer uitgebreide toekomstverkenning, bijvoorbeeld in het licht van een tussentijdse actualisatie van de OBN-kennisagenda. Uit deze eerste toekomstverkenning vloeien opgaven en kansen voort. Als aan een opgave op een goede manier invulling gegeven wordt, worden kansen gecreëerd voor een (nog) sterkere positionering van het Kennisnetwerk OBN, voor een grotere doorwerking van OBN-kennis in beleid en praktijk, voor efficiëntere kennisontwikkeling etc. Opgaven en kansen worden hier dan ook samengenomen.

Een belangrijk voorbehoud wij hier maken, is dat er op dit moment veel onduidelijkheid bestaat. Dit geldt voor de politiek in het algemeen door de demissionaire status van het kabinet, voor de uitwerking van het Lenteakkoord waarin de bezuinigingen op natuur voor een bedrag van 200 miljoen euro worden teruggedraaid, en voor de exacte uitwerking van de kennisparagraaf in het Decentralisatieakkoord van rijk en provincies. Voor zover mogelijk wordt in dit hoofdstuk geabstraheerd van dergelijke actuele ontwikkelingen.

6.2 Inspelen op de kennisbehoefte bij provincies

Met de decentralisatie van het natuurbeleid zijn provincies verantwoordelijk geworden voor de ontwikkeling en het beheer van natuur. Dit betreft met name de EHS. Afhankelijk van de wijze waarop de provincies invulling gaan geven aan hun verantwoordelijkheid voor natuurkwaliteit in de EHS zal dit van invloed kunnen zijn op de vraag naar (OBN-)kennis.

Door de toegenomen beleidsverantwoordelijkheid van provincies voor natuur zullen de communicatielijnen met provincies aangehaald moeten worden. Provincies worden meer dan

voorheen belanghebbende partij bij OBN-kennis. Eerder is ook al geconstateerd dat de verankering van 'het regionale beleid' in het Kennisnetwerk OBN versterking behoeft. In overleg met IPO en individuele provincies moet beoordeeld worden op welke wijze een goede koppeling kan worden gemaakt met provincies, afzonderlijk en in collectief verband.

Daarbij is onze verwachting dat veel provincies zich in hun nieuwe rol op dit moment nog minder bewust zijn van het belang van een goede kennisinfrastructuur voor een effectieve realisatie van natuurkwaliteit en van het belang van interprovinciale samenwerking om een efficiënte invulling te geven aan kennisontwikkeling en -transfer¹⁴.

6.3 Inspelen op de kennisbehoefte van het rijk

Met de decentralisatie van het natuurbeleid is het rijk (EL&I) minder dan voorheen (direct) verantwoordelijk voor de ontwikkeling en het beheer van natuur. Op een aantal terreinen behoudt het rijk evenwel een eigen beleidsverantwoordelijkheid. Dit betreft vooral internationale verplichtingen (met name Natura 2000) en natuurbeheer buiten de EHS (bijv. agrarisch natuurbeheer). In directe relatie tot het Natura 2000-beleid staat de Programmatische Aanpak Stikstof. Voorts spelen de regiodirecties van EL&I, met name waar het de Waddenzee en Zuidwestelijke Delta betreft, een belangrijke rol in de inhoudelijke aansturing van zaken die in de Deltacommissie geprogrammeerd zijn.

Bovendien behoudt het rijk, ongeacht de decentralisatie van belangrijke onderdelen van het natuurbeleid naar provincies, een zogeheten 'systeemverantwoordelijkheid' voor het natuurbeleid. Het is niet geheel duidelijk wat daaronder door het rijk verstaan wordt en de kennisparagraaf in het decentralisatieakkoord biedt geen volledige helderheid over de verdeling van verantwoordelijkheden rond kennis(ontwikkeling). Aangenomen mag echter worden dat daaronder – naast de verdeling van wettelijke bevoegdheden over overheidslagen en het vormgeven van het juridisch instrumentarium – ook andere 'randvoorwaarden' die de effectiviteit en efficiëntie van het natuurbeleid bepalen verstaan kunnen worden, waaronder de randvoorwaarde 'kennis'. Hoe het rijk aan deze – niet nader bepaalde – systeemverantwoordelijkheid invulling wil geven is op dit moment onduidelijk.

6.4 Afstemming en samenwerking met collega kennisorganisaties

Het verkennen van de mogelijkheden van samenwerking met andere kennisnetwerken is een logische opgave voor de komende periode, mede ingegeven door beperkte beschikbaarheid van budgetten, de verwachtingen die bij opdrachtgevers bestaan ten aanzien van efficiency in kennisontwikkeling en de trend naar een gebiedsgerichte, maatschappelijk georiënteerde ontwikkeling van natuur en landschap. Uit de Rondetafelbijeenkomst met EL&I, IPO, SKB, STOWA en Deltaprogramma blijkt dat de wens tot samenwerking door de verschillende organisaties wordt gedeeld, met het oog op efficiency, op het combineren van kennis (bijvoorbeeld STOWA/OBN ten aanzien van water/terrestrisch) en op het benutten van OBN-kennis (bijvoorbeeld kennis over beheer in de uitvoeringsfase van het Deltaprogramma). Ook klimaatgerelateerde kennisnetwerken

---

¹⁴ Eerder is een trend waarneembaar dat interprovinciale samenwerking tot het uiterste minimum beperkt wordt.

zouden onderdeel moeten vormen van een verdere verkenning van de mogelijkheden voor samenwerking.

Essentieel hierbij is dat de verschillende organisaties, inclusief het Kennisnetwerk OBN, zich bewust blijven van de 'niche' waarin ze opereren en waar hun kracht ligt. De kracht van het Kennisnetwerk OBN ligt in het genereren van wetenschappelijk hoogwaardige kennis over de ontwikkeling en het beheer van natuurlijke ecosystemen en landschappen. Hoewel deze kennis in sommige gevallen nog een vertaalslag behoeft naar de praktijk, is deze kennis als basis essentieel. Dat wordt ook aangegeven vanuit de andere onderzoeksprogramma's.

Door samen te werken met organisaties die de vertaalslag naar de praktijk en implementatie kunnen maken op die terreinen waar het Kennisnetwerk OBN minder actief is, wordt tevens invulling gegeven aan de wens vanuit het ministerie van EL&I om meer in totaaltrajecten te werken: van onderzoek tot en met implementatie. Vanuit de DT's wordt in dit verband opgemerkt dat ook de koppeling met een uitvoeringsprogramma (bijvoorbeeld herstel EGM) tot een betere benutting van kennis zal leiden.

Samenwerking met de genoemde organisaties hoeft niet bij nul te beginnen. Er wordt vaak al impliciet (overlap in deelnemers aan de kennisnetwerken) en expliciet samengewerkt. De huidige samenwerking is echter nog beperkt, vaak ingegeven door de praktijk (specifieke kennisvraag in een gebied) en vindt nog onvoldoende plaats op een strategisch niveau. De organisaties die deelnamen aan de Rondetafelbijeenkomst hebben aangegeven de mogelijkheden van een meer strategische samenwerking te willen verkennen. De wijze van communicatie is hierbij overigens een belangrijk punt van aandacht. Zo is 'natuurontwikkeling' geen doel binnen het Deltaprogramma. Bijdragen vanuit het Kennisnetwerk OBN zullen daarom onder een andere noemer moeten plaatsvinden, zoals het 'benutten van ecologische processen' bij het creëren van infrastructuur. De kennis van OBN ten aanzien van het beheer van gebieden die in het kader van het Deltaprogramma worden ontwikkeld kan daarbij van groot belang zijn vanuit het oogpunt van de 'total costs of ownership' die in belangrijke mate samenhangen met de structurele beheerkosten na ontwikkeling.

6.5 Inspelen op de maatschappelijke waarde van natuur

In de afgelopen jaren is er een verschuiving opgetreden in de wijze waarop tegen natuur en biodiversiteit wordt aangekeken: natuur als waarde 'om zichzelf' of als waarde voor de samenleving. De met de beleidsnota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur ingezette trend, waarin nog vooral de recreatieve waarde van natuur werd benoemd, is in de jaren daarna versterkt en heeft zich verbreed naar alle mogelijke waarden en functies van natuur voor mensen (ecosysteemdiensten). Dit is onder meer terug te vinden in het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011 ('Biodiversiteit werkt; voor natuur, voor mensen, voor altijd') en in de vele initiatieven op het gebied van ecosysteemdiensten (we noemen met name de TEEB-studies). Ook het ministerie van EL&I geeft in het kader van de evaluatie aan dat er een verschuiving plaatsvindt van aandacht voor 'donkergroene' natuur (in natuurgebieden) naar 'lichtgroene natuur' (natuur in het landschap en de bebouwde omgeving). Tegelijkertijd wordt het behoud en de realisatie van de gunstige staat van instandhouding van de Natura 2000 doelen voor het ministerie van steeds groter belang.

Bij collega kennisorganisaties en terreinbeherende organisaties is deze invalshoek ook waarneembaar, al dan niet ingegeven door de noodzaak budget te genereren. Zo oriënteert Staatsbosbeheer zich op de mogelijkheden van de levering van biomassa voor energieproductie en richt het SKB zich met haar programma 'Duurzame Ontwikkeling van de Ondergrond' op een verantwoord ecologisch, economisch en maatschappelijk gebruik en beheer van de ondergrond in relatie tot de bovengrond. Daarbij bestaat met name interesse in de rol van bodembiodiversiteit. Ook de activiteiten van het Kennisnetwerk OBN in het kader van PAS kunnen in deze trend worden geplaatst.

De aandacht voor de maatschappelijke waarde van de natuur biedt kansen voor het Kennisnetwerk OBN. Kennis over ecologische processen en het juiste beheer van gebieden speelt een belangrijke rol bij het creëren en in stand houden van gebiedsfuncties/ecosysteemdiensten¹⁵. Zoals eerder aangegeven, betekent de inzet van OBN-kennis ten behoeve van de maatschappelijke waarde van natuur niet dat het kennisnetwerk uitsluitend toeleverend moet worden aan partijen die natuur maatschappelijk/economisch willen benutten (het 'producerend landschap'). De kracht van het Kennisnetwerk OBN ligt in het feit dat niet het benutten, maar de natuur als vertrekpunt wordt genomen. Dit betekent niet dat hiermee geen rekening kan worden gehouden, maar het vertrekpunt blijft ecologie, niet economie.

In de ontwikkeling van OBN-kennis kan wel meer rekeninggehouden worden met de relatie tussen ecologie en economie, om zodoende aan de vraag naar kennis op dit raakvlak te kunnen voldoen. Denk bijvoorbeeld aan vragen die voortkomen uit de topsectoren Water en Energie en de biobased economy. Het werk in het kader van PAS is in feite al een illustratie van kennisbenutting ten behoeve van een economisch vraagstuk. Een verbreding van de focus van natuurgebieden naar landschappen (niet alleen 'donkergroen' maar ook 'lichtgroen'), zal hier mogelijk onderdeel van kunnen zijn. Samenwerking met organisaties als SKB, STOWA en Deltaprogramma kan de vraagarticulatie op het raakvlak van ecologie en economie en de juiste vertaling van kennis naar de praktijk verder versterken. Ook op het gebied van klimaat zou een dergelijke samenwerking kunnen worden verkend.

6.6 Kansen voor cofinanciering

Uit de mini-benchmark blijkt dat er tussen kennisnetwerken aanzienlijke verschillen zijn in de mogelijkheid om cofinanciering te genereren. Het Kennisnetwerk OBN bevindt zich in vergelijking tot bijvoorbeeld SKB meer aan de wetenschappelijke onderzoekskant en minder aan de kant van maatschappelijke benutting. Cofinanciering vanuit het bedrijfsleven zal hierdoor minder eenvoudig zijn. Cofinanciering vanuit andere 'potjes', zoals het Topsectorenbeleid of het Deltaprogramma, biedt mogelijk wel kansen. Dat geldt mogelijk ook voor internationale samenwerking. Volgens velen binnen en buiten het kennisnetwerk neemt het Kennisnetwerk OBN internationaal een koppositie in op het gebied van kennis over ontwikkeling en beheer van natuur. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre deze koppositie kan worden gebruikt voor internationale samenwerking en cofinanciering.

---

¹⁵ Dit kan ook omgekeerd worden: het kennisnetwerk kan een belangrijke rol spelen bij de vraag hoe ecosysteemdiensten op een ecologisch verantwoorde en duurzame wijze benut kunnen worden.

De positie van het Kennisnetwerk OBN kan worden geïllustreerd door de boodschap van Kris Decler, onderzoekscoördinator bij het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (InBo) van Vlaanderen en bestuurslid van de Society for Ecological Restoration Europe. Hij liet in het kader van de Rondetafelbijeenkomst weten:

“Als onderzoeker gaat het niet zo zeer om gelijk te hebben, maar veel belangrijker is gelijk krijgen. Overleg tussen praktijkmensen en wetenschappers is cruciaal om nieuwe inzichten te laten doordringen in het dagelijks beheer en herstel van natuur. O+BN doet wat dat betreft schitterend werk, waar we vanuit Vlaanderen naar opkijken.”

In het licht van cofinanciering verdient ook de *promotie* van het Kennisnetwerk OBN aandacht (binnen en buiten Nederland). De bekendheid van het kennisnetwerk is buiten de kring van gangbare organisaties, personen en netwerken beperkt. Door beter te laten zien welke kennis het netwerk kan leveren, wat de kwaliteit van deze kennis is en welke successen hier inmiddels mee zijn behaald, kan OBN zich beter op te kaart zetten bij beleidsmakers (op rijksniveau en provinciaal niveau) en andere actoren die een rol kunnen spelen bij een bredere benutting van OBN-kennis en cofinanciering.

7 Hoofdconclusies en aanbevelingen

In dit slothoofdstuk formuleren wij eerst onze hoofdconclusies. Voor de conclusies met betrekking tot de verschillende onderwerpen van evaluatie wordt verwezen naar voorgaande hoofdstukken. Het hoofdstuk wordt besloten met onze aanbevelingen en een overzicht van opgaven en kansen voor de toekomst.

7.1 Hoofdconclusies

7.1.1 Hoofdconclusies ten aanzien van de vijf succesfactoren

In het formuleren van de hoofdconclusies grijpen wij allereerst terug op de vijf zogeheten succesfactoren uit de overeenkomst tussen het ministerie als opdrachtgever en het Bosschap als opdrachtnemer. Per succesfactor formuleren wij beknopt ons oordeel:

Succesfactor 1: sturing op basis van kennisbehoeften van beheerders en eigenaren

Een essentieel element in het OBN-model is de ontwikkeling van fundamentele, innovatieve kennis die direct aansluit op praktijkproblemen in het beheer en daaruit voortvloeiende kennisvragen van beheerders. Beheerders en eigenaren hebben een duidelijke positie binnen het Kennisnetwerk OBN en de praktijkproblemen in het beheer zijn richtinggevend voor de kennisagenda en onderzoeksprogrammering. Wij zien dit als een belangrijke, te behouden succesfactor. Naar onze mening verloopt deze sturing goed. Eventueel zouden vragen van beheerders door een intensievere dialoog met beheerders in het veld, bijvoorbeeld tijdens de veldwerkplaatsen, nog actiever opgehaald kunnen worden.

Succesfactor 2: ontwikkeling van onderzoeksvragen in samenwerking tussen praktijk en onderzoek;

Dit betreft de operationele uitwerking van succesfactor 1. Het signaleren van praktijkproblemen is pas de eerste stap. Om de onderliggende kennisvragen scherp te krijgen en te vertalen in onderzoeksvragen is een goede en gelijkwaardige interactie nodig tussen beheer en onderzoek. Hieraan wordt op een goede manier invulling gegeven. Zowel binnen de DT's als in de OBN-Adviescommissie hebben beheerders een belangrijke rol en een duidelijke stem bij de formulering van PVEW's en daarbij horende onderzoeksvorstellen. Ook dit zien wij als een belangrijke succesfactor.

Succesfactor 3: uitvoering door toepassingsgericht veldonderzoek, innovatieve praktijkgerichte experimenten en stimuleren van innovaties in beheer;

Het uitvoeren van toepassingsgericht veldonderzoek, innovatieve praktijkgerichte experimenten en het stimuleren van innovaties in het beheer was in het verleden een essentiële bouwsteen voor het succes van het OBN-model. De verbinding tussen kennisontwikkeling en uitvoering van (experimentele) praktijkmaatregelen die in de subsidieregeling EGM werd gelegd, speelde hierbij een sterk bevorderende rol. De indruk bestaat dat, misschien mede door de jarenlange samenwerking tussen onderzoekers en beheerders er een 'staande praktijk' gegroeid is, waarin het kennisnetwerk erin geslaagd is deze belangrijke erfenis uit het verleden te behouden. Onderzoek aan experimentele praktijkmaatregelen is nog steeds een belangrijke succesfactor voor de ontwikkeling van innovatieve kennis en is ook in de toekomst een onmisbare bouwsteen.

Succesfactor 4: beoordeling onderzoeksresultaten door onafhankelijke deskundigen;

Aan onafhankelijke peer reviews wordt in de wetenschappelijke wereld niet voor niets veel waarde gehecht. Dat geldt ook binnen het Kennisnetwerk OBN en de onafhankelijke beoordeling van onderzoeksresultaten is in de huidige werkwijze van het Kennisnetwerk OBN voldoende geborgd. Dit dient ook behouden te blijven. Niettemin vinden wij de borging van een dergelijke onafhankelijke beoordeling eerder vanzelfsprekend dan een in het oog springende, onderscheidende factor voor het succes van OBN.

Succesfactor 5: kennisoverdracht tussen onderzoek, onderwijs en sector.

Het Kennisnetwerk OBN onderscheidt zich van veel ander fundamenteel onderzoek dat aan universiteiten en kennisinstellingen plaatsvindt doordat het niet alleen fundamenteel en innovatief is maar tegelijkertijd ook sterk praktijkgericht. Niet alleen in de zin van onderzoeksprogrammering op basis van praktijkbehoeften maar ook doordat de kennistransfer naar de praktijk onderdeel uitmaakt van de doelstellingen en activiteiten van het netwerk. Tegelijk blijkt dit het lastigste deel om goed en vooral voldoende substantieel invulling te geven. Er is in de afgelopen jaren veel in geïnvesteerd en veel in verbeterd, niettemin zijn wij van mening dat hierin nog een substantiële stap gezet kan worden zodat de kennistransfer in zijn geheel naar een hoger plan getild wordt. Wij zien de huidige kennisoverdracht tussen onderzoek, onderwijs en sector als een onderscheidende succesfactor voor het kennisnetwerk, maar tevens als een succesfactor waarin stevig geïnvesteerd moet worden. Ook zouden beleid en bestuur hieraan als doelgroepen toegevoegd dienen te worden, waarbij het voor deze doelgroepen niet zozeer gaat om inhoudelijke ecologische kennisoverdracht, maar om wat deze kennisontwikkeling beleidsmatig en maatschappelijk heeft opgeleverd.

7.1.2 Algemene hoofdconclusies

Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de natuur in Nederland in het algemeen en aan de instandhouding van soorten en habitats die beschermd worden onder Natura 2000-wetgeving in het bijzonder. Deze bijdrage wordt geleverd door de praktijkgestuurde ontwikkeling van kennis met een hoge wetenschappelijke kwaliteit die – na vertaalslagen – verspreid wordt naar en benut wordt in de beheerpraktijk. Nederland heeft zich daarmee in de afgelopen decennia een internationale koppositie op het gebied van hersteleecologie verworven.

Het Kennisnetwerk OBN heeft deze bijdrage kunnen leveren doordat onderzoek en beheerpraktijk in een nauwe onderlinge samenwerking het hele proces van vraagarticulatie door beheerders, onderzoeksprogrammering en kennisontwikkeling, tot kennisverspreiding naar beheerders aansturen. Het rijk heeft dit mogelijk gemaakt door sinds 1989 te zorgen voor duidelijke beleidsdoelstellingen en continuïteit in de financiering van het kennisnetwerk.

Het Kennisnetwerk OBN is te zien als een succes. Inhoudelijk levert het kennisnetwerk hoge kwaliteit en is het onmisbaar om het kennisintensieve (herstel)beheer van actuele en wetenschappelijke onderbouwde kennis te (blijven) voorzien. Verdere versterking van de aandacht voor het landschapsniveau is wel wenselijk. Het kennisnetwerk is goed ingericht en georganiseerd. De organisatie op landelijk niveau zorgt voor een effectieve bundeling van krachten en een efficiënte inzet van middelen. De verspreiding van kennis naar het praktijkbeheer is de afgelopen jaren geïntensiveerd en verbeterd. Niettemin valt op het terrein van de doorwerking van OBN-kennis naar het beheer nog winst te behalen. Het Kennisnetwerk OBN heeft in de afgelopen jaren

een belangrijke bijdrage geleverd aan herstel van landschappen en ecosystemen en de daarin levende flora en fauna. Daarmee draagt het kennisnetwerk ook bij aan andere maatschappelijke belangen die baat hebben bij goed functionerende ecosystemen. Recent heeft het kennisnetwerk een grote bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van wetenschappelijk onderbouwde maatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof rond Natura 2000 gebieden.

Uit het evaluatieonderzoek komt het beeld naar voren dat de basisorganisatie van het OBN-kennisnetwerk goed staat en dat de belangrijke operationele processen goed, gestructureerd en transparant verlopen. Volgens alle betrokkenen is hierin sinds 2010 onder leiding van het Boschap veel verbeterd. Aandachtspunten in de operationele kant van het kennisnetwerk, die permanente aandacht behoeven zijn:

- vraagsturing door het beheer;
- een sterkere insteek van het onderzoek op landschapsniveau;
- kennisverspreiding naar beheerders door intensivering van de kennistransfer en advisering.

Uit het onderzoek komt echter tevens het beeld naar voren dat het niet volstaat om het kennisnetwerk op het operationele niveau goed te 'runnen'. Het kennisnetwerk wordt gekenmerkt door veel en sterke, vaak ook persoonlijke 'interne netwerkrelaties'. Dit vormt de kracht van het netwerk, maar tegelijkertijd in zekere zin ook de zwakte: de externe netwerkrelaties zijn duidelijk minder goed ontwikkeld. Dit geldt al enigszins voor de relaties met beheerders (voor zover zij niet zelf deel uit maken van het netwerk), het geldt echter nog sterker voor de relatie met beleid, bestuur en onderwijs. Voor de toekomst van het kennisnetwerk is het van belang te investeren in activiteiten en relaties op een meer strategisch niveau, zowel door het Boschap als door de afzonderlijke deskundigenteams. Het gaat hierbij vooral om goede communicatielijnen met beleid en bestuur. Het Kennisnetwerk OBN moet niet alleen van belang zijn, maar dat belang moet ook zichtbaar zijn.

7.1.3 Succesfactoren Kennisnetwerk OBN

Op basis van de uitgevoerde evaluatie zien wij de volgende succesfactoren als essentiële bouwstenen van het (toekomstige) OBN-model:

1. Kennisontwikkeling op landschapsniveau vanuit een landelijke aanpak;
2. Praktijkgestuurde kennisontwikkeling (kennisontwikkeling op basis van door beheerders en eigenaren ervaren problemen in de praktijk van het natuur- en herstelbeheer);
3. Samenwerking op basis van gelijkwaardigheid tussen onderzoek en beheer in het gehele proces van vraagarticulatie tot kennistransfer;
4. Leren en innoveren door wetenschappelijk experimenteren in de praktijk;
5. Overdracht van kennis-op-maat naar beheer en onderwijs;
6. Goede verankering in beleid en bestuur.

7.2 Aanbevelingen

Verdere versterking van de aandacht voor het landschapsniveau

Binnen het Kennisnetwerk OBN wordt hard gewerkt aan wat als het kapitaal van het kennisnetwerk kan worden gezien: praktijkgerichte, fundamentele en innovatieve kennis over ecologisch (herstel)beheer. Daarvoor bestaat grote waardering. De belangrijkste aanbeveling op dit vlak betreft de (verdere) versterking van de aandacht voor het landschapsniveau.

Landelijk samenwerken aan kennisontwikkeling op landschapsniveau

De organisatie van het Kennisnetwerk OBN op landelijke schaal heeft in de afgelopen jaren gezorgd voor een effectieve en efficiënte inzet van middelen voor kennisontwikkeling en –transfer naar de beheerpraktijk. Wij bevelen aan de huidige aanpak van kennisontwikkeling op nationale schaal te behouden. Begin 2012 heeft de overheid met het bestuursakkoord tussen rijk en provincies het overheidsbeleid op gebied van natuur gedecentraliseerd. Op het gebied van kennis over hersteleecologie is het om redenen van effectiviteit en efficiëntie van groot belang dat ook in de toekomst **op nationale schaal** kennis op landschapsniveau wordt gedeeld en ontwikkeld. De huidige organisatie van het Kennisnetwerk OBN in landschapsteams sluit daar direct op aan.

Vrijwel al onze overige aanbevelingen hebben betrekking op het externe relatiebeheer en de communicatie met en kennisoverdracht naar de doelgroepen die het Kennisnetwerk wil bedienen of waarvan het afhankelijk is.

Onderhouden en verder versterken relatie met (nationale en decentrale) beleid

De continuïteit van het kennisnetwerk zal ook in de toekomst deels afhankelijk blijven van de mate waarin de huidige opdrachtgever belang hecht aan het kennisnetwerk en de resultaten ervan waardeert. Aansluiting van het kennisnetwerk op actuele beleidsprioriteiten – dan wel het kunnen maken van de ‘vertaalslagen naar het beleid’ die benodigd zijn om duidelijk te maken dat deze aansluiting er is – is daarvoor van groot belang. Aanbevolen wordt transparanter te maken op welke wijze in de onderzoeksprioritering omgegaan wordt met eisen en wensen van de opdrachtgever. De aansluiting op beleid kan verder bevorderd worden door in PVEW’s de beleidscontext waarbinnen het onderzoek plaatsvindt (de ‘beleidskapstokken’) steeds expliciet te beschrijven.

De kennisagenda is één van de belangrijkste instrumenten om de soms dunne lijn naar het beleid te versterken en vernieuwen. Aanbevolen wordt om in de komende periode de kennisagenda te actualiseren en dat proces vooral te benutten om de aansluiting met het actuele beleid en de actuele kennisvragen van rijk, provincies, waterschappen en andere partijen te versterken en ‘warme’ contacten te ontwikkelen. Bij de timing hiervan moet rekening gehouden worden met de politieke situatie. Wij vermoeden dat er de komende maanden nog te veel politieke onzekerheid zal bestaan. Een actualisatie begin 2013 biedt de mogelijkheid om de toekomstverkenning verder uit te bouwen en op onderdelen te verdiepen. De samenwerking met andere organisaties en het aansluiten bij andere bronnen van financiering vereisen echter wel een tijdige inventarisatie van ‘meekoppelmomenten’ in de zin van deadlines voor het ontwikkelen en indienen van (gezamenlijke) onderzoeksprogramma’s. Ook is het belangrijk om het momentum van interesse voor samenwerking niet voorbij te laten gaan. Dit betekent dat, wanneer een actualisatie van de kennisagenda op dit moment nog niet als opportuun wordt gezien, wel vervolgstappen moeten worden gezet in de verdere verkenning van de kansen voor samenwerking. Dit geldt ook voor de verdere verkenning van de relatie met de provincies (inmiddels in gang gezet) en het verkennen van de kansen voor cofinanciering.

Om de betrokkenheid van beleid bij het Kennisnetwerk OBN te vergroten (het gaat daarbij om tweerichtingsverkeer, vraagarticulatie vanuit beleid, maar ook benutting van OBN-kennis door beleidsmakers) zou aan elk DT een eigen achterban van beleidsmakers gekoppeld kunnen worden.

In periodieke sessies met beleidsmakers en de leden van het betreffende DT kunnen enerzijds de abstracte vragen en opgaven van beleidsmakers vertaald worden naar ecologische vragen en kennisopgaven en kunnen anderzijds onderzoekers en beheerders vanuit hun kennis bijdragen aan de invulling van actuele beleidsopgaven. De sessies kunnen geprogrammeerd en ondersteund worden door een facilitator die in staat is bruggen te bouwen tussen beleid en onderzoek (en praktijk) en die betrokkenen helpt de vertaalslag naar elkaars professionele werkveld te maken.

OBN-marketing

Het inzichtelijk maken van de relevantie van het werk van het Kennisnetwerk OBN voor actuele beleidsvragen en beheeropgaven is ook een kwestie van PR en marketing. Wij bevelen aan meer werk te maken van OBN-marketing. Het opstellen van een marketing- en communicatieplan kan helpen om hierin richting te bepalen.

De ontwikkelde kennis is het werkkapitaal van OBN. Deze kennis wordt maatschappelijk nuttig gemaakt door toepassing in de beheerpraktijk en de bijdrage aan behoud en herstel van natuur en biodiversiteit (maar ook andere maatschappelijke belangen). Die bijdrage wordt enigermate zichtbaar gemaakt (via het verzamelen van OBN-successen, brochures en via het rapport Rode Lijst met Groene Stip) maar dit gebeurt nog onvoldoende en vooral ook onvoldoende doelgroepgericht. Aanbevolen wordt OBN-resultaten beter in beeld te brengen, terug te koppelen en te ‘verkopen’ als OBN-producten. OBN heeft als merk nog niet de bekendheid en ontvangt niet de waardering die het verdient. Een specifiek aandachtspunt bij OBN-marketing is de marketing gericht op politiek-bestuurlijke en beleidsdoelgroepen. Voor een effectieve communicatie met deze doelgroepen moet over de resultaten van OBN een politiek-bestuurlijke en beleidsmatige vertaalslag naar het actuele beleid gemaakt worden. Zorg bij rapporten bijvoorbeeld – naast een beheergerichte samenvatting/paragraaf – voor een beleidsgerichte samenvatting. Neem bestuurders mee het veld in om hen te laten zien wat de resultaten van OBN-kennis zijn.

Versterken kennisverspreiding en advisering beheerders

Aanbevolen wordt advisering en kennisverspreiding substantieel (verder) te versterken en hiervoor binnen de OBN-begroting meer ruimte te nemen (taakstellend). Dit draagt niet alleen bij aan kennisverspreiding en -benutting, hetgeen uiteindelijk het doel is van de kennisontwikkeling, maar ook aan een grotere bekendheid met en waardering voor het Kennisnetwerk OBN. In het verlengde hiervan wordt aanbevolen:

- Bij het Bosschap en in elk DT medewerkers aan te wijzen/op te nemen die tot taak hebben kennisverspreiding en advisering te bevorderen;
- In samenspraak met terreinbeherende organisaties te onderzoeken of er behoefte bestaat aan structurele afspraken over OBN-advisering over herstel-, inrichtings- en beheerplannen (veel TBO's hebben hun stafcapaciteit moeten terugbrengen).

Benut de veldwerkplaatsen ook voor een (brede) inventarisatie van praktijkproblemen en -vragen van beheerders. Het verdient aanbeveling vanuit het Kennisnetwerk OBN meer ruimte te creëren voor dialoog waarin vraagarticulatie door beheerders gestimuleerd wordt. Een deel van de ondervraagden geeft aan dat de veldwerkplaatsen hiervoor een goede gelegenheid zouden zijn.

Zoek naast de veldwerkplaatsen ook andere wegen om kennis bij beheerders onder de aandacht te brengen. Breng kennis letterlijk in ‘beeld’. Bijvoorbeeld door resultaten van OBN-kennis in het veld te filmen en daar een toelichting bij te geven, door het opstellen van beknopte en pakkende

powerpointpresentaties waarin resultaten vertaald worden naar de praktijk etc. Via de e-mail kunnen deze producten, die de link leggen tussen kennis en praktijk, breed verspreid worden. Daarbij kunnen ook onderwijsinstellingen doelgroep van de kennisverspreiding vormen.

Bijlage 1 Documentatielijst

1. Afspraken EL&I – Bosschap (incl. correspondentie m.b.t. Jaarplannen)

Ministerie van LNV, Brief verplaatsing OBN, 30-3-2010, met bijlage Overeenkomst LNV – Bosschap Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit.

Ministerie van EL&I, Brief inzake OBN jaarplan 2011, 8-12-2010

Ministerie van EL&I, Brief inzake OBN jaarplan 2012, 22-12-2011

2. Organisatie en processen Kennisnetwerk OBN

Bosschap. Adresgegevens Kennisnetwerk 'Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit', maart 2012.

Bosschap. Organisatie Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN). Taken, bevoegdheden, manier van werken, 21 september 2010.

Bosschap. Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN): aanbestedingenbeleid en organisatie, 16 september 2010 (vastgesteld 30-9-2010 door bestuur Bosschap)

Bosschap. Enquête evaluatie OBN-netwerk, 2010

Bosschap (Anne Reichgelt). Uitwerking enquête evaluatie OBN netwerk, 7 april 2010

Zonder auteur. Samenvatting enquête evaluatie OBN netwerk, versie 2 juni 2010

Natuurmonumenten. Brief aan de Tweede Kamer der Staten Generaal over de toekomst van het Bosschap, 15 november 2011.

3. Kennisagenda's OBN

Kennisagenda Kennisnetwerk O+BN 2009-2015, september 2009.

4. Jaarplannen en jaarverslagen OBN

Expertisecentrum LNV/Overlevingsplan bos + natuur. Jaarverslag ob+n kennis, 1998.

Zonder auteur, zonder datum. Jaarplan Kennisnetwerk OBN 2010

Zonder auteur, zonder datum. Jaarplan Kennisnetwerk OBN 2011

Kennisnetwerk OBN. Jaarplan Kennisnetwerk OBN 2012.

Kennisnetwerk OBN. Onderzoek, praktijk en beleid voor bos en natuur, 2010. (= Jaarverslag 2010).

Kennisnetwerk OBN. Samenwerkingsverband voor kennis, beheer en beleid in bos en natuur, 2011. (= Jaarverslag 2011).

5. Onderzoekresultaten & Kennisproducten

Kennisnetwerk OBN. Stui fzanden. Advies voor beheer en herstel van stui fzanden.

Kennisnetwerk OBN. Deskundigenteam Beekdallandschap – Beken en beekdalen in Nederland, 2011.

Kennisnetwerk OBN. Knelpunten voor duinfauna. Relaties met aantasting en beheer van duingraslanden, feb. 2010.

STOWA. Van helder naar troebel .... en weer terug, 2008

6. Kennisverspreiding OBN

Overlevingsplan bos+natuur. Communicatieplan OBN, communicatiestrategie en communicatie-acties 1999-2004, 1999.

Ministerie van EL&I e.a. Folder 'WikiNatuurbeheer. Praktijkkennis voor en door beheerders', ongedateerd.

Boschap. Flyer 'Natuurportal, het digitale kennisplatform voor bos- en natuurbeheer', ongedateerd.

De Levende Natuur, themanummer OBN: Van standplaats tot landschap, maart 2009.

Ido Borkent, OBN geheel vernieuwd, Vakblad Natuur Bos Landschap, 15 november 2006.

Boschap. Nieuwsbrief OBN, 2010/3.

Boschap. Nieuwsbrief OBN, herfst 2011

Boschap. Nieuwsbrief OBN, voorjaar 2012

7. Effecten van OBN-Kennis

Expertisecentrum LNV/Overlevingsplan bos + natuur. 15 jaar natuurherstel in Nederland, geen datum.

Ministerie van LNV. Directie Kennis en Innovatie. De effectiviteit van de regeling Effectgerichte maatregelen (EGM) voor Rode-Lijstsoorten. De tweede Rode Lijst met Groene Stip voor vaatplanten en enkele diergroepen in Nederland, april 2010.

Unie van Bosgroepen & KNNV. Natuurherstel. 20 jaar effectgerichte maatregelen, 2011.

8. Documenten OBN-evaluatie 2012

Boschap. Agenda voorjaarsgesprek Directie AgroKennis en Boschap Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN), 5-4-2012

Boschap, Bijlage 1 Evaluatie en Ex ante Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN). Concept plan van aanpak, 10-4-2012.

Boschap, Evaluatie en ex ante Kennisnetwerk OBN. Brief aan de leden van het Kennisnetwerk OBN, 29-3-2012. (Bijlage 2 Brief Evaluatie en ex ante Kennisnetwerk OBN 29-3-2012)

Zonder auteur. Bijlage 2 Voorbeelden successen OBN-Kennis: kwaliteitsverbetering en gebiedsprocessen, 18-4-2012.

Boschap, Bijlage 5 Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek: de beleidsdoorlichting in theorie.

A.P. Grootjans, Analyse rapportages 2000 – 2012, 14 mei 2012 (AbEvaluatie OBN)

Minister van Financiën. Oorspronkelijke Regeling periodiek evaluatieonderzoek en beleidsinformatie 2006 (RPE 2006).

Expertisecentrum LNV. Evaluatie Kennisnetwerk Overlevingsplan Bos en Natuur, 2004.

9. Overig

Ministerie van EL&I, Hoe werkt de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)? December 2011.

Natuurplanbureau. Overlevingsplan Bos en Natuur. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2001. Werkdocument 2002/07.

Planbureau voor de Leefomgeving. Natuurverkenning 2010-2040. Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap, 2012.

Wettelijke onderzoekstaken natuur. Verslag studiedag 'Nieuwe kennis voor een nieuw natuurbeleid', 22 maart 2012.

<http://www.youtube.com/user/Agrapen>

10. Rondetafelbijeenkomst

SKB, www.skbodem.nl

De Wilde, Paul, Expertisenetwerk bodem en ondergrond, 18 januari 2011

STOWA, www.stowa.nl

STOWA, Koers 2009-2013, Utrecht, februari 2009

Deltaprogramma, www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/deltaprogramma

11. Toekomstverkenning

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur, 2000.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Biodiversiteit werkt; voor natuur, voor mensen, voor altijd; Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011, Den Haag, april 2008.

Rijksoverheid, UNEP en anderen, The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB), <http://www.teebweb.org/>

Rijksoverheid, Investeren in topsectoren, 2012,

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren>

Bijlage 2 Evaluatiekader

Begrippen RPE:	Input	throughput	output (prestaties)	effecten (netto-effect)	outcome (bruto-effect)
Toepassing op Kennisnetwerk OBN:	Inzet van mensen en middelen in het OBN-kennisnetwerk	Organisatie van en processen binnen het OBN-kennisnetwerk	Producten & diensten van het OBN-kennisnetwerk	Effecten van de door het OBN-kennisnetwerk geleverde producten en diensten op het (herstel)beheer in de praktijk	Bijdrage van het (evidence-based) OBN-herstelbeheer aan de realisatie van beleidsdoelen
Streefbeeld/ indicator:	Juiste middelenkeuze en efficiënte inzet van mensen en middelen binnen OBN-Kennis (inzet die in verhouding staat tot de geleverde prestaties)	Een goed functionerend OBN-kennisnetwerk zowel qua organisatie-structuur als processen	Ontsluiting en ontwikkeling van wetenschappelijk onderbouwde én praktisch toepasbare kennis die voldoende verspreid wordt en de beheerpraktijk bereikt	Beter (effectiever en efficiënter) herstelbeheer in de praktijk doordat OBN-Kennis toegepast wordt door beheerders	Duurzaam behoud van karakteristieke plant en diersoorten in het Nederlandse landschap Bijdrage aan overige maatschappelijke belangen
Uitwerking in hoofdvragen:	Zijn de juiste organisaties in voldoende mate vertegenwoordigd? Nemen de juiste mensen deel?	Is de organisatie goed?	Worden producten & diensten (tijdig) geleverd en zijn deze van voldoende kwaliteit: wetenschappelijk én qua toepasbaarheid in de praktijk?	Wordt de ontwikkelde en verspreide kennis in de praktijk voldoende en op de juiste manier toegepast door beheerders?	Leidt de toepassing van OBN-kennis ook tot betere ecologische resultaten van het herstelbeheer?

	Staat de inzet van financiële middelen in verhouding tot de geleverde prestaties?	Verlopen de processen goed? NB. Specifiek punt: wijze van aanbesteden	Wordt de ontwikkelde kennis voldoende verspreid naar de relevante beheerders?		
Uitwerking in deelvragen:	Zijn de relevante onderzoeksinstellingen in voldoende mate vertegenwoordigd? Nemen de juiste onderzoekers deel?	Verloopt de wisselwerking tussen opdrachtgever en het kennisnetwerk (i.c. opdrachtnemer) naar wens?	Verloopt de kennisontwikkeling goed?	Werkt OBN-Kennis voldoende door in de beheerpraktijk? Passen beheerders in voldoende mate (actuele) OBN-Kennis toe?	Heeft OBN-kennis en advisering bijgedragen aan het duurzaam behoud van karakteristieke plant en diersoorten in het Nederlandse landschap?
	Zijn de relevante beheerders in voldoende mate vertegenwoordigd? Nemen de juiste vertegenwoordigers van beheerders deel?	Vervult het Bosschap zijn rol als opdrachtnemer en coördinator voldoende?	Worden de beoogde kennisproducten (tijdig) geleverd?	Wordt OBN-Kennis in de praktijk door beheerders op de juiste manier toegepast?	Draagt OBN-kennis bij aan andere maatschappelijke belangen?
	Is de verankering in de wereld van het beleid goed? Zijn de juiste beleidsmakers bekend met en betrokken bij OBN?	Zijn de rollen en taken van de OBN-adviescie en DT's helder en worden zij voldoende vervuld?	Zijn de kennisproducten wetenschappelijk van voldoende kwaliteit?	Vragen beheerders om OBN-advisering wanneer opportuun?	

Is er voor de deelnemers een goede balans tussen 'halen' en 'brengen' in het kennisnetwerk?	Is het aanbestedingen-beleid goed vormgegeven en wordt het voldoende uitgevoerd?	Zijn de kennisproducten bruikbaar/ toepasbaar voor beheerders?	Is OBN-kennis en advisering praktisch bruikbaar?
Staat de inzet van financiële middelen in verhouding tot de geleverde prestaties?	Verloopt de kennisontsluiting en bepaling van kennislacunes goed?	Wordt de ontwikkelde kennis voldoende (in de juiste vorm, via de juiste kanalen) verspreid naar beheerders?	Leidt OBN-kennis en advisering tot beter (effectiever en efficiënter) herstelbeheer?
Is de overhead acceptabel?	Zijn de kennisbehoeften van beheerders voldoende sturend voor de kennisagenda, de onderzoeksprogrammering en de PVEW's?	Zijn beheerders bekend met de mogelijkheden voor OBN-advisering en wordt er voldoende gebruik van gemaakt?	Aan welke successen in de beheerpraktijk heeft OBN-kennis en advisering bijgedragen?
Worden de mogelijkheden voor cofinanciering voldoende benut?	Geven de kennisproducten voldoende invulling aan beleidsprioriteiten?	Verloopt de kennisbenutting in de beheerpraktijk goed?	Tot welke mislukkingen heeft OBN-kennis geleid?

Bijlage 3 Vragen van beheerders

Uit de interviews met beheerders van Natura 2000-gebieden kwamen de volgende (kennis)vragen naar voren die spelen bij beheerders en door OBN zouden kunnen worden opgepakt:

- Besteed vanuit OBN aandacht aan het communiceren van de relatie tussen beheer en economie om het (politiek) draagvlak voor natuurbeheer te vergroten. Zoals de relatie tussen instandhouding van het heidesysteem (en vegetatie met stuifmeel in het algemeen) en bijensterfte.
- Onderzoek de effecten van grootschalig (goedkoop) beheer in nieuw ingerichte natuur (bijvoorbeeld grootschalige begrazing).
- Meer aandacht voor ruimtelijke samenhang en verspreidingsmogelijkheden voor flora en fauna in relatie tot klimaatverandering.
- Verdere onderbouwing en uitwerking van de PAS. Wat moet je bijvoorbeeld doen met terreinen die nog met een historische ammoniaklast zitten? Wat is de invloed van stikstof bij de ontwikkeling van graslanden in relatie tot verschaling?
- Invloed van recreatie op natuur, met name de effecten van vervuiling en betreding.
- Effecten van gebruik van glyfosaat voor bestrijding van plaagsoorten.
- Aandacht voor exoten, vooral in het aquatische systeem.
- Aandacht voor ganzenproblematiek in relatie tot natuurbeheer.
- Maatregelen voor herstel van rietmoerassen.
- Maatregelen voor verjonging van bos in de polder.

Bijlage 4 Minibenchmark kennisnetwerken

Relatie tussen het Kennisnetwerk OBN en STOWA/ Deltaprogramma/SKB

De doelstellingen van STOWA en het Kennisnetwerk OBN liggen dicht naast elkaar. Beiden richten zich op het voorzien in de kennisbehoefte van een concrete achterban, te weten de regionale waterbeheerders versus de beheerders van natuurgebieden. Doordat er ook inhoudelijk sprake is van een overlap (bijvoorbeeld op de thema's Watermozaïek en Beek- en Rivierherstel), ligt samenwerking hier voor de hand en dit vindt ook al plaats. Het is niet duidelijk hoe intensief die samenwerking is.

Het Deltaprogramma heeft een doelstelling waarbij natuur niet voorop staat, maar waarbij natuur heel duidelijk wel een rol speelt door de relatie met de beschikbaarheid van zoet water (zoet water ten behoeve van natuur) en door de rol die het beheer van natuurgebieden gaat spelen wanneer het Deltaprogramma wordt uitgevoerd. De verwachting is dat de relatie met het Kennisnetwerk OBN de komende jaren zal toenemen wanneer de slag wordt gemaakt van kennisontwikkeling naar uitvoering en beheer.

Het SKB heeft gekozen voor een brede oriëntatie waarbij de relatie tussen de bodem/ondergrond en maatschappelijke thema's (waaronder ecosysteemdiensten en natuur) centraal staat. Hoewel het werkterrein van SKB daarmee veel breder is dan dat van OBN, zal de kennisontwikkeling op de natuurgerelateerde thema's zeker kunnen overlappen met de kennisontwikkeling door het Kennisnetwerk OBN. Meer samenwerking ligt (ook volgens SKB) dan ook voor de hand.

Financiering

De drie organisaties halen hun 'basisfinanciering' (financiering zonder cofinanciering) uit verschillende potjes. STOWA betreft haar financiering vooral van haar achterban (zoals Waterschappen), het Deltaprogramma maakt gebruik van het Deltafonds en SKB ontvangt de basisfinanciering van het ministerie van I&M. Met name SKB en STOWA betrekken echter ook financiering uit andere bronnen, zoals internationale programma's en cofinanciering door lagere overheden en bedrijven. Voor SKB vormt cofinanciering zelfs bijna de helft van het totale budget (cofinanciering is ook onderdeel van de opdracht van het SKB). Hier zullen SKB, STOWA en het Kennisnetwerk OBN elkaar wel kunnen tegenkomen en zouden de kansen voor samenwerking kunnen worden verkend. SKB ziet de noodzaak van private financiering in de toekomst belangrijker worden en is zich hierop ook aan het oriënteren (vaststellen businesscase kennisontwikkeling en ontwikkeling van commerciële diensten).

Proces

Alle drie de organisaties stellen dat ze vraaggestuurd werken en hiervoor ook de juiste processen hebben ingericht (SKB de stakeholdertafels en kennisbasistafels, het Deltaprogramma de samenwerking met een breed palet aan organisaties en STOWA de programma- en begeleidingscommissies). Via deze processen worden ook projectvoorstellen beoordeeld. In hoeverre vraaggestuurd werken en een selectie van de juiste projecten is gegarandeerd is niet te beoordelen.

Over de wijze waarop projecten worden gegund aan kennisinstellingen en adviesbureaus is weinig informatie (via websites) voorhanden. Het Deltaprogramma hanteert het MIRT spelregelkader voor de financiering van activiteiten.

Voor een meer uitgebreide vergelijking van de aanpak die de verschillende organisaties hanteren is meer gedetailleerde informatie nodig. Dit zou dan moeten worden toegespitst op specifieke aandachtspunten, zoals 'projectformulering' of de 'aanbesteding van projecten'.

Kennisverspreiding

Ten behoeve van kennisverspreiding wordt een breed palet aan instrumenten ingezet door de drie organisaties, variërend van een Kennisnetwerk en Kennisconferentie (Deltaprogramma), tot themasites en Deskundigenplatforms (STOWA) en een expertisenetwerk (SKB). Zowel SKB als STOWA hebben kennisverspreiding de afgelopen jaren als punt van extra aandacht bestempeld. Zo formuleerde STOWA in haar strategienota (2009-2013) de noodzaak voor een verschuiving van 'onderzoek halen, naar kennis brengen' en heeft het SKB in 2011 een onderzoek gedaan naar de afstemming tussen vraag en aanbod van kennis. Mogelijk biedt dit kansen voor samenwerking met het Kennisnetwerk OBN op die thema's waar de kennisvraag overlapt. Daarnaast biedt de sterke focus op het verbeteren van de kennisverspreiding een goede basis voor het uitwisselen van ervaringen op 29 mei.

Kansen voor samenwerking

Zowel het Deltaprogramma als SKB hebben aangegeven dat een verkenning van de kansen voor samenwerking zinvol is. Voor het Deltaprogramma kan (intensievere) samenwerking van belang zijn uit het oogpunt van de ontwikkeling van meer gedetailleerde gebiedsstrategieën en het beheer van gebieden die bij de uitvoering van het Deltaprogramma ontstaan. Op deze ontwikkeling zal het Deltaprogramma zich de komende periode al gaan richten. Voor SKB kan samenwerking van belang zijn doordat een aantal SKB thema's direct raakt aan natuur(herstel) en het feit dat de rol van private financiering in de toekomst mogelijk zal toenemen. Mogelijk kan OBN bijdragen aan een goede strategie om op die ontwikkeling in te spelen.

Met STOWA is nog niet gesproken over de kansen voor samenwerking. Gezien het overlap op specifieke thema's lijkt (verdere) samenwerking wel voor de hand te liggen.

Bijlage 5 Verslag Rondetafelbijeenkomst Kennisnetwerk OBN

Datum: 29 mei 2012

Locatie: Kraaybekerhof, Driebergen

Aanwezig:

- Frank Agterberg (SKB)
- Jos van Alphen (Deltaprogramma)
- Nienke Beintema (wetenschapsjournaliste)
- Wijnand Broer (CREM, adviesbureau)
- Gerard Grimberg (EL&I)
- Jos Jansen (Bosschap, Kennisnetwerk OBN)
- Nancy Meijers (EL&I)
- Jan van Groenendael (Gegevensautoriteit Natuur), voorzitter
- Jan Willem van der Vegte (Provincie Gelderland/IPO)
- Bas van der Wal (STOWA)
- Carleen Weebers (Bosschap, Kennisnetwerk OBN)

Voor deze rondetafelbijeenkomst was ook Kris Decler uitgenodigd, onderzoekscoördinator bij het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (InBo) van Vlaanderen en bestuurslid van de Society for Ecological Restoration Europe. In verband met vakantie kan hij niet aanwezig zijn. Hij liet weten: *“Als onderzoeker gaat het niet zo zeer om gelijk te hebben, maar veel belangrijker is gelijk krijgen. Overleg tussen praktijkmensen en wetenschappers is cruciaal om nieuwe inzichten te laten doordringen in het dagelijks beheer en herstel van natuur. O+BN doet wat dat betreft schitterend werk, waar we vanuit Vlaanderen naar opkijken.”*

Tijdens de rondetafelbijeenkomst staan de volgende twee onderwerpen centraal:

- Een intercollegiale toets op het functioneren van OBN;
- Vooruit blikken: mogelijkheden voor samenwerking.

Samenvatting:

- Voor alle drie de onderzoeksprogramma's geldt dat het gaat om kennis over publieke goederen. Zonder een basisfinanciering van publiek geld ofwel 'seed money' komen deze onderzoeken niet tot stand.
- Alle aanwezigen geven het belang aan van kennisuitwisseling tussen de praktijk, beleid en onderzoek. Hiervoor zijn verschillende opties: veldwerkplaatsen, Community of Practice (CoP's) en 'living labs'. Door OBN wordt dit goed georganiseerd.
- Kansen voor samenwerking tussen de organisaties zijn besproken, onder andere door uitwisseling van jaarplannen, kennisagenda's en strategienota's. Tevens geldt bij alle drie de programma's dat het bij keuzes tussen inrichtingsvarianten gaat om 'Total cost of ownership', het gaat niet alleen om de inrichtingskosten, maar ook om de toekomstige beheerkosten. Daar kunnen de programma's elkaar versterken.
- STOWA is in 1971 ontstaan na de invoering van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren (WVO). Bij de verantwoordelijke waterkwaliteitsbeheerders ontstond behoefte aan een bundeling van bestaande kennis en het ontwikkelen van nieuwe kennis op het gebied van huishoudelijke-afvalwaterzuivering. OBN doordat de bossen en heides in Nederland verzuren.

SKB bestaat 17 jaar en ontstond als een reactie op de bodemverontreiniging bij Lekkerkerk. Het Deltaprogramma is in het leven geroepen om een ramp voorkomen.

Introductie organisaties

OBN

Zie bijgevoegde presentatie.

SKB: Stichting Kennisontwikkeling en Kennisoverdracht Bodem

- SKB richt zich op projecten met actoren uit de praktijk: overheden, bedrijfsleven en kenniswereld. Kracht van het SKB is het verbinden van kennisvelden en van de spelers daarin.
- Basisfinanciering: 2 miljoen euro via VROM (I&M)
- SKB richt zich op innovatieve/ambitieuze partijen die het anders willen doen dan nu de gangbare praktijk is. Het huidige programma richt zich op toegepast bodemgebruik, bijv. bodemenergie, grondwatervoorziening, natuur en landbouw, etc. Uiteindelijk dient de gegenereerde kennis bij te dragen aan een duurzaam, kwalitatief gebruik van de bodem.
- De praktijk is toe aan een integrale aanpak: op het niveau van het gebied. De maatschappelijke vraag komt vaak vanuit een inrichtingsvraag, waar de bodem een bijdrage aan moet leveren. SKB zorgt dat de contacten worden gemaakt, kennis wordt gegenereerd en de kennis wordt overgedragen.
- SKB heeft geen vaste achterban, maar opereert op het raakvlak van overheid, bedrijfsleven en kenniswereld.

Deltaprogramma

- In de delta spelen verschillende uitdagingen, zoals bodemdaling, overstroming en zoetwatervoorziening. Het Deltaprogramma is gestart naar aanleiding van het advies van de Commissie-Veerman. Klimaatverandering stelt ons voor nieuwe uitdagingen en ook kansen. Het is dan wel noodzaak hier tijdig op in te spelen. Het Deltaprogramma is erop gericht dat de NL Delta bewoonbaar blijft.
- Er wordt samengewerkt met overheden, waaronder waterschappen, provincies, gemeenten en kennisinstututen. Voor de komende jaren formuleert het Deltaprogramma een aantal richtinggevend beslissingen: de 'Deltabeslissingen'. Bijvoorbeeld hoe je in de toekomst met het IJsselmeer en de Zuidwestelijke Delta wilt omgaan. Of op nationaal niveau: hoe ziet de zoetwaterhuishouding eruit als er droge perioden gaan optreden? Wat betekent dat voor landbouw en natuurwaarden? Met verschillende partijen wordt gewerkt aan een probleemverkenning ('joint fact finding') om dan stapsgewijs kansrijke strategieën te identificeren. Het gaat om decennia vooruit denken, een onzekere toekomst. Dit noodzaakt tot adaptief beleid en innovaties stimuleren vanuit het bedrijfsleven (Nederland als proeftuin). Er ligt een belangrijke relatie met de Topsector Water.
- Er is al veel kennis beschikbaar over leven in een Delta en er is er geen tijd voor langdurig, fundamenteel onderzoek. Het gaat er dus vooral om bestaande kennis te identificeren, waar nodig uit te breiden en te combineren. Elke maand komt het kennisnetwerk van het Deltaprogramma bijeen om te overleggen.
- In 2014/2015 komt het Deltaprogramma in uitvoering. Welke kennis is daarvoor nodig? Met uitvoerende partijen, waaronder terreinbeheerders, is gesproken over de vraag welke (beheer)kennis noodzakelijk is. Samenwerking met OBN kan bijdragen aan het beantwoorden

van de vraag hoe nieuwe gebieden beheerd kunnen worden. Vanaf deze zomer zou deze samenwerking meer concreet vorm moeten krijgen.

STOWA

- STOWA is opgericht in de jaren '70 en richtte zich toen vooral op kennis over afvalwaterzuivering. Nu gaat het ook om waterkwantiteit en waterveiligheid.
- Financiering loopt via de Waterschappen. Dit is de helft (circa 6 mln.) van de begroting. Het Watermozaïek programma is gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit, met aandacht voor maatregel-effectrelaties binnen de Kaderrichtlijn Water. STOWA werkt hierbij nauw samen met kennisinstellingen. Onderzoek vindt bij voorkeur plaats in proeftuinen: nauwe samenwerking tussen probleemhebber en probleemoplosser. Het Waterschap creëert daarbij een onderzoeksomgeving wat bijdraagt aan de uitwisseling en implementatie van resultaten. Eén van de succesfactoren is samenwerking in een vroeg stadium.
- STOWA is klein, flexibel en weinig ambtelijk en kan snel beslissingen nemen. Er wordt niet gewerkt met een jaarbegroting, maar met projectbegrotingen. Mede daardoor ontsnapt de organisatie aan de politieke waan en kan onderzoeklijnen uitzetten over de wat langere termijn.

EL&I, Directie Agrokennis, cluster Kennismanagement, natuur en regio

- Dit cluster is verantwoordelijk voor het formuleren van de vraag welke kennis gewenst is. Met een klein team, opererend over de grenzen van de directies van het ministerie van EL&I heen.
- Er is sprake van afnemende budgetten, waardoor er veel aandacht is voor efficiëntie bij besteding onderzoeksbudgetten. Gestreefd wordt naar het voorkomen van overlap tussen onderzoeken van directies en het in samenwerking oppakken van onderzoek.
- Het coördinatorschap OBN is voorheen altijd door EL&I uitgevoerd. OBN is een mooi netwerk dat al jarenlang goed functioneert; het is goed opgepakt door het Bosschap. Goed dat de discussie nu wordt verbreed. Nu ook verder kijken, ook naar andere bronnen van financiering.
- De vraagarticulatie voor OBN vindt vooral plaats door het OBN Netwerk zelf. Vanuit EL&I vindt vooral de aansturing van het beleidsondersteunend onderzoek plaats dat wordt uitgevoerd door DLO. De prioriteiten voor DLO staan momenteel ter discussie.

Gegevensautoriteit Natuur

- Jan van Groenendaal benadrukt de waarde en het belang van het kennisnetwerk in Nederland. Het maakt gebruik van zo'n 20.000 onderzoekers/vrijwilligers die vrijwillig kennis over biodiversiteit verzamelen en delen.

Provincie Gelderland / IPO

Provincies hebben de verantwoordelijkheid voor natuur toebedeeld gekregen van het Rijk. Belangrijke vraag is wat dit betekent voor de kennis die nodig is dit beleid verder vorm te geven en uit te voeren. Hij zal de bevindingen uit de Rondetafel terugkoppelen naar het Interprovinciaal Overleg (IPO).

Secretaris Bosschap en voorzitter Adviescommissie OBN (Jos Jansen)

De Tweede Kamer heeft in december besloten dat de product- en bedrijfschappen kunnen worden opgeheven. Mede door deze discussie heeft het bestuur van het Bosschap besloten een mogelijk

samenwerkingsverband gericht op de bedrijfsvoering van bos- en natuureigenaren te verkennen. De gesprekken die tot nu toe zijn gevoerd verlopen positief.

1. Review OBN

Hoe verloopt het proces van kennisvraag naar onderzoek naar praktijk? Verloopt het halen en brengen van kennis goed?

- Terugkoppeling van kennis naar de praktijk vindt bij de aanwezige organisaties plaats via proeftuinen (Deltaprogramma), veldwerkplaatsen (OBN), communities of practice (SKB en STOWA) en een kennisplatform (Deltaprogramma). Voor deze laatste is veel belangstelling vanuit wetenschap en praktijk. Deze terugkoppeling werkt volgens de organisaties goed.
- De terugkoppeling vanuit beleidsondersteunend onderzoek van de ministeries ontbreekt nog teveel. Soms is onderzoek pas afgerond als de achterliggende beleidsvraag niet meer opportuun is. Door de directe relatie van OBN met beheer in de praktijk is de vraagarticulatie en terugkoppeling daar veel directer.
- Natura 2000 en PAS gaan heel bepalend worden voor inrichting/gebruik van de gebieden. Dit betekent dat je veel moet weten van wat maatregelen en investeringen opleveren. Veel meer dan voorheen hebben provincies behoefte aan kennis ter ondersteuning van het beleid. Wat levert het beleid concreet op? Hoe kan ik tijdig bijsturen? De provincies hebben op dit moment nog onvoldoende plek binnen de kennisnetwerken. Dit moet de komende tijd nog vorm krijgen.
- In het geval van SKB worden kennisvragen opgehaald op basis van een visie en wordt kennis teruggekoppeld via CoPs en samenwerking met de actoren die hier achteraan komen (teruggeven aan 'het peleton'). In de CoPs gaat het niet zozeer om financieren, maar om kennis delen. Om kennis terug te brengen naar de praktijk is het ook van belang om adviseurs aan tafel te hebben.
- Het vercommercialiseren van problemen vormt voor SKB een belangrijke uitdaging: kijken welke partijen een (commercieel) belang hebben bij het oplossen van een probleem.
- STOWA richt zich op processen, niet zozeer op natuurbehoud. Het gaat om het samengaan van ecosysteemdiensten en gemeenschappelijke doelen. Het optimum is dan van belang, niet het maximum voor water. Samenwerking in de regio is van groot belang.
- Binnen het Deltaprogramma merk je dat het moeilijk is om de mensen uit de dagelijkse praktijk daadwerkelijk mee te laten draaien in het proces van kennisoverdracht. Ze zijn druk met het dagelijkse beheer en hebben voor dit soort bijeenkomsten geen tijd, of vinden het te abstract. Als de vragen niet op tafel komen, loop je het risico dat de kennis niet wordt gebruikt.
- In de praktijk heb je soms te maken met verschillende werelden. Het is belangrijk om deze bij elkaar te brengen. Voorbeeld: een gemaalwachter bij het gemaal Hunze en Aa's wil zo veel mogelijk zout buiten houden. Biologen willen daarentegen zo veel mogelijk vis naar binnen. Dit lijkt niet verenigbaar. Na overleg wil de gemaalwachter het toch proberen, gaat de uitdaging aan. Op het moment dat hij daarvoor krediet krijgt, wordt het voor hem een soort missie: zout buiten, en vis naar binnen.
- Het Deltaprogramma maakt gebruik van het 'Deltaweb' op internet. Groepen kunnen daar hun documenten op plaatsen, zoals nieuwe onderzoeksrapporten. Het Deltaweb heeft inmiddels 600 leden; het risico hiervan is dat het aan het eigen succes ten onder kan gaan.
- Wiki Natuurbeheer is eveneens een platform voor de uitwisseling van kennis. Dit platform is overgedragen aan het Bosschap.

- Er ligt een belangrijke taak bij de Terreinbeherende organisaties (TBO's) om de vragen in de praktijk boven tafel te krijgen en een vertaalslag te maken van abstracte onderzoeksresultaten naar de beheerders. Wel moet worden gerealiseerd dat er ook veel vraagstukken zijn die zich afspelen in het landelijk gebied en niet in natuurgebieden. Hier zijn SKB en STOWA actief. Door de verbreding van OBN naar landschapsschaal (in 2006) is dit al meer gebeurd, komende jaren zou dat nog sterker kunnen. Hiermee wordt de verbinding gelegd met het landelijk gebied en ingespeeld op een meer integrale aanpak.

Kennen de organisaties elkaar goed? Weet men waar OBN goed in is?

- STOWA: een voorbeeld van goede samenwerking is het onderzoek naar veenweidegebieden, waarbij het rapport van OBN door STOWA is omgezet in een praktisch boek over waterkwaliteitbeheer. Deze gezamenlijke publicatie is door de praktische vertaling een bestseller geworden. In dit geval was dus wel een slag nodig om OBN kennis bij de waterschappen in de praktijk te brengen.
- SKB: Weinig/geen ervaring met OBN, hoewel betrokkenen bij SKB projecten in sommige gevallen zullen overlappen met deelnemers aan het Kennisnetwerk OBN.

Is de trend naar regionalisering de juiste richting?

- Deze richting is door het rijk bewust ingezet. Het is nu zaak de partijen bij elkaar te krijgen.
- Internationale doelen zijn beperkt vanuit het rijk te realiseren. Gerealiseerd moet worden dat het abstractieniveau binnen een provinciehuis een andere is dan die van beheerders. In het verleden werden functies vooral gescheiden en ook nu vindt dat nog plaats. Er vindt nu een omslag plaats naar integratie en functies combineren, een gebiedsaanpak. De OBN indeling in landschapsteams sluit hier goed bij aan.
- Het gaat de rijksoverheid met name om de Europese doelen, Natura 2000. Daarnaast om natuur waarmee maatschappelijke belangen worden gediend.
- Ruimte voor ondernemers is ook belangrijk, voorbeeld daarvan is de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). OBN heeft goed gefunctioneerd ten aanzien van het opstellen van de landelijke herstelstrategieën in het kader van PAS.

In hoeverre leidt wetgeving tot kansen voor financiering?

- Voor STOWA is de Kaderrichtlijn Water niet zozeer van belang uit het oogpunt van financiering; wel verleent het status aan het werk en dient het als steuntje in de rug.
- Voor SKB heeft het Bodemconvenant wel geleid tot de beschikbaarheid van financiële middelen (bodemsanering). De uitdaging is echter een ruimtelijke herinrichting vanuit een exploitatieperspectief: vercommercialiseren van het probleem.

Speelt kennis een rol bij prioritering van activiteiten?

- Voor SKB geldt dat economische drijfveren in belangrijke mate sturend zijn voor de prioriteiten.
- In het Deltaprogramma geldt dat de deelprogramma's een budget krijgen voor onderzoek en zelf prioriteiten stellen. Wel belangrijk is dat de deelprogramma's van elkaar weten wat ze doen zodat geen dubbel werk plaatsvindt. Er is een centrale regie over kennisvragen die voor alle deelprogramma's van belang zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot methodiekontwikkeling.

- De relatie tussen kennis en het gedecentraliseerde natuurbeleid is nog steeds onduidelijk. Het onderwerp natuur is gedecentraliseerd, maar kennis niet. Hoe dienen provincies hiermee om te gaan? Moeten provincies bijvoorbeeld zelf een kennisnetwerk gaan opstellen?

Is de vraag hoe kennis het beste kan worden vertaald naar de praktijk in feite beantwoord?

- Ja. De kern is dat je mensen (de sleutelpersonen) in de praktijk bij elkaar brengt. De relaties die je daarmee ontwikkeld zijn langdurig te benutten. Het antwoord zit hem dus in de levende laboratoria, CoP's en veldwerkplaatsen.

2. Toekomstige ontwikkelingen en samenwerking

Is men bekend met het werk van OBN, hebben de organisaties er iets aan gehad en hoe willen ze hiermee verder?

- Met STOWA is al enige samenwerking; ook zijn er raakvlakken met de kennisdimensie van het Deltaprogramma. Voor SKB kan een volgende stap zijn om op basis van de strategische kennisagenda van OBN te kijken naar raakvlakken.
- In het kustgebied zijn al waardevolle relaties tussen het Deltaprogramma en OBN ontstaan. Ook zijn er kansen voor Rijnmond en het rivierengebied. Heeft OBN expertise in de Zuidwestelijke Delta? In vrijwel alle gebieden spelen de komende jaren vragen rond natuur- en terreinbeheer. Het effect van je maatregel komt pas tot uitdrukking in de beheer- en onderhoudsfase. Samenwerking is uit dit oogpunt wenselijk.
- Aandachtspunt is dat het Deltaprogramma zich richt op veiligheid en zoetwatervoorziening. Natuur is daarbij niet richtinggevend; dit wordt hooguit meegekoppeld. Wanneer natuurontwikkeling voorop staat zijn hiervoor andere potjes beschikbaar. Het is dus van belang om niet te spreken van natuurontwikkeling en natuurdoelen, maar van aansluiting op natuurlijk processen bij het realiseren van infrastructuur. Daarnaast is het een uitdaging om te laten zien dat er op verschillende (beleids)terreinen sprake is van baten; hiermee kun je rechtvaardigen dat ook uit meerdere potjes geld komt.
- Het begrip 'total cost of ownership' is niet alleen relevant voor het Deltaprogramma, maar ook voor de EHS. Aanleg is prachtig, maar er zit ook een belangrijke beheercomponent aan. Ook bij provincies gaan de discussies met name over het beheer: de structurele kosten, daar is de kennis van OBN zeer bruikbaar.
- De netwerken van STOWA en OBN overlappen, zonder dat dit zo georganiseerd is. Daarmee is ook de synergie ten dele (impliciet) verzorgd. Expliciet is er echter nog weinig samenwerking. STOWA en OBN zijn complementair: STOWA richt zich op water, OBN op het terrestrische deel. Bij een grotere aanpak (gebieden) wordt terreinbeheer van belang en dus de kennis van OBN. Kansen liggen bijvoorbeeld bij Building with Nature en de topsector Water. Bottum-up projecten raken aan de top-down benadering van de topsector Water.

Hoe is de ervaring met het vinden van externe financiers? Hoe zorg je dat bedrijven een rol gaan spelen? Bedrijven weten vaak niet hoe ze het moeten aanpakken (kijk bijvoorbeeld naar natuurcompensatie).

- In het kader van het topsectorenbeleid heeft de overheid 51 mln. apart gezet. Het is aan het bedrijfsleven om dat aan te vullen. Bij de ene topsector loopt dat beter dan bij de andere; het is een zoekproces.

- De ervaring van STOWA is dat financiering van hun projecten door bedrijven niet mogelijk is. Alleen met betrekking tot afvalwaterzuivering spelen bedrijven soms een actieve rol als het direct geld oplevert.
- Binnen het Deltaprogramma zijn de pilots heel interessant voor bedrijven: Nederland als proeftuin. Bedrijven kunnen deelname gebruiken als showcase in het buitenland.
- De vraag moet niet zijn hoe je jezelf financiert, maar wat je werk oplevert. Wie heeft een probleem als je zou stoppen? Het is van belang om de business case helder te maken. De partijen moeten het belang ervan zien en ze moeten meebetalen. SKB is hiermee aan het experimenteren: in kaart brengen hoe bedrijven ermee kunnen verdienen. Een basisfinanciering van minimaal een derde van het budget is hierbij wel essentieel als 'seed money'.
- De provincies willen ook de relatie met het bedrijfsleven versterken. Of dit zich vertaalt in medefinanciering is nog niet duidelijk. Het gaat daarnaast ook om burgers en omwonenden als je het hebt over de kwaliteit van het landschap. Wat hebben zij over voor landschapsverbetering?
- De topsector energie is ook van belang. Denk aan de biobased economy en de mogelijkheden van samenwerking met glastuinbouw (riet vergassen) en energiebedrijven (biomassa). Kijk bijvoorbeeld naar de samenwerking tussen DSM en natuurmonumenten. Ook voor OBN kan deze ontwikkeling tot nieuwe (kennis)vragen leiden.
- De nadruk gaat mogelijk steeds meer liggen op het 'producerend landschap'.

Welke boodschap gaan de aanwezigen uitdragen na deze bijeenkomst?

STOWA:

- Op programmaniveau, bijvoorbeeld in het kader van de Kaderrichtlijn Water, zijn partners nodig om programma's uit te werken. OBN en SKB zijn hiervoor potentieel interessante partners. Dit zal nader worden verkend.
- In de strategienota 2009-2013 van STOWA wordt ingezet op allianties en samenwerking. Bijvoorbeeld met OBN en SKB. Belangrijke vraag is welke niche je als organisatie bedient. Hierin kun je als organisatie in samenwerking ook schuiven.

EL&I:

Er is zeker potentie om samen te werken op het gebied van kennis. Het uiterste is hier nog niet bereikt. Transparantie in kennisontwikkeling en het betrekken van anderen is van groot belang.

Deltaprogramma:

- Het is van belang om OBN te betrekken bij gebiedsgerichte strategieën. De lijst met DT contactpersonen zal hierbij helpen.
- Daarnaast zal op basis van de kennisagenda van OBN worden beoordeeld hoe deze aansluit bij het werk van het Deltaprogramma (voorkomen dubbel werk).

SKB:

- De aandacht voor natuur is binnen SKB nog beperkt. Met OBN kan dit gat worden gedicht. Op het niveau van de strategische kennisagenda zal SKB kijken welke koppelingen met OBN mogelijk zijn, met name met de programmamanagers die zich bezighouden met ecosysteemdiensten.

- Daarnaast is het van belang om contact te houden om van elkaar te leren. Natuurbeheer en bodembeheer liggen dicht naast elkaar.

Provincie Gelderland/IPO

- Wat OBN doet kan veel betekenen voor provincies. Van belang is aan te sluiten bij het niveau waarop provincies werken. De vraag wat maatregelen opleveren is voor provincies een belangrijke vraag.
- De toonzetting rond natuur moet anders: de aandacht voor natuur hoeft niet te worden verstoort. Provincies zijn trots op hun nieuwe taak! Maak hier gebruik van.
- Natuurbeheer wordt soms teveel gezien als een hobby. Laat als OBN zien dat je hier op een professionele manier mee bezig bent en wat de noodzaak is van bepaalde ingrepen.
- Verder overleg tussen OBN, IPO en het Rijk moet duidelijkheid verschaffen over de rol van provincies op het gebied van kennis en de rol van kennis binnen de provincies. Hierna dien je als OBN op het niveau van de individuele provincies aan te haken.

Van Groenendael

Draag je successen uit en laat zien dat je met nieuwe oplossingen komt op het gebied van bodem, water en mogelijk ook de klimaatsector. Ook daar worden systeemanalyses gedaan.

Jansen – samenvattend

- Het traditionele model van kennis uitwisselen tussen praktijk en onderzoek en visa versa blijkt nog steeds zeer waardevol: 'keukentafelbijeenkomsten' met agrariërs, veldwerkplaatsen en CoP's zijn essentieel om ervaringen uit te wisselen en elkaar te inspireren.
- Ten aanzien van de bestuurlijke aansturing geldt dat de discussie nog gevoerd moet worden. Dit valt goed samen met het moment van de evaluatie van het Kennisnetwerk OBN.
- Hoe communiceren we onze successen en producten? Het is voor het Bosschap al een uitdaging om goed te communiceren naar de eigen, heterogene achterban, zowel particulieren, terreinbeherende organisaties als eigenaren-overheden (defensie, Staatsbosbeheer, gemeenten en drinkwaterbedrijven). Het gevolg is wel dat OBN weinig bekend is bij de buitenwereld, bij partnerorganisaties zoals die hier nu aan tafel zitten, en bij de politiek. Aandacht van de politiek voor het algemeen belang van professioneel georganiseerde kennis(ontwikkeling) is van groot belang.
- Het is belangrijk om ook andere sectoren als de klimaat-, drinkwater- en landbouwsector als gesprekspartner aan tafel te krijgen.
- Het was een inspirerende en nuttige bijeenkomst.

Bijlage 6 Overzicht respondenten, deelnemers Rondetafelbijeenkomst en samenstelling werkgroep Evaluatie

Geïnterviewde vertegenwoordigers opdrachtgever/opdrachtnemer

- Gerard Grimberg, dossierhouder Kennisnetwerk OBN, Ministerie van EL&I, directie Agrokennis
- Carleen Weebers, projectleider/coördinator OBN, Bosschap

Geënquêteerde deskundigenteams

- deskundigenteam Beekdallandschap
- deskundigenteam Droog zandlandschap
- deskundigenteam Duin- en Kustlandschap
- deskundigenteam Heuvellandschap
- deskundigenteam Laagveen- en zeekleilandschap
- deskundigenteam Nat zandlandschap
- deskundigenteam Rivierenlandschap
- Expertisegroep Fauna

Geïnterviewde beheerders

Beheerder	Organisatie	Natura 2000-gebied
Frans Borgonje	Ministerie van Defensie	3. Duinen Vlieland
Evert Dijk	Landschap Overijssel	39. Vecht en Beneden-Regge
Harry Koster	Landschap Overijssel	55. Aamsveen
Harald van den Akker	Natuurmonumenten	58. Landgoederen Brummen
Niels Hogeweg	Noord-Hollands Landschap	89. Ilperveld
Albert Goorden	Staatsbosbeheer	128. Brabantse Wal
Jap Smits	Staatsbosbeheer	137. Strabrechtse Heide & Beuven
Michel van Roosmalen	Limburgs Landschap	145. Maasduinen
Ido Borkent	De Marke Stichting	
Arjan Ovaa	Limburgs Landschap	156. Bemelerberg & Schiepersberg
Eduard Habets	Natuurmonumenten	157. Geuldal

Vorbereidende interviews Rondetafelbijeenkomst

- Frank Agterberg (SKB)
- Jos van Alphen (Deltaprogramma)
- Gerard Grimberg (EL&I)
- Nancy Meijers (EL&I)

Deelnemers Rondetafelbijeenkomst 29 mei 2012

- Frank Agterberg (SKB)
- Jos van Alphen (Deltaprogramma)
- Nienke Beintema (wetenschapsjournaliste)
- Wijnand Broer (CREM)
- Gerard Grimberg (EL&I)
- Jos Jansen (Bosschap, Kennisnetwerk OBN)

- Nancy Meijers (EL&I)
- Jan van Groenendael (Gegevensautoriteit Natuur), voorzitter
- Jan Willem van der Vegte (Provincie Gelderland/IPO)
- Bas van der Wal (STOWA)
- Carleen Weebers (Bosschap, Kennisnetwerk OBN)

Samenstelling Werkgroep Evaluatie

- Carleen Weebers (Bosschap, Beleidscoördinator Kennisnetwerk OBN)
- Anne Reichgelt (Bosschap, Secretaris Kennisnetwerk OBN)
- Renée Bekker (Rijksuniversiteit Groningen)
- Roland Bobbink (Onderzoekscentrum B-ware)
- Ab Grootjans (Rijksuniversiteit Groningen)
- Ella de Hullu (Stichting Bargerveen)
- André Jansen (Unie van Bosgroepen)
- Annemieke Kooijman (UvA/Sciencepark IBET)
- Bart van Tooren (Natuurmonumenten)

Bijlage 7 Publicaties Kennisnetwerk OBN 2006-2012

DK069-O	Evaluatie effecten van ondiep plaggen in de verruigde duingraslanden in de AWD	okt-07
Dk070-O	OBN Kennis onder de loep	apr-07
Dk072-O	Verjonging van Jeneverbes (<i>Juniperus communis</i> L.) in het Nederlandse heide- en stuifzandlandschap	jun-07
DK079-O	Herstelexperiment voor Elzenbroek door bevoeiing op landgoed Het Lankheet Interpretatie nulsituatie 2005 en ontwikkeling in 2006	okt-07
DK080-O	Continuering experimenteel bevoeiingsonderzoek langs de Reest Eindrapport 2006	okt-07
DK081-O	Sieralgen en biodiversiteit: bijdrage, functioneren en beheer State of the art rapportage	dec-07
DK082-O	Onderzoeksmonitoring effecten van baggeren in laagveenwateren op watermacrofauna Eindrapportage	dec-07
DK087-O	Herstel Vogelkers-Essenbos in Het Lankheet	feb-08
DK092-O	De droge stroomdalgraslanden van het Sedo-Cerastion in Nederland	sep-08
DK093-O	Preadvies OBN Rivierengebied Trends, Knelpunten en kennisvragen uit het rivierengebied	okt-08
DK094-O	Preadvies hellingbossen in Zuid-Limburg	dec-08
DK099-O	Preadvies laagveen- en zeekleilandschap Een systeemanalyse op landschapsniveau	okt-08
DK104-O	Preadvies Mossen en Korstmossen	feb-09
DK107-O	Preadvies Beekdallandschap	mrt-09
Dk108-O	Preadvies Beekdalen Heuvellandschap	feb-09
DK110-O	Verkenning herstel kleinschalige lijnvormige infrastructuur heuvelland	mrt-09
DK113-O	Preadvies Duin- en Kustlandschap	mei-09
DK117-O	Branden als EGM maatregel	jun-09
DK118-O	Onderzoek naar de ecologische achteruitgang en het herstel van Zuid-Limburgse hellingschraallandschappen	aug-09
DK119-O	Onderzoek tbv herstel en beheer van Nld. hoogvenen	mei-09
DK125-O	Enquête beek(dal)herstelprojecten 2004-2008	sep-09
DK126-O	Effectiviteit van herstelbeheer in vennen en duinplassen op de middellange termijn	nov-09
DK127-O	Kennisagenda Kennisnetwerk O+BN 2009-2015	nov-09
DK129-O	Knelpunten voor duinfauna Relaties met aantastingen beheer van duingraslanden	feb-10
DK130-O	Onderzoeksmonitoring Voornes duin 2004 - 2008 Duingrasland herstelprojecten De Pan en Vogelpoel	jun-10
DK134-O	Onderzoek tbv het herstel en beheer van Nederlandse laagveenwateren Eindrapportage 2006-2009 (fase 2)	jul-10

DK135-O	Invloed van aantasting en maatregelen op de faunadiversiteit in een complex landschap. Case studie: Korenburgerveen (2e fase)	2006
DK136-O	Sieralgen en biodiversiteit: bijdrage, functioneren en beheer Eindrapporten onderzoeksresultaten 2008-2009	apr-10
DK137-O	De effectiviteit van EGM voor Rode-lijstsoorten	apr-10
DK140-O	Mogelijkheden herstelbeheer hellingbossen kalkrijke bodem in Zuid-Limburg	sep-10
OBN141-DK	Geochemische effecten zandsuppleties langs Hollands kust	okt-10
OBN142-DK	Effecten van suppleties op duinontwikkeling	nov-10
OBN143-RI	Nevengeulen als kraamkamer voor riviervissen	mrt-11
OBN144-DZ	Effectgerichte maatregelen voor herstel en beheer van stuifzanden	mrt-11
OBN145-BE	Pilotstudie herstel veenvormende zeggenbegroeiingen in beekdalen	sep-11
OBN146-HE	Onderzoek naar herstel en (her)ontwikkeling van zinkvegetaties	jul-11
OBN147-1A-NZ	Herstel van biodiversiteit en landschapsecologische relaties in het natte zandlandschap Landschapsanalyse	jun-11
OBN147-1B-NZ	Herstel van biodiversiteit en landschapsecologische relaties in het natte zandlandschap Catalogus landschapsvormen	jun-11
OBN147-2-NZ	Herstel van biodiversiteit en landschapsecologische relaties in het natte zandlandschap Dynamiek peilen en fluxen in vennen en veentjes	jun-11
OBN147-3-NZ	Herstel van biodiversiteit en landschapsecologische relaties in het natte zandlandschap Herkomst CO2 voor hoogveengroei en basenverzadiging	jun-11
OBN147-4-NZ	Herstel van biodiversiteit en landschapsecologische relaties in het natte zandlandschap Milieugradienten en waardplantenkwaliteit herstel van fauna	jun-11
OBN148-BE	Herstelexperiment elzenbroek door bevoeiing met oppervlaktewater in Lankheet	sep-11
OBN149-BE	Herstel Vogelkers-Essenbos in Het Lankheet	in druk
OBN150-NZ	Perspectieven voor hoogveenherstel in Nederland	aug-11
OBN151-NZ	Onderzoek ten behoeve van herstel en beheer van Nederlandse hoogvenen	aug-11
OBN152-DZ	Effectgerichte maatregelen herstel en beheer faunagemeenschappen heideterreinen	aug-11
OBN153-DZ	Monitoring proefprojecten plaggen in naaldbos van de arme zandgronden	okt-11
OBN154-RI	Morfodynamiek langs de grote rivieren	mei-2012
OBN158-NZ	Voortzetting berkenonderzoek Nat Zandlandschap 2009-2010	Juni-2012

Bijlage 8 Overzicht veldwerkplaatsen 2008-2011

Duin en kust - Duinen

Duinbeheer, 18/19 september 2008
Duindynamiek en -graslanden (2 dg), 3 en 4 september 2009
Duinbeheer (2 dg), 15-16 september 2009
Beheer van duinbossen, 4 juni 2010

Duin en Kust - Kwelder

Kwelderbeheer, 24 april 2009

Nat zand - Natte heide en vennen

Natte heide op landbouwgrond, 24 oktober 2008
Natte heide op landbouwgrond, 10 juni 2009
Herstelbeheer soortenrijke natte heide, 3 juli 2009
Herstel zwakgebufferde vennen/vennensleutel, 21 oktober 2009
Herstelbeheer van soortenrijke natte heide, 8 september 2010

Nat zand - Veenherstel

Hoogveenherstel (OBN-handleiding), 7 oktober 2009
Veenherstel - de Peel, 9 oktober 2009
Waterhuishouding en herstelbaarheid van een hoogveenven , 9 juni 2010
Waterhuishouding en herstelbaarheid van een hoogveenven , 16 juni 2010

Nat zand - overig

Molinia Dwingelerveld, 7 september 2007
Tegengaan bosopslag, 20 oktober 2010
Natuurontwikkeling op voormalige landbouwgronden: herstel van blauwgraslanden, 9 november 2010
Herstelstrategieën voor natte natuurterreinen - systeemanalyse maken, 6 september 2011
Beheer van moerige en venige gebiedjes met onherstelbare hydrologie , 17 oktober 2011

Droog zand - Heide-fauna

Heide-stuifzand-fauna 1, 20 november 2007
Heide-stuifzand-fauna 2, 14 december 2007
Heidebeheer en fauna , 2 september 2008
Heidebeheer en fauna, 4 juni 2009
Reptielen in heide, 23 juni 2009

Droog zand - Stuifzand

Kleine stuifzanden , 10 oktober 2008
Grootschalig stuifzandherstel, 24 juni 2009
Beheersleutel stuifzanden, 1 juni 2010
Ontwikkeling en behoud van gradiënten in het stuifzandlandschap , 18 oktober 2011

Droog zand - Bos en hout

Rijk bos, arme bodem, 9 mei 2008
Eikenhakhoutbeheer, 7 oktober 2008
Eikenhakhoutbeheer, 6 mei 2009

Droog zand - overig

Paddenstoelen, waarzeggers van het bos, 09 oktober 2009
Branden als EGM-maatregel vs regulier beheer, 16 september 2010
Paddenstoelen, 22 oktober 2010

Beekdalen - Begrazing

Begrazing Westervelde 1, 25 april 2008
Begrazing Westervelde 2, 10 juni 2008

Beekdalen - Beekherstel

Beekherstel, 10 juli 2007
Modder- en Moorsterbeek, 19 december 2007
Beekpeilregime en veenvorming, 22 september 2008
Cultuurhistorie en beekherstel, 22 oktober 2008
Herstel van bronnen, 22 april 2009
Beekdalherstel op landschapsniveau, 3 juni 2009
Aanpak ontwatering beekdalen, 15 juni 2009

Beekdalen - Beekmoeras

Beek of beekmoeras, 13 mei 2008
Beek of beekmoeras Geeserstroom, 13 mei 2009
Invloed van bevers op vernatting van beekdalen, 1 april 2010
Herstel van schraalgrasland , 7 juni 2010

Beekdalen - overig

Pitrus, 12 december 2007
Soortenbeleid Esperloop, 23 juni 2008
Waterberging, 30 juni 2008
Bodemopbouw, bodemleven en bovengrondse biodiversiteit, 3 oktober 2011

Heuvellandschap - algemeen

Landschapselementen, 8 november 2007
Beheer hellingschraalland en -kalkgrasland, 30 september 2009

Laagveen en zeeklei - Pitrus

Pitrus IJperveld, 25 september 2007
Pitrus Alde Feanen, 29 november 2007
Pitrus Krimpenerwaard, 7 februari 2008
Pitrus Alde Feanen, 18 maart 2008

Laagveen en zeeklei - Fauna

Dotterbloem en weidevogels, 13 juni 2008
Visstandbeheer, 26 augustus 2008
Moerasvogels, 20 november 2008
Moerasvogels en rietbeheer, 23 april 2009
Visstandbeheer, 2 juli 2009
Opkrikken weidevogelreservaten, 16 juni 2011

Laagveen en zeeklei - overig

Bagger en waterkwaliteit, 4 juni 2008
Helofytenverjonging, verlanding en ganzenvraat in laagveenplassen, 26 augustus 2009
Helofytenverjonging, verlanding en ganzenvraat in laagveenplassen, 10 november 2009
Moerasontwikkeling op voedselrijke gronden, 25 november 2009
Van witbolgrasland naar dotterbloemgrasland, 30 juni 2010
Beheer van dotterbloemhooilanden, 26 Augustus 2010

Rivierengebied - Stroomdalflora

Stroomdalgrasland Vreugderijkerwaard, 16 mei 2008
Stroomdalgrasland Millingerwaard/Erlecomsewaard, 28 mei 2008
Herstel stroomdalflora, 19 juni 2009
Beheer en herstelmaatregelen van kievitsbloemlanden, 19 april 2010

Rivierengebied - Fauna

Visstandbeheer, 26 augustus 2008
Moerasvogels, 20 november 2008
Visstandbeheer, 2 juli 2009

Rivierengebied - Riviernatuur/-beheer

Maas in beeld - rivierbeheer, 25 juni 2008
Grensmaas - rivierverbreding, 11 september 2009
Van griend naar ooibos - rivierdynamiek, 27 april 2010
Morfodynamiek en de verschillende vormen van beheer, 23 juni 2010

Rivierengebied - overig

Mossen en korstmossen, 28 oktober 2009

